

חבורת ש"ס ללימוד הש"ס בעיון

קונטרס
מראי מקומות

כז

בבא בתרא

יז ע"א - כו ע"ב

כסלו תשפ"ה

©

כל הזכויות שמורות

המקומות המצוינים בכוכבית*, הם חומרים
שעליהם יש לחזור בשביל המבחן

פרק לא יחפור

ברשותו, והניזק הוא זה שצריך להתרחק, היות ואין ביכולת המזיק למנוע רק את ההיזק לבד אלא צריך עבור זה להימנע מעיקר ההשתמשות. ולענין זה מחלק רבי יוסי בין נזק בגירי דיליה לבין נזק שאינו בגירי דיליה. שבאופן שהנזק הוא בגירי דיליה, אין למזיק זכות להזיק אף שעל ידי כן יצטרך להימנע מהשתמשות, לעומת זאת באופן שהנזק אינו בגירי דיליה, לא חייבה התורה את המזיק להימנע מהשתמשות אלא אדרבה הניזק ירחיק את עצמו.

[ומבואר בדבריו שאף רבנן החולקים על רבי יוסי ומחייבים בהרחקה גם כשאין הנזק בגירי דיליה, מודים הם לרבי יוסי בעיקר הדין שאין מקום לדון נזקי שכנים מתורת ממון המזיק, שהרי אף לרבנן אינו מחוייב לשלם אם הזיק, אלא שלשיטתם חיוב ההרחקה הוא אף כשאין זה גירי דיליה, אבל לעולם אף לשיטתם אין כאן מקום לחיוב מתורת ממון המזיק, מהטעם שנתבאר לעיל, שכאשר המזיק צריך להימנע מעיקר ההשתמשות בתוך שלו, באופן זה אין תורת חיוב של ממון המזיק].

תוס' ד"ה לא יחפור

טעם ההרחקה ברישא, מצד חילחול המים או מצד עצם הנזק שבחפירה

בטעם דין משנתינו, שבחפירת בור, שיח, ומערה, אמת המים ונברכת כובסין, צריך להרחיק מכותל חבירו שלושה טפחים, נחלקו הראשונים. שיטת התוס' שההרחקה היא משום המים שעתיד למלא בהם, ואלו מזיקים לכותל חבירו, אבל אם אינו מתעתד למלאם במים, אין צורך בהרחקת שלושה טפחים, והוכיחו כן מדברי הגמ' להלן (יט, א), שמבואר שם שהנזק ברישא

יז, א

מתני': לא יחפור אדם בור וכו'

הטעם שאין לחייב בהרחקת אילן משום ממונו המזיק, וגדר דין נזקי שכנים

בדין הרחקת נזיקין בין שכנים, הקשה הרמב"ן בקונטרס דינא דגרמי (בסופו) מהדין המבואר במשנה להלן (כה), שרבי יוסי מתיר לטעת אילן אף שלאחר זמן השורשים הולכים ומזיקים את בורו של חברו משום שאין זה נזק ב'גירי דיליה', כלומר, שאין זה נזק ישיר ומיידי, ואין חיוב להרחיק אלא בנזקים שהם בגירי דיליה, מדוע לא יהיה חייב השורשים ההולכים ומזיקי משום ממונו המזיק.

וכתב, שכיון שהנזק אינו בא מגופו של אילן אין לחייב משום ממון המזיק. ומבואר מדבריו, שכל שיש לחייב משום ממון המזיק, ודאי שמחוייב להרחיק למרות שהוא עושה בתוך שלו, וכן מבואר בשו"ת הרא"ש (כלל קח סי' י) שהביא בשם העיטור, שכל שיש כאן ממונו המזיק, באופנים כאלו מודה רבי יוסי שיש לו להרחיק אף אם אין זה נזק בגירי דיליה.

אמנם בנתיבות המשפט (סי' קנה ס"ק יח) כתב, שבנזקי שכנים אין הדין נקבע לפי כללי ממון המזיק ואין מקום לדון גדיני ממון המזיק בהרחקות שכנים, שכל מה שחייבה התורה בארבעה אבות נזיקין, אין זה אלא באופן שהמזיק יכול לקיים את הדבר המזיק אצלו אלא שיצטרך לשומרו, אבל באופן שאם נאסור עליו להזיק את חבירו, הדבר יגרום לכך שיצטרך להימנע מלהשתמש באותו דבר המזיק ברשותו שלו, באופן כזה אדרבה, המזיק יש לו את הזכות להניח את הדבר המזיק

תוס' ד"ה מכותל

ביאור ההוכחה ששיעור ההרחקה הוא ששה טפחים לגירסת רש"י

על גירסת רש"י, שגרס לאחר תירוץ הגמ' שבמשנה מדובר בהרחקת הבור מכותל בורו של חברו, שהגמ' מקשה מדוע לא שנה התנא שמרחיק מבורו של חברו, ואנו נבין ממילא שהכוונה מכותל בורו וממילא צריך להרחיק ששה טפחים, הקשו התוס', מדוע לא היינו אומרים שדין ההרחקה הוא רק שלושה טפחים, ובאופן שהרחיק הראשון שלושה טפחים השני אכן אינו צריך להרחיק כלל.

ובישוב קושייתם כתב הרמב"ן, שלפי השיטות שהובאו להלן שאף לאביי שהראשון רשאי לסמוך, מכל מקום השני שבא לחפור לאחר שסמך הראשון אינו צריך להרחיק רק את חלקו ולא את כל שיעור ההרחקה, דהיינו שלושה טפחים ולא ששה טפחים, ממילא מיושבת קושייתם, שמכך שהשני צריך להרחיק שלושה טפחים מחלל בורו של הראשון, מוכח להדיא ששיעור הרחקה הוא ששה טפחים, שהרי אילו שיעור ההרחקה הוא רק שלושה טפחים, היה השני צריך להרחיק רק את חלקו שהוא טפח ומחצה.

*גמ': אביי אמר סומך

לשיטת אביי מהו שיעור ההרחקה המוטל על השני, בבורות ובשאר נזקים הדדיים

בשיטת אביי, שהראשון שבא לסמוך רשאי לסמוך ואינו צריך להרחיק כלל, נחלקו הראשונים מהו שיעור ההרחקה המוטלת על השני כשיבוא לסמוך, שיטת התוס', שהשני צריך להרחיק את כל שיעור ההרחקה דהיינו ששה טפחים. מאידך ברמב"ן מבואר שישנן שיטות שאין השני צריך להרחיק אלא את שיעור ההרחקה של חלקו, דהיינו שלושה טפחים, וכן כתב היד רמה (סוף אות כד).

ובטעם הדבר מבואר ביד רמה, שכאשר הראשון סמך את בורו לחצר חבירו, נמצא ששלושת הטפחים של

הוא משום 'מתונתא', כלומר, לחות המים המחלחלים ומזיקים את הכותל.

מאידך הרמב"ן כתב, שבבור שיח ומערה, אף ללא מים מחויב להרחיק שלושה טפחים משום ההיזק של עבודת החפירה עצמה, וכמבואר בגמ' בע"ב שפעולת החפירה מרפה ומחלישה את כותלו. ומה שמבואר בגמ' להלן (שם) שהנזק הוא משום מתונתא, אין זה מתייחס אלא לאמת המים ונברכת הכובסין, שאלו מחוייבים בהרחקה רק משום המים שעתיד למלא בהם.

והריטב"א כתב בשם הרא"ה, ששני הטעמים קיימים, הן הטעם של נזק החפירה עצמה והן הטעם של מתונתא מחמת המים, וכל אחד מהם הוא סיבת הרחקה בפני עצמה.

ועל גוף דברי הגמ' בע"ב שיש היזק לכותל בעבודת החפירה עצמה, הקשה הרשב"א, שאם כן מדוע נאמר במשנה שהחופר צריך לסוד בסיד, בשלמא אם הנזק הוא משום מתונתא, מובן התועלת בסיד בכדישלא יחלחלו המים, אבל אם הנזק הוא משום החפירה עצמה, אין כל תועלת במה שסד בסיד לאחר חפירתו, שהרי כבר נתרפתה הקרקע בשעת החפירה.

ובפני שלמה מבואר, שקושית הרשב"א אינה אלא לשיטת הרמב"ן שכל סיבת ההרחקה היא משום החפירה, אבל לפי שיטת תוס' שסיבת ההרחקה היא רק משום המים, וכל דברי הגמ' שהחפירה עצמה מזיקה הוא רק לבאר שההיזק מתחיל מיד אבל עיקר הנזק הוא רק משום המים, מובן היטב מה התועלת בסיד, שהסיד גורם שלא ימשך הנזק על ידי המים, ונזק החפירה לבדו אינו מהווה סיבה להרחיק שלושה טפחים. [אלא שברי הפני שלמה נסתרים, שהרי הרשב"א כאן על משנתנו נקט כשיטת התוס', שאף בבור עיקר ההיזק וסיבת ההרחקה הם משום המים, ואם כן לדברי אין מקום לקושיתו בע"ב].

ובישוב קושית הרשב"א כתב הריטב"א, שיש תועלת בסיד גם לענין נזקי החפירה, שהסיד מעמיד את הקרקע ומחזק אותה שלא תהיה רפויה יותר.

מפשטות דברי הגמ', שהביאה את דברי רבי יוסי רק לאחר שהביאה את האיכא דאמרי, נראה, שהסברא שאף לרבי יוסי נחשבת חפירת בור כנזק בגירי דיליה מטעם 'כל מרא ומרא דמחית וכו', שהנזק בא באופן מיידי מחמת פעולת החפירה, אינה אלא לפי האיכא דאמרי שמחלוקתם של אביי ורבא היא בשדה העשויה לבורות.

אמנם, בעליות דרבינו יונה כתב בתחילת דבריו, שבאמת אף ללישנא קמא שמחלוקתם בשדה שאינה עשויה לבורות, ישנה את אותה סברא שבבור נחשב לגירי דיליה מכח סברת 'כל מרא ומרא', ועל כן אף לרבי יוסי צריך הראשון להרחיק שלושה טפחים, אלא שהגמ' המתינה לברר את מחלוקת אביי ורבא ועל כן נקטה את דברי רבי יוסי רק לבסוף.

אכן בסוף דבריו כתב, שבאמת סברת 'כל מרא ומרא' אינה אלא לפי האיכא דאמרי שהמחלוקת היא בשדה העשויה לבורות, אבל לפי הלישנא קמא שהמחלוקת היא בשדה שאינה עשויה לבורות, בזה באמת כל דברי רבא אינם אלא לרבנן, אבל לרבי יוסי אין הראשון צריך להרחיק משום שבשדה שאינה עשויה לבורות אין זה נחשב שההיזק מתחיל משעת החפירה, מאחר שאינה עשויה לבורות, וכל תחילת ההיזק אינה אלא מזמן שנמלך השני לחפור בור בחצירו, ועל כן לרבי יוסי אין זה נחשב לגירי דיליה באופן זה, ורק לרבנן שמחייבים להרחיק אף בנזק שאינו בגירי דיליה, צריך הראשון להרחיק משום הנזק העתידי שיגיע אילו ימלך השני לחפור בור.

*גמ': תא שמע מרחיקין את הגפת וכו'

סמיכת דבר המזיק במקום שאין דבר הניזוק לשיטת רבי יוסי, וגדר 'גירי דיליה'

בדברי הגמ' בשיטת רבא, שיש דין הרחקה בגפת וזבל וכו' אף במקום שאין עדיין כותל לחברו, כתבו התוס' שכל דין זה אינו אלא לרבנן הסוברים שאף במקום שאינו מזיק בגירי דיליה צריך להרחיק, אבל לרבי יוסי שרק בנזק בגירי דיליה צריך להרחיק, כאן שאין עדיין

כותל בורו נמצאים בחצרו של השני, וממילא אין לו זכות לדרוש מהשני להרחיק שלושה טפחים נוספים מכותל בורו, שהרי כותל בורו הוא בחצרו של השני ולא ברשותו שלו. [ועיין בנתיבות המשפט (סי' קנה ס"ק יב) בביאור שיטת התוס' שעל השני להרחיק ששה טפחים].

דרך נוספת בטעם שאין השני צריך להרחיק אלא שלושה, כתב בעליות דרבינו יונה, שבאמת כל בור מזיק רק את שלושת הטפחים שסביבותיו, ומה שבעלמא צריך להרחיק ששה טפחים, הוא משום שכל אחד מהבורות בור מזיק את שלושת הטפחים שסביבו וממילא בשני בורות צריכים כל אחד להרחיק שלושה, ועל כן באופן שסמך הראשון, אף שאין השני יכול לחייב את הראשון להרחיק שלושה טפחים מכיון שלא היה לו בור באותה שעה, מכל מקום ודאי הראשון אין זכותו להצריך את השני להרחיק עוד מלבד השלושה שצריך להרחיק משום מזיק.

ולפי דבריו נראה, שכל סברא זו קיימת רק לענין הרחקה בין שני בורות, ששם השני אינו צריך להרחיק אלא שלושה טפחים משום שאינו מזיק יותר משלושה, אבל בנזקים אחרים באופן שיש שנים שכל אחד מזיק לשני, וכגון בחרדל ודבורים לשיטת רבי יוסי להלן (יח, ב), הסובר שחרדל ודבורים שניהם מזיקים האחד לשני, באופן זה שפיר ניתן לומר כשיטת התוס', שאם הראשון סמך בהיתר יצטרך השני להרחיק את כל ההרחקה, שהרי כל אחד מהם מזיק בכל שיעור ההרחקה.

אמנם ברמב"ן וברשב"א להלן (שם) מבואר, שאין לחלק בין בורות לשאר נזקים, אלא הכלל תמיד הוא, שאין השני צריך להרחיק אלא כשיעור חלקו ולא יותר אף אם סמך הראשון בהיתר. שלעולם אין מוטל על אחד מהמזיקים אלא שיעור חלקו בהרחקה, ואין הראשון יכול לחייבו להרחיק אף את חלקו.

*גמ': ואפילו לרבי יוסי וכו' אבל הכא וכו' כל מרא

ומרא דקא מחיית וכו'

בשדה שאינה עשויה לבורות, האם נחשב לגירי דיליה מכח סברת 'כל מרא ומרא וכו''

שהרי ודאי יוכל לסמוך גפת כל עוד אין כותל, שהרי יכול להסיר את המזיק וליטול את הגפת משם ברגע שהשני רוצה לבנות כותל.

ותירצו בשם ר"י, שלפי רבא יכול הלה למנוע ממנו מעיקרא להניח גפת וזבל, בטענה שלא ימהר לסלק את הגזק מיד כשירצה לבנות כותל הואיל ויש טורח בסילוקם. [וברשב"א כתב בסגנון דומה, שאם יניח עכשיו, יכול הלה לטעון שיש לחשוש שבבוא הזמן שירצה לבנות כותל, יצטרך לרדת עמו לדין בכדי לכופו לסלק את המזיק].

ובביאור סברתו של ר"י מדוע יש לשני זכות למנוע ממנו את סמיכת הגפת בטענה זו, כתב האב"י עזרי בקונטרס שם (אות ו) לבאר בשני אופנים. האופן הראשון, שמה שיש לחשוש שלא יסלק מיד כשיבנה, זה עצמו סיבה להגדיר אותו כמזיק כבר מעכשיו במה שמניח את הגפת, שכיון שיש לחשוש שלא יסלק את המזיק מיד עם בניית הכותל, יש לו כבר מעתה טענת היזק מצד האפשרות שמכח הנחה זו יגרם לו היזק בשעה לכשיבנה את הכותל.

האופן השני, שבאמת מצד עצם החשש שלא ימהר להרחיק, אין בכך סיבה שתהיה לו זכות לדרוש הרחקה ממנו, אלא שיש לו טענת הרחקה כבר מעתה מכח עצם מה שהגפת והזבל מוגדרים כמזיקים לכותל, שאפשר שלאחר מכן יבנה כותל ונמצא שהגפת והזבל יזיקו לכותל, ומכח עצם הגדרתם כמזיקים כבר מעתה יש לו את הזכות לסלקם, אלא שיכול הלה לטעון כנגדו, שמכח זה אין עליו להרחיק היות ויסלק את הגפת והזבל מיד בבואו לבנות כותל, וכלפי טענה זו זכותו של השני לומר שהוא חושש שמא לא ימהר לסלק את המזיק ועל כן כבר מעתה זכותו לדרוש ממנו להרחיק מעצם הגדרתו כמזיק מעתה.

*תוס' שם

האם יכול הסומך לטעון לחזקת תשמישין מכח סמיכת הגפת קודם בניית הכותל

כותל בנוי, ודאי אינו צריך להרחיק שהרי אינו מזיק כלום כעת וממילא אין כאן גזק בגירי דיליה. [אמנם בתירוץ אחד כתבו, שאף בגפת וזבל נוצר גזק מייד לקרקע, ולפי זה אף לרבי יוסי צריך להרחיק], וכן מבואר בעוד ראשונים.

אולם הרמב"ן כתב, שאף לרבי יוסי מחויב להרחיק למרות שעדיין אין גזק בשעת הנחתו את הגפת, שכיון שאילו היה כותל בנוי היה עליו להרחיק משום שההיזק של גפת נחשב כגזק בגירי דיליה, צריך הוא להרחיק מלכתחילה למרות שעכשיו עדיין אין כותל, היות ועצם גזק הגפת לכותל הוא גזק בגירי דיליה.

ובביאור סברת הרמב"ן כתב באב"י עזרי בהלכות שכנים (קונטרס בדיני הרחקה נזיקין, אות טז), שגדר גירי דיליה שמצריך רבי יוסי, אין הכוונה שצריך שההיזק מגיע מיד עם הנחת הדבר המזיק, אלא הוא רק דין במזיק עצמו, שכל שהוא מניח דבר שההיזק שבו מייד, במזיק שכזה יש דין הרחקה, וכיון שגפת וזבל נחשבים כדבר המזיק מיד הרי שצריך להרחיקם אף שעכשיו עדיין אין גזק, כיון שכל הסיבה שאין גזק כעת אינו משום המזיק אלא משום שאין כאן דבר הניזוק בינתיים.

תוס' ד"ה מרחיקין

קושית הרמב"ן מדין הרחקה ריחיים ותנור

בדברי התוס' שבהנחת הגפת מתקלקלת הקרקע מיד אף כשאין כותל בנוי עדיין, הקשה הרמב"ן, שהרי בסיפא של המשנה בדין הרחקה ריחיים ותנור גם מבואר בגמ' שלפי רבא צריך להרחיק אף קודם שיש כותל בנוי, ושם לא ניתן לומר שיש היזק בקרקע עצמה.

*תוס' שם

ביאור סברת ר"י שזכותו של השני לעכב עליו מעיקרא מחשש שלא ימהר לסלקו בעתיד

על קושית הגמ' על רבא מדין הרחקה גפת וזבל, שמשמע במשנתנו שכל עוד אין כותל אינו צריך להרחיק, הקשו התוס', שאין כאן מקום לקושיה כלל,

לענין בור. [ואין לומר שהרשב"א נחלק על סברת התוס', שהרי הרשב"א עצמו הביא בסוגייתנו את תירוץ של התוס'].

ובישוב הקושיה כתב רעק"א בקונטרס מילי דנזיקין, (הודפס בשו"ת חלק א סי' קנא), שלפי המבואר ברא"ש כאן, שקושית הגמ' לרבא מגפת וזבל אף ששם אין את סברתו של 'כל מרא ומרא', היא מכיון שסברא זו אינה אלא בשיטת רבי יוסי, אבל לרבנן, אף ללא הטעם של 'כל מרא ומרא' סובר רבא שאינו יכול לסמוך את הבור, בהכרח שהסיבה שלרבא אינו יכול לסמוך אף שאינו מזיק בשעה זו, היא או משום שמא לא ימהר לסלקו או משום שלא יוכל לטעון טענת חזקה [וכדברי רבינו יונה], ואם כן ניתן לישב שאביי נחלק על רבא גם לענין זה, שמלבד שאיננו מחויב להרחיק באופן שסמך בהיתר, גם באופנים שהיה מחויב להרחיק, מכל מקום כל עוד אין ניזק איננו מחויב להרחיק, שאין לחשוש שמא לא ימהר לסלק.

ועל תירוץ של רעק"א הקשה באבי עזרי (שם), מנין לנו שנחלק אביי על רבא אף על דין זה שאין לחשוש שימהר לסלק, ועוד, שלא מצאנו שיש שתי מחלוקות בין אביי לרבא, ואילו היה נחלק עליו גם לענין זה היה לגמ' לציין זאת.

וכתב לבאר שם (אות ז), שבאמת כל מחלוקתם אחת היא, שיסוד מחלוקתם של אביי ורבא היא, האם קודם שיש כאן דבר הניזוק כבר יש להחשיב את הדבר הראוי להזיק בגדר מזיק, שלפי אביי, כל זמן שאין כאן את הדבר הניזוק אין כאן כלל שם 'מזיק' על הדבר שסומך, מאידך לפי רבא, כבר עכשיו יש להגדיר אותו כ'מזיק'. ולפי זה מיושב, שאף הנידון האם יכול למונעו מחשש שלא ימהר לסלקו, תלוי בשאלה האם יש לו הגדרת מזיק כבר כעת וכפי שהוא בשמו לעיל, שכל הזכות לטעון שמא לא ימהר לסלק אינה זכות מצד עצמה למונעו, אלא הוא רק משום שכבר עכשיו יש לו שם מזיק, ולכן יכול למונעו מחשש שמא לא ימהר לסלקו בעתיד, אבל אם אינו בגדר מזיק כעת, ודאי שאין לו את הזכות למונעו מחשש שלא ימהר לסלק, וממילא נמצא, ששתי המחלוקות תלויות בנידון אחד, האם יש לו שם מזיק כבר מעתה או לא,

בישוב קושית התוס', מדוע לרבא צריך הראשון להרחיק את הגפת מיד, הרי יכול הוא להסיר את הנזק כשירצה השני לבנות כותל, כתב בעליות דרבינו יונה שהטעם שמונעים ממנו לסמוך הוא משום שאם יסמוך יוכל לבסוף לטעון שקנה ממנו את הזכות להניח שם גפת, ובאם יחזיק בהשתמשות זו שלוש שנים יהיה נאמן בטענתו מכח חזקת תשמישין, וממילא כשיבוא השני לאחר שנים לבנות כותל שם - לא יוכל לסלקו.

אולם הרא"ש נחלק על דבריו, וכתב שאין למונע ממנו לסמוך משום שיכול להחזיק, שהרי ממה נפשך, אם באמת מעיקר הדין מותר לו לסמוך, ממילא אין לו כל חזקה מחמת סמיכתו, שהרי השני לא היה יכול למחות בו מאחר וזכותו לסמוך ואף אם היה מוחה בו לא היה עליו להסיר את הגפת, ולפיכך לא יתכן שמטעם זה נאסור עליו לסמוך מלכתחילה, שהרי גם אילו נתיר לו לסמוך לא תהיה לו חזקה.

תוס' שם

לפי תירוץ ר"י, מדוע הנידון בסמיכת גפת וזבל תלוי במחלוקת אביי ורבא לענין בור

בתירוץ התוס' מבואר, שלרבא אינו יכול לסמוך כעת גפת וזבל אף שאין כותל, משום שיכול השני לטעון שיש לחוש שלא ימהר לסלק את הגפת והזבל, ועל כן זכותו למונעו מלסמוך מעיקרא. ולפי דבריהם צריך לבאר לכאורה, שהטעם שלפי אביי איננו חוששים לטענה זו, הוא משום שאביי חולק על עיקר דינו של רבא שצריך לסלק את המזיק כאשר סמך קודם בהיתר, ולשיטתו אינו חייב להרחיק אף כאשר יבנה הלה כותל היות וסמך בהיתר.

אלא שלהלן (יח, א) הובאה שיטת הרשב"א, הסובר שאף אביי מודה שלאחר שיבנה השני כותל, צריך הראשון להרחיק את הגפת והזבל אף שסמך בהיתר, ורק לענין בור סובר אביי, שאם סמך בהיתר אינו צריך לסותמו אף אם השני בא לחפור בור בצד חצרו. ולדבריו יש להקשות, מדוע לאביי לא יוכל למונעו מלסמוך גפת וזבל מעיקרא משום טענה זו שלא ימהר לסלק את הגפת והזבל, ומדוע נידון זה תלוי במחלוקת אביי ורבא

[קושיה נוספת על דברי הר"י מיגאש, הקשה בעליות דרבינו יונה, שבגמ' להלן (כ, ב) הסתפקו באופן שכיבד וריבץ לאוצר או שהניח שם תמרים, האם נחשב שיש כאן כבר תחילת אוצר או לא. ואם נאמר כדברי הר"י מיגאש שכל סיבת ההיתר היא רק משום שלא שכיח שיעשה אוצר, באופן זה שכבר הכין את המקום בודאי שכיח שיעשה שם אוצר, ואם כן מדוע לא יוכל למונעו מלפתוח חנות ורפת.

אמנם ביד רמה שם מבואר, שאף במקרה שכיבד וריבץ עדיין ניתן לומר שלא שכיח שיעשה שם אוצר עיין בדבריו שם, וגבי תמרים מבואר בר"י מיגאש שם בפירוש אחד, שהספק הוא לא לענין האם נחשב לקדימה, אלא הספק האם רפת מזיקה לאוצר של תמרים או לא].

*גמ': דיקא נמי דתני עלה אם היתה רפת בקר

קודמת לאוצר מותר

ביאור הדיוק מהמשנה לסברת 'דירה שאני'

בביאור דיוק הגמ' ממה שנאמר במשנה שאם הרפת קדמה לאוצר מותר, שהדבר מוכיח שאת סברת 'דירה שאני', כתב רש"י, שהדיוק הוא ממה שרק לגבי רפת בקר נאמר כן, ואילו לגבי שאר ההרחקות השנויות במשנה שם לא נאמר כן, והדבר מוכיח שרק לגבי רפת בקר כן הדין משום שדירה שאני, וכן מבואר בתוס' ובעוד ראשונים.

אולם הרשב"א כתב לבאר באופן אחר, שהדיוק הוא ממה שנאמר שאם הרפת קדמה לאוצר מותר להשאירה שם אף לאחר שהלה פתח אוצר מעל הרפת, וביאור ההוכחה, שהרי אף לאביי שהתיר לסמוך אין זה אלא עד שיעמיד השני את הדבר הניזוק, אבל משעה שמעמיד את הדבר הניזוק צריך הלה להסיר את המזיק, ואם מצאנו שברפת רשאי הלה לקיים את הרפת אף לאחר שהשני פתח את האוצר, בהכרח שכאן יש דין שונה משאר ההרחקות, ובהכרח שהטעם הוא משום שדירה שאני ולכן כל שקדם ופתח אינו מחויב לסלקו מעתה ואילך, ונמצא, שאף לשיטת אביי צריך את הטעם של

וכמו כן מבואר באבי עזרי שם (אות כ) לגבי שיטת רבינו יונה שלרוב אינו יכול לסמוך משום שלא יחזיק עליו, שאף נידון זה תלוי במחלוקת אביי ורבא לענין הגדרת מזיק, שרק לפי רבא שיש לו שם מזיק כבר מעתה, אם יחזיק שלוש שנים יוכל לטעון שזכה בחזקת תשמישין לסמוך כאן גפת וזבל, אבל לאביי שאין לו כלל שם מזיק כל זמן שאין כאן דבר הניזוק, מודה רבינו יונה לטענת הרא"ש שהובאה לעיל, שלא יוכל הראשון לטעון טענת חזקה, מכיון שעכשיו אין לו כלל שם מזיק וממילא אין כאן כל חזקה שהרי לא החזיק בזכות להעמיד כאן דבר המזיק מעולם.

יח, א

גמ': טעמא דאיכא אוצר הא ליכא אוצר עביד -

דירה שאני

מחלוקת הראשונים בפירוש דברי הגמ' 'דירה

שאני'

בפירוש דברי הגמ' בתירוץ 'דירה שאני' מצאנו מחלוקת בראשונים. רש"י ועוד ראשונים מבארים, ש'דירה שאני' מתייחס לחנות והרפת, והכוונה שחנות ורפת הם כמו דירתו של אדם, ועל כן אין לנו לאסור לפותחם אלא באופן שכבר נמצא הדבר הניזוק, אולם הר"י מיגאש מבאר, ש'דירה שאני' מתייחס לאוצר, והכוונה, שכיון שעכשיו אין שם אוצר מעל החנות והרפת אלא המקום משמש לדירתו של האדם, לא שכיח הוא שישנה את דירתו לאוצר, ועל כן אין לנו לחוש לזה ומשום כך מותר לפתוח, ועדיף אפילו משדה שאינה עשויה לבורות, ששם עדיין יש לחוש שמא ימלך ויעשה שם בור, אבל בדירתו של אדם אין לחוש כלל שיעשה ממנה אוצר.

אמנם הרמב"ן כתב שאין לפרש כדברי הר"י מיגאש, שהרי אם מדובר בדירתו של אדם, כל שכן שאין רשות לפתוח רפת בקר תחת דירתו של אדם, והביא שכן מבואר להדיא בירושלמי, ובהכרח שלא מדובר באופן שכעת המקום משמש לדירתו של אדם, שאם כן היה יכול למונעו שלא יעשה רפת בקר משום שהוא מתחת לדירתו.

כלומר, שבכדי להתיר צריך שיהיה גם הפסק מלמטה וגם מחיצה מלמעלה.

גמ': ה"ק ואי לאו צונמא והיו שרשיו יוצאין כו'

האם מדובר בסיפא באופן שנטע בהיתר או באופן שנטע באיסור

את תירוץ הגמ', שבסיפא מדובר באופן שנטע את האילן בסמוך לשדה חבירו ואין כאן הפסק סלע, מבאר רש"י שמדובר באופן שהראשון נטע שלא כדין. והתוס' כתבו, שבאופן זה שנטע שלא כדין באמת יכול לחייבו לקוץ את האילן, אלא שכיון שבמשנה להלן (כה, ב) מבואר שאינו יכול לחייבו לקוץ אלא בנתינת דמי האילן, בא התנא ללמדנו שאם אינו רוצה לתת לו דמים והלה משאיר את האילן, מכל מקום זכותו לקצוץ את השורשים עד עומק שלושה טפחים שלא יעכב את מחרישתו.

והרמב"ן כתב בשם התוס', שהחידוש בדין זה הוא, שיכול לקצוץ עד עומק שלושה טפחים והשרשים שלו וכמו שאמרו בסיפא שם שהעצים שלו. והקשה על דבריהם, שאם מדובר בסמך באיסור, מדוע רשאי לקצוץ רק עד עומק שלושה טפחים ולא יותר, הרי הלה נטע שלא ברשות ואם רצה זכותו לקוץ את האילן כולו, ומשום כך כתב הרמב"ן שמדובר באופן שהחזיק בנזק זה וממילא אין השני יכול לסלקו, ובא התנא ללמדנו שמכל מקום זכותו לקוץ את שורשיו עד עומק שלושה טפחים.

ובשם הרב אב"ד כתב הרמב"ן לבאר, שמדובר שבשעה שנטע את האילן היה שם סלע מפסיקה אלא שלאחר מכן נעקר הסלע ממקומו, ובאופן זה נחשב שסמך בהיתר ועל כן אינו צריך לעקור. והרמב"ן נחלק על דבריו, שכיון שכל ההיתר לסמוך לא היה אלא מחמת הסלע, כשנעקר הסלע חזר הדין שצריך לעקור את האילן.

רש"י ד"ה הכא נמי בלוקח

דירה שאני, שאילולי טעם זה היה צריך לסלק את הרפת משעה שהלה פתח את האוצר.

ועוד הוסיף הרשב"א, שלגבי רפת פשיטא שאילולי סברת דירה שאני היה צריך לסלקה כדבא הלה לפתוח אוצר, שהרי ברפת יש התחדשות של המזיק כל שעה, שהוא מכניס לשם את הפרות כל הזמן ואין זה כבור וכדומה שנשאר המזיק כפי שהיה מונח בתחילה, ועל כן לגבי רפת ודאי שאף לאביי לא היה מותר להשאיר את הרפת אילולי הסברא של דירה שאני.

רש"י ד"ה טעמא

האם שורשי האילן מזיקים לעבודת החרישה

על דברי רש"י, שהתפשטות שורשי האילן מזיקה הן לבור והן לעבודת החרישה, מכיון שהשורשים מעכבים את המחרישה, הקשה הרמב"ן, שלפי זה קשה אף לאביי, שהרי הדבר הניזוק קיים כבר בשעה שסומך, שבשעת סמיכתו את האילן כבר יש צורך בחרישה בשדה חבירו. ומשום כך כתב הרמב"ן לחלוק על דברי רש"י, שבהכרח השורשים אינם מעכבים את המחרישה, היות והשורשים הולכים למטה מעומק המחרישה, ואף אם ימצא שורשים תוך כדי חרישתו, רשאי לקוצצם והם שלו.

רש"י ד"ה גדר

בסמיכת אילן לתבואה, האם די במחיצה מלמעלה להתיר לסמוך לענין איסור כלאיים

על דברי המשנה, שאם יש גדר בין השדות יכולים שניהם לסמוך זרעים ואילנות, כתב רש"י שאף אילנות ותבואה מותר לסמוך ואין לחשוש משום כלאים, שכל שיש גדר מפסיקה למעלה מותר לסמוך, אף שלמטה מתערבים השורשים יחדיו.

מאידך בר"י מיגאש מבואר שלא כדבריו, שכתב שבאופן שיש כלאיים לא הותר לסמוך אלא כאשר יש סלע באדמה המפסיק את השורשים מלהתערב, ואף כאשר יש סלע צריך בנוסף שתהיה גדר מפסיקה למעלה,

האם הכוונה שמכר את האילן ללוקח או שמכר את החלק ללא האילן ללוקח, והדין בשני המקרים

את דין המשנה שאם האילן קדם לא יקוץ העמידה הגמ' בלוקח, ובביאור אוקימתא זו כתב רש"י, שמדובר בבעל שדה שנטע אילן בשדהו ושוב מכר חצי שדהו לאחר והאילן נשאר אצל המוכר, והדין הוא שאין המוכר מחויב להרחיק מחמת הלוקח, מכיון שנטיעת האילן היתה בהיתר.

והתוס' בשם ריב"ם מבארים, שמדובר באופן הפוך, שלאחר שנטע את האילן מכר את חצי שדהו עם האילן לאחר. ונראה מדבריהם, שכל הנידון הוא רק בפירוש תירוץ הגמ', אבל לגבי עיקר הדין מודים התוס' לדינו של רש"י שאם נשאר האילן אצל המוכר אינו צריך להרחיק.

אולם היד רמה כתב, שבאופן זה שנשאר האילן אצל המוכר צריך המוכר להרחיק את האילן, שהמוכר בעין יפה הוא מוכר, ומכר את הקרקע ללוקח בעין יפה שיוכל גם לחפור בה בורות.

[אמנם כל זה רק לשיטת רבא, אבל לאביי שרשאי לסמוך אילן כל זמן שאין בור, ודאי שלא יצטרך המוכר להרחיק את האילן, שאין זה עדיף מאם יבוא לנטוע אילן לאחר שמכר חצי הקרקע לאחר, שזכותו לנטוע את האילן לפי אביי, ורק לשיטת רבא שלאחר שמכר אינו רשאי לנטוע אילן, אנו אומרים שמכירתו בעין יפה כוללת גם שתהיה ללוקח זכות כאילו השדה כבר היתה שלו בשעת נטיעת האילן, שבמקרה כזה יכול היה למנוע ממנו לנטוע את האילן בסמוך לשדהו].

ובביאור מדוע רש"י אינו מפרש כדברי ריב"ם, שמכר את האילן והאילן ביד הלוקח שכן היא פשוט לשון הגמ' וכמו שכתבו התוס', כתב בחת"ם סופר לבאר, שרש"י סובר שבאופן זה באמת צריך הלוקח להרחיק את האילן, שהמוכר לא מכר על דעת כך שיגרם לו נזק מחמת האילן שביד הלוקח, שהדבר ימנע ממנו לחפור בור בשדהו סמוך לאילן, אלא מכר על דעת שאם לאחר מכן יהיה ברצונו לחפור בור - ירחיק הלוקח את האילן.

טעם אחד בביאור מדוע נקט רש"י שהאילן ביד המוכר, כתב בקצות החושן (סי' קנה ס"ק יג), שכיון שבמשנה להלן מבואר שאם יש ספק אם האילן קדם או הבור קדם - לא יקוץ, ולפי האוקימתא בלוקח, הכוונה שהספק הוא האם האילן קדם למכירת השדה או שנטע את האילן לאחר מכירת השדה, ואם כן לא יתכן לפרש באופן שהאילן ביד הלוקח, שבאופן זה היה על הלוקח לקוץ את האילן היות ויש חזקה של 'כאן נמצא וכאן היה', דהיינו שהאילן התחדש ברשות הלוקח ולא היה ביד המוכר, ואם כן הדין נותן שצריך לקוץ את האילן, ולכן הוכרח רש"י לפרש שמדובר שהמוכר השאיר את האילן אצלו].

גמ': ואת החרדל מן הדבורים

תמיהת הרשב"א על חיוב הרחקת החרדל

בדין הרחקת חרדל מן הדבורים, שהן אוכלות את החרדל ועל ידי כך מתתחדד פיהן והן אוכלות את דובשן, הקשה הרשב"א בסוף הסוגיה, מדוע מוטל על בעל החרדל צריך להרחיק משום כך, הרי ההיזק אינו נעשה ברשות חבירו, אלא נעשה על ידי כך שהדבורים נכנסות לרשותו שלו, והרי זה כחופר בור ברשותו ובא שורו של חבירו ונפל שם, שאין לו שום חיוב לכסות את הבור, וכמו כן כאן מדוע מחוייב בעל החרדל להרחיק את החרדל.

יח, ב

גמ': ואי דלא סמיך היכי משכחת לה

ביאור דברי רבי יוסי במשנת חרדל ודבורים לשיטת אביי

בגמ' מבואר שלשיטת אביי שמותר לסמוך מובנת שיטת רבי יוסי במשנת חרדל ודבורים, ובביאור הדברים כתבו התוס', שכיון שבעל הדבורים סמך בהיתר אין בעל החרדל יכול לסלקו. ושיטתו של רבי יוסי שאף בעל החרדל רשאי לסמוך, ביאורה הוא, שכיון שבעל הדבורים אינו מרחיק, אף בעל החרדל אינו מחויב

אמנם הרמב"ן בהמשך דבריו וכן בעליות דרבינו יונה כתבו, שהכוונה שבשעה שמכר היו קיימים הן הדבר הניזוק והן הדבר המזיק, ומכר לאחרים לזה את הדבר המזיק ולזה את הדבר הניזוק, וסברה הגמ' בתחילה שאינו צריך להרחיק, הואיל ונעשה המזיק ברשות שהרי קנו שניהם לאחר שהדבר המזיק והדבר הניזוק היו שם מכבר.

*גמ': אמר רבינא קא סברי רבנן על המזיק

להרחיק את עצמו

שיטת רש"י ורבינו יונה בביאור דברי רבינא, וביאור החילוק בין אילן ובור לסוגייתנו

בביאור סברת רבינא שלרבנן המזיק צריך להרחיק את עצמו למרות שעשה בהיתר, נחלקו הראשונים. ומחלוקתם תלויה בביאור אוקימתת רב פפא בלוקח וכפי שהובא לעיל [בקטע הקודם].

לשיטת רש"י שמדובר כאן באופן שעשה המוכר את הדבר המזיק בהיתר, ובשעה שמכר לא היה עדיין את הדבר הניזוק, הפירוש בדברי רבינא הוא, שגם באופן שהמזיק סמך בהיתר, עדיין הדין הוא שכאשר יבוא השני לסמוך את הדבר הניזוק - על המזיק להרחיק את עצמו.

ולפי זה נמצא, שמסקנת הגמ' שלעולם אין המזיק רשאי לסמוך אף כאשר אין את הדבר הניזוק, [לשיטת רבנן בודאי הדין כן, ובשיטת רבי יוסי לעיל (יז, ב) נתבאר שנחלקו התוס' והרמב"ן האם אף לשיטתנו אינו רשאי לסמוך כל עוד אין דבר הניזוק, עיין שם], ויתרה מזו, גם כאשר סמך בהיתר וכגון במוכר, באם בא השני לסמוך דבר הניזוק צריך הראשון להרחיק את הדבר המזיק, ומשום כך במשרה וירק וכדומה צריך המזיק להרחיק.

ועל דבריו הקשו התוס', מדוע לגבי אילן מבואר לעיל, שבאופן שסמך בהיתר אינו צריך לקוץ אותו אף כאשר בא השני לחפור בור בסמוך, ואילו כאן מחייבים אותו להרחיק למרות שסמך ברשות. ותירצו שצריך לדחוק, שכיון שאילן עשוי לעמוד שנים רבות ויש הפסד מרובה

להרחיק, ואף שבעל דבורים אינו מרחיק משום שסמך בהיתר ואילו בעל החרדל בא לסמוך באיסור, מכל מקום כיון שסמיכתו של בעל הדבורים היא שלא כהוגן במקצת, אין לו זכות לתבוע מבעל החרדל שירחיק את שיעור ההרחקה. ואף שלגבי בור מבואר בדברי אביי שהשני שיבוא לחפור בור יצטרך להרחיק, זהו משום שבור שונה מחרדל היות ושם הוא מזיק בידיים לכותל בורו של הראשון, ועל כן אין לשני היתר לסמוך אף שהראשון עשה שלא כהוגן במקצת.

אופן אחר בביאור החילוק בין חרדל ודבורים לבין הרחקת בור, כתב הרמב"ן, שלפי השיטות שלגבי בור צריך השני להרחיק רק את שיעור הרחקתו דהיינו שלושה טפחים ולא את כל ההרחקה, יש לבאר, שבשלמא לגבי בור יש תועלת במה שמרחיק את חצי ההרחקה, אבל לגבי חרדל ודבורים אין תועלת כלל בחצי הרחקתו, שהרי עדיין יבואו הדבורים ויאכלו את החרדל, ומשום כך יכול בעל החרדל לסמוך אף הוא.

וכתב עוד לחלק, שלגבי דבורים וחרדל עדיין יש להטיל את ההרחקה גם על בעל הדבורים, משום שאם כעת ירחיק בעל הדבורים חצי הרחקתו, תועיל הרחקתו בצירוף מה ההרחקה מצד בעל החרדל, ועל ידי כך לא יהיה כאן היזק כלל, ומשום כך כל שאין בעל דבורים מרחיק כלל, אינו יכול לתבוע את בעל החרדל שירחיק. לעומת זאת לגבי בור שכבר הזיק בעל הבור הראשון את הקרקע הסמוכה לבורו, ואף אם ירחיק עכשיו לא תהיה תועלת בכך היות וכבר הרפה את הקרקע הסמוכה לבורו, משום כך יכול הראשון לתבוע מבעל הבור השני שירחיק הוא את כל ההרחקה, מאחר והראשון היה ברשות והשני שלא ברשות.

גמ': אמר רב פפא בלוקח

שתי דרכים בביאור אוקימתת רב פפא בלוקח

בביאור אוקימתת רב פפא בלוקח, כתבו רש"י ותוס' שהכוונה שבזמן שמכר היה שם רק את הדבר המזיק, וכיון שנעשה בהיתר משום כך סברה הגמ' בתחילה שאינו צריך להרחיק.

בקציצתו, בזה לא חיבוהו חכמים להרחיקו באופן שסמך בהיתר.

חילוק נוסף בין אילן לסוגיתנו כתב הרמב"ן על פי דברי רש"י להלן (כה, ב), שבאילן מכיון שאינו מזיק אלא לאחר זמן רב כאשר יגיעו השורשים לבור, משום כך אין אנו מחייבים אותו לקוצצו, ועוד הוסיף הרמב"ן שגם ההיזק אינו שכיח באילן, וגם מצד שחששו חכמים להפסד מרובה בקציצת האילן. ובסוף דבריו הביא בשם הירושלמי סברא נוספת, שלגבי אילן יש להקל משום ישוב העולם באילנות.

ולשיטת רבינו יונה שמדובר באופן שהיה כאן הן את הדבר המזיק והן את הדבר הניזוק, ומכרם לשני לקוחות, הפירוש בדברי רבינו הוא, שבאופן כזה ששניהם קיימים האחד בסמוך לשני בזמן שנולדה התביעה להרחיק את הדבר המזיק - על המזיק להרחיק את עצמו, אבל באופן שמבאר רש"י שמעיקרא היה כאן רק את הדבר המזיק, סובר רבינו יונה שאין כח לשני לסמוך את הדבר הניזוק ולחייב את המזיק להרחיק את עצמו, וממילא לא קשה כלל מאילן ובור, ששם האילן קדם בהיתר וממילא אין בעל הבור יכול לסמוך את בורו ולחייב את בעל האילן לקצוץ את אילנו.

[והוסיף רבינו יונה טעם בדבר, שכאשר גם הדבר המזיק וגם הדבר הניזוק נמצאים יחדיו, אנו אומרים שלקח או שייר את הדבר הניזוק על דעת שיסלק השני את הדבר המזיק משם, לעומת זאת כאשר רק הדבר המזיק נמצא בשעת המכר, אדרבה, אנו אומרים שהוא זוכה בדבר המזיק על דעת שישאר כן לעולם כפי שהוא עכשיו, מאחר ואין כאן דבר הניזוק עכשיו בשעת המכירה].

גמ' שם

גירסת רבינו תם בשם הר"ח בדברי רבינו וביאור שיטתו

בתירוצו של רבינו 'קסברי רבנן על המזיק להרחיק את עצמו', כתבו התוס' בשם רבינו תם שיש לגרוס בגמ' כגירסת הר"ח 'אלא אמר רבינו קסברי רבנן וכו'.

וביארו התוס', שכעת הגמ' חוזרת בה מכל הנאמר לעיל בשיטת רבא, ובאמת גם רבא מודה שאין צריך להרחיק כל זמן שאין שם את הדבר הניזוק, וכל דברי רבא שאם בא לסמוך אינו סומך אינם אלא לגבי בור בלבד ומטעם 'כל מרא ומרא וכו', שמיד יש כאן היזק לקרקעו של השני, אבל בשאר נזיקין, שכל זמן שאין כאן את הדבר הניזוק אינו מזיק כלום גם לרבא מותר לסמוך, והיתר זה הוא אפילו לשיטת רבנן הסוברים שעל המזיק להרחיק גם בנזק שאינו בגירי דיליה, והטעם, משום שכל עוד אין כאן דבר הניזוק אין לו תורת מזיק ומשכך יכול לסמוך.

וכדברי רבינו תם כתב גם הבעל המאור.

ועל שיטתם הקשה הרמב"ן במלחמות, שלפי זה היה לו לרבינא לומר 'קסבר רבא' ולא 'קסברי רבנן', שהרי חידושו הוא בביאור שיטת רבא ואינו נוגע למחלוקתם של רבנן ורבי יוסי.

ובישוב קושית הרמב"ן כתב הקצות החושן (סי' קנה ס"ק יב), שחידושו של רבינא הוא ביחס לשיטת רבנן ולא ביחס לשיטת רבי יוסי, שהרי מבואר בתוס', שאף מתחילה כשסברה הגמ' שלרבא אינו סומך בכל הנזיקין גם כשאין עדיין את הדבר הניזוק ולא רק בבור, אין זה אלא לשיטת רבנן, אבל לרבי יוסי שאינו מחייב הרחקה אלא בגירי דיליה, גם מעיקרא סברנו שמותר לו לסמוך בשאר המזיקים משום שאין זה גירי דיליה, ודוקא בבור הדין שאינו סומך משום שיש כאן גירי דיליה אף קודם הגעת הדבר הניזוק. ואם כן כל חידושו של רבינא אינו נוגע אלא לשיטת רבנן, שבא לומר שאין כוונת רבא שלרבנן אסור לסמוך בשאר מזיקים, אלא אפילו לשיטת רבנן מותר לסמוך כל עוד אין כאן את הדבר הניזוק, ושפיר אמר רבינא 'קסברי רבנן'.

גמ' שם*

שיטת הר"י מיגאש בביאור דברי רבינא

שיטה נוספת בביאור תירוצו של רבינא, מצאנו בשיטה מקובצת בשם הר"י מיגאש, שגרס בגמ' כגירסת הר"ח 'אלא אמר רבינא' [וכפי שביארו הרמב"ן והר"ן בדבריו]. ומבאר שבא רבינא לומר, שבאמת לרבנן מותר לסמוך

כל עוד אין את הדבר הניזוק, והטעם הוא משום ש'קסברי רבנן על המזיק להרחיק את עצמו', כלומר, שלרבנן אף אם סומך קודם שהגיע הדבר הניזוק, מכל מקום משעה שהגיע הדבר הניזוק, צריך המזיק להרחיק את עצמו למרות שסמך לפני כן, ועל כן מטעם זה גופא מותר לסמוך קודם הגעת הדבר הניזוק, שהרי מיד בבוא הדבר הניזוק מיד ירחיק ואין כאן סיבה למנוע ממנו מתחילה לסמוך.

וכוונת הר"י מיגאש, שבא רבינא לבאר, שבשלמא אם היה הדין שכל שסמך מעיקרא אינו צריך להרחיק יותר גם בבוא הניזוק לכאן, היה מובן מדוע מעיקרא אסור לסמוך, הואיל ועל ידי כן יבוא הניזוק לידי היזק שהרי לא יצטרך להרחיק לעולם, אבל אם הדין הוא שעל המזיק להרחיק את עצמו אף כשסמך קודם בוא הניזוק, מעתה אין כל סיבה למנועו מלסמוך עד שיגיע הדבר הניזוק לכאן.

גמ': אלא לעולם רבי יוסי נמי וכו'

ביאור שיטת רבי יוסי בחרדל למסקנה, לפי שיטת רש"י בדברי רב פפא ורבינא

בביאור שיטת רבי יוסי בחרדל ודבורים למסקנה, לפי שיטת רש"י בדברי רב פפא ורבינא, כתב הרמב"ן שבאמת כיון ששניהם מזיקים האחד לחברו, על שניהם מוטלת ההרחקה וכל אחד צריך להרחיק חצי משיעור ההרחקה, ואף שבעל החרדל סמך בהיתר שהרי מדובר בלוקח שקנה לאחר שהניח המוכר חרדל בשדהו, מכל מקום מכיון שהדין הוא שעל המזיק להרחיק את עצמו גם בסמך בהיתר, על כן מוטל גם על בעל החרדל להרחיק חצי משיעור ההרחקה. והמשנה שרבי יוסי מתיר בחרדל היא, אין הכוונה שאינו צריך להרחיק, אלא שזכותו לומר לבעל הדבורים שכל זמן שהוא בעל הדבורים אינו מרחיק חצי ההרחקה, כמו כן הוא בעל החרדל לא ירחיק כלום, מכיון שדין ההרחקה מוטל על שניהם, אבל באמת עיקר הדין הוא שכל אחד מהם ירחיק חצי ההרחקה, וכל אחד מהם יכול לחייב את השני להרחיק חצי ההרחקה ובתנאי שגם הוא ירחיק כנגד זה חצי מההרחקה.

אלא שלפי זה כתב הרמב"ן, שנמצא שלמסקנה כבר אין צורך כלל להעמיד בלוקח, אלא לעולם מדובר באינו לוקח ובאמת כל אחד צריך להרחיק מעיקרא חצי ההרחקה, ופירוש דברי רבי יוסי שמתיר בחרדל, הכוונה רק לכך שאם בעל הדבורים לא עשה כדין וסמך את הדבורים, ממילא גם בעל החרדל יכול לסמוך ולא להרחיק, שהרי כבר התבאר שאין כונת רבי יוסי לומר שכך הוא עיקר הדין שבעל החרדל אינו צריך להרחיק, אלא רק להורות שכל זמן שבעל הדבורים אינו מרחיק - גם בעל החרדל אינו צריך להרחיק.

אמנם במהר"ם מבואר שלא כדבריו, אלא שלפי שיטת רש"י ביאור דברי רבי יוסי שבאמת יש להתיר לגמרי בחרדל, שבעל החרדל אינו צריך להרחיק כלום, הואיל וסמך בהיתר קודם שמכר את חצי השדה. שכל סברת רבינא שעל המזיק להרחיק גם בסמך בהיתר, אין זה אלא כשיש רק מזיק אחד, שבאופן זה מכיון שלניזוק מותר לסמוך גם כעת, על כן מחייבים את המזיק להרחיק משעה שבא הניזוק וסמך, אבל כאשר שניהם מזיקים האחד לשני כמו בחרדל ודבורים, אין השני רשאי לסמוך שהרי הוא מזיק ובא לסמוך באיסור, ועל כן אדרבה, יצטרך השני בעל הדבורים להרחיק את כל ההרחקה הואיל והוא בא באיסור, והראשון מאידך זכותו לקיים את החרדל מכיון שסמך בהיתר, ומשום כך לרבי יוסי ששניהם מזיקים, שפיר יש להתיר בחרדל שאינו צריך להרחיק כלל ועל בעל הדבורים להרחיק את כל שיעור ההרחקה.

גמ' שם

ביאור שיטת רבי יוסי בחרדל למסקנה, לפי שיטת רבינו יונה בדברי רב פפא ורבינא

בביאור שיטת רבי יוסי בחרדל ודבורים למסקנה, לפי שיטת רבינו יונה בדברי רב פפא ורבינא, שמדובר במשנה במכר לשני לוקחים ובזמן מכירתו היו קיימים הן החרדל והן הדבורים, מבואר בעליות דרבינו יונה שהכוונה היא ששניהם אינם מחוייבים בהרחקה כלל, שכיון שבעל החרדל ובעל הדבורים שניהם מזיקים האחד לשני, שניהם אינם מחוייבים בהרחקה, שעל דעת

כן נעשתה המכירה שלא יוכל האחד לתבוע מהשני להרחיק, מאחר שאם יתבע מהשני ממילא גם הוא יהיה מחוייב בהרחקה.

פירוש נוסף בדברי רבי יוסי כתב הרמב"ן במלחמות לפי שיטה זו, שבאמת גם לשיטת רבינו יונה כל אחד מהם צריך להרחיק חצי ההרחקה וכשיטת רש"י, ופירוש דברי רבי יוסי שמתיר, הכוונה כמו שהתבאר לעיל בשיטת רש"י, שכל זמן שבעל הדבורים אינו מרחיק אף בעל החרדל אינו צריך להרחיק.

ובביאור מדוע צריך להעמיד בלוקח כתב הרמב"ן, שאם היה מדובר בסמך בעל החרדל האיסור לא מובנת לשון המשנה שרבי יוסי 'מתיר' בחרדל, מאחר שמעיקרא אין רשות לאף אחד מהם לסמוך, ואדרבה, כל אחד צריך להרחיק חצי ההרחקה, ועל כן העמיד רב פפא בלוקח שקנו שניהם חרדל ודבורים סמוכים מכבר בהיתר, וממילא מובן הלשון 'מתיר בחרדל', כלומר, שמותר לו להשאר סמוך כמות שהוא כעת כל זמן שבעל הדבורים אינו מרחיק אף הוא חצי ההרחקה.

גמ' שם

ביאור שיטת רבי יוסי בחרדל למסקנה, לפי שיטת רבינו תם והר"י מיגאש בדברי רבינא

בביאור שיטת רבי יוסי בחרדל ודבורים למסקנה, לפי דרכו של רבינו תם, שרבינא בא לחדש שלמסקנה רבא מודה לאביי בשאר מזיקין שאינו צריך להרחיק כשאין את הדבר הניזוק, והמשנה של חרדל ודבורים אינה עוסקת בלוקח, כתבו התוס' (ד"ה מכלל) שדברי רבי יוסי מתפרשים לפי המסקנה כפי שביארו לעיל בשיטת אביי [והובאו דבריהם לעיל], שלרבי יוסי אין בעל הדבורים מרחיק משום שבעל החרדל עשה קצת שלא ההוגן.

וכתבו התוס', שכל הדיון לאחר מסקנת רבינא בשיטת רבי יוסי, שהקשתה הגמ' 'מכלל דרבי יוסי סבר על הניזק להרחיק את עצמו וכו', הוא רק משום שהמקשן כאן נחלק על סברת הגמ' דלעיל בשיטת אביי, וסבר המקשן שלא מסתבר לומר שמשום שסמך שלא כהוגן יצטרך להרחיק, ובאמת אין זו קושיה ביחס לדברי

רבינא בדוקא, אלא קושיתו היא על עיקר שיטת רבי יוסי.

ולפי שיטת הר"י מיגש מבואר ברמב"ן, שכוונת הגמ' בקושייתה 'מכלל דרבי יוסי סבר על הניזק להרחיק את עצמו' היא, שכיון שבדברי רבי יוסי מבואר שבעל חרדל אינו צריך להרחיק לעולם ואף לאחר שבא בעל הדבורים והניח, בהכרח שסובר שאין כלל דין הרחקת נזיקין בסמיכת חרדל אף כשבא לסמוך לאחר שהעמיד הלה את הדבורים, שאילו היה צריך להרחיק, מדוע מלכתחילה נתיר לו לסמוך כשאין דבורים, הרי כל ההיתר הוא רק משום שיסיר את החרדל בבוא הניזק לכאן, אבל לרבי יוסי שאינו מרחיק אין כל סיבה להיתר לו, אלא בהכרח שלרבי יוסי אין כלל דין הרחקת נזיקין בחרדל משום שעל הניזק להרחיק את עצמו, ואם כן קשה, מדוע במשרה וירק צריך להרחיק לשיטתו.

ומסקנת הגמ', שבאמת אין כוונת דברי רבי יוסי שאינו צריך להרחיק לעולם את החרדל ומותר לו לסמוך תמיד, אלא כוונתו שכל זמן שבעל הדבורים אינו מרחיק אף הוא אינו צריך להרחיק, מכיון שחיוב ההרחקה הוא על שניהם וכסברת הרמב"ן לעיל, אבל מעיקר הדין כל אחד מהם צריך להרחיק חצי ההרחקה.

ולפי זה כתב הרמב"ן, שבשלב זה באמת אין צורך כבר בחידושו של רבינא שמותר לסמוך דבר המזיק כל זמן שאין כאן את הדבר הניזוק, שכל הסיבה שנוקטנו לחידוש זה, אין זה אלא מפני הקושיה על דברי רבי יוסי כיצד יתכן שסמך בעל החרדל מעיקרא ואינו צריך להרחיק, אולם למסקנה שבאמת אין כונת דברי רבי יוסי שמעיקר הדין אינו צריך להרחיק חצי ההרחקה, מעתה כבר אין צורך בחידושו של רבינא, אלא שכיון שכך סובר רבינא אליבא דאמת, שמותר לסמוך לכל הדעות כל עוד אין הניזק כאן, על כן להלכה קיימ"ל כן, שיש היתר לסמוך כל עוד הניזק אינו כאן, מהטעם שכאשר יגיע הניזק - יסיר הלה את המזיק.

תוס' ד"ה וסבר

ישובו של רבינו יונה על קושית התוס' מדברי התוספתא

את קושיית התוס', שמשמע בתוספתא שמדובר במשנה שבעל הדבורים סמך תחילה וכעת רוצה גם בעל החרדל לסמוך, כתב בעליות דרבינו יונה לישוב לפי שיטתו שהובאה לעיל שמדובר שבזמן המכירה קיימים גם הדבורים וגם החרדל. שהכוונה בדברי התוספתא היא, שלא רק שמותר לו להשאיר את החרדל שהיה קיים שם בשעת קנייתו, אלא גם מותר לו לזרוע שם זרעי חרדל חדשים, שכיון שזכה בסמיכת החרדל משום ששניהם מזיקים האחד לשני, כלול בזכות זו גם היתר לזרוע שם זרעי חרדל חדשים, ואפילו אם נתלש החרדל שכבר היה שם יכול להביא אחרים תחתיהם.

[וכמו כן לשיטת רש"י לפי דרכו של המהר"ם שהובאה לעיל, גם ניתן לבאר את התוספתא בדרך זו, שבאו ללמדינו שמותר לו לזרוע שם זרעי חרדל חדשים, ובעל הדבורים הוא שיצטרך להרחיק כל שיעור ההרחקה].

יט, א

גמ': אי בטרפא הדר פארי

ביאור דברי הגמ' שלא נגרם נזק לחרדל משום שהעלים צומחים מחדש

על המבואר בגמ', שלשיטת רבנן עלי החרדל אינם ניזוקים מן הדבורים, משום שאף אם אוכלות את העלים, הרי הם חוזרים וצומחים, הקשה הרמב"ן בשם הראב"ד מה בכך שחוזרים וצומחים, הרי הדבורים חוזרות ואוכלות גם את העלים החדשים שחזרו וצמחו, ונמצא שיש כאן נזק. ותירץ, שלאחר פעם אחת כבר אינן אוכלות מאחר שהעלים מחדדים את פיהן.

אולם הרשב"א כתב, שמלשון הגמ' לא משמע כדבריו, שלשון הגמ' 'שבאות ואוכלות לגלוגי חרדלאי' מוכיח, שלעולם המצב הוא כך שהדבורים אוכלות את עלי החרדל ולא רק בפעם הראשונה. הוכחה נוספת לכך הביא הרשב"א, שבגמ' מבואר שצריך לעקור את החרדל גם לאחר שכבר אכלו הדבורים פעם אחת, זאת בכדי שלא יאכלו ויתחדד פיהן, ומבואר שלעולם הדבורים אוכלות את עלי החרדל.

ומשום כך כתב הרשב"א לישוב באופן אחר, שכוונת הגמ' שהעלים חוזרים וצומחים היא, שסדר הלקיטה בחרדל הוא, שבכל פעם שגדל החרדל הוא נלקט ושוב חוזר וצומח, ועל כן מה שאוכלות הדבורים את עלי החרדל מעט בין תחילת הצמיחה עד לזמן הלקיטה אינו מזיק כלום לבעל החרדל. ועוד כתב לישוב, שעיקר תפקידם של עלי החרדל הוא להגן על גבעולי החרדל, וכיון שחוזרים העלים וצומחים די בכך להגן על גבעולי החרדל, ונמצא שלא נגרם נזק לחרדל באכילת הדבורים.

גמ': וסד בסיד תנן או דלמא או סד בסיד תנן

האם הספק הוא בגירסת המשנה או בכוונת המשנה

בביאור הספק בגמ', מבואר בתוס' לעיל במשנה (ד"ה וסד בסיד), שאין ספק בגירסת המשנה, שוודאי הגירסא היא 'וסד בסיד' בין ברישא ובין בסיפא, והנדון הוא רק בפירוש דברי המשנה ברישא 'וסד בסיד', האם הכוונה לתוספת, כלומר שצריך את שניהם גם הרחקה וגם סיד, או שהכוונה שדי באחד מהם, או הרחקה או לסוד בסיד, ובסיפא היה פשוט לגמ' מסברא שהכוונה היא שדי באחד מהם, היות ואין הנזק גדול כל כך שלא יספיק אחד משניהם למונעו.

מאידך בעליות דרבינו יונה מבואר, שהספק בגמ' הוא על גירסת המשנה גופא, האם יש לגרוס 'וסד ובסיד' או שיש לגרוס 'או סד בסיד', ובסיפא היה ברור לגמ' שהגירסא היא 'או סד בסיד', ומשום כך היה פשוט לגמ' שבסיפא די באחד מהם, או הרחקה או לסוד בסיד.

גמ': זרעים - תיפוק ליה משום מחרישה

ישוב קושיית רעק"א מדוע אין להעמיד באופן שחרש בהיתר

הגמ' מקשה, מדוע צריכה המשנה ללמדינו דין הרחקת זרעים, הרי בהכרח צריך לחרוש בכדי לזרוע, ואם כן די בדין המשנה שצריך להרחיק משום המחרישה עצמה.

אמנם הריטב"א כתב, שיכול לעכב עליו כבר משעת חרישה אף אם החרישה עצמה היתה מותרת, שכיון שאסור לו לזרוע, יכול לעכב עליו שלא יחרוש הואיל ואינו חורש אלא בשביל זריעה.

תוס' ד"ה המבריך

שיעור ההרחקה הנצרך בין זרעים לגפן לענין איסור כלאים

לגבי תירוץ התוס', שמדובר כאן במרחיק שלושה טפחים מן הגפן היוצאת ועל כן אין עירוב מלמעלה, כתב בעליות דרבינו יונה, שבכלאים (פ"ו משנה א) מבואר שנחלקו רבי עקיבא וחכמים בשיעור ההרחקה, לדעת חכמים צריך להרחיק ששה טפחים, ואילו לדעת רבי עקיבא די בהרחקת שלושה טפחים, וכתב רבינו יונה שדברי התוס' הם כשיטת רבי עקיבא. [והרש"ש להלן (פב, ב) הביא את דברי התוס' והוכיח מדבריהם שסוברים להלכה כרבי עקיבא, עיין שם].

תוס' שם

הטעם שאין לחשוש מעירוב שורשי הזרעים בשורשי הגפנים המתפשטים לצדדים

על המבואר בתוס', שאסור לזרוע מעל המקום שהבריך את הגפן שם אף אם מרחיק מהגפן היוצאת כשיעור, משום ששורשי הזרעים יכולים להיכנס ולהתערב בגפן המוברכת בקרקע, הקשה הרמב"ן שאמנם שרשי הזרעים אינם מתפשטים לצדדים, אך שרשי הגפן הרי הם מתפשטים לצדדין, ואם כן מדוע מותר לזרוע שלא על גבי הגפן המוברכת, הרי שורשי הזרעים נכנסים בשורשי הגפנים ומתערבים.

ותירץ, שדוקא משום גוף הגפן יש לאסור אבל משום שורשי הגפן אין לאסור, שכיון שהשורשים רכים הם וכל אחד נשאר יונק לעצמו, אין זה נחשיב כערבוב של האחד בשני. ובעליות דרבינו יונה כתב, שדרך השרשים לרדת מתחת לשלושה טפחים וממילא לא יתערבו בהם שורשי הזרעים.

ועל כך הקשה רעק"א, הרי צריכה המשנה ללמדינו דין הרחקת זרעים, למקרה שבשעת החרישה עצמה עדיין לא בנה השני כותל, ורק לאחר מכן בנה את כותלו - קודם הזריעה, שהרי לשיטת רבינו תם למסקנה, אף רבא מודה שכל עוד אין כאן כותל מותר לו לחרוש וכדלעיל.

ובחידושי רבי שלמה כתב לישב, שיתכן לומר שבאופן שחרש בהיתר אף לזרוע יהיה מותר לו למרות שנבנה הכותל בינתיים, משום שהחרישה היא תחילת מלאכת הזריעה, ואם כן נחשב שכבר התחיל בהיתר קודם שבנה הלה את הכותל.

וכתב, שכן מבואר בנתיבות המשפט (סי' קנה ס"ק ב), שכתב שמדברי הגמ' להלן (כ, ב) שדנה בענין קדימת הניזק במקרה של כיבוד וריבוץ לאוצר, האם נחשב כתחילת הקמת האוצר ונמצא שקדם האוצר הניזוק לרפת המזיקה, יש ללמוד שכן יהיה הדין גם באופן הפוך לענין קדימת המזיק, וכגון שכיבד וריבץ לרפת, שיכול להקים את הרפת היות ונחשב שקדמה הרפת המזיקה לאוצר הניזוק. ובנידון כאן, היה פשוט לגמ' שכל שהתחיל לחרוש ודאי יש להחשיב זאת כתחילת מלאכת הזריעה, ועל כן נחשב שקדם המזיק לדבר הניזוק וממילא מותר לו גם לזרוע.

[ובחזו"א כתב עוד, שכיון שבאמת יש נפק"מ לזריעה במפולת יד ללא חרישה, ודאי ניחא לגמ' לישב שמשום כך הביאה המשנה את דין הרחקת הזרעים].

גמ': מחרישה - ותיפוק ליה משום זרעים

שתי דרכים בביאור קושית הגמ' שדין הרחקת חרישה מיותר

בקושית הגמ', שאין צורך ללמדינו במשנה דין הרחקת חרישה מן הכותל, שהרי הזריעה עצמה כבר מחייבת בהרחקה, הקשו הרמב"ן והרשב"א שהרי צריכה המשנה ללמדינו דין זה בכדי יוכל לעכב עליו כבר משעת חרישה. ותירצו, שכיון שאסור לו לאחר מכן לזרוע שם ממילא לא יחרוש שם, שהרי אין תועלת בחרישה שם היות ואסור לזרוע. צורך יחרוש אם אסור לו לזרוע.

יט, ב

גמ': התם בשופכין

האם שפיכת כל מים בצד הכותל אסורה או רק מי רגלים אסורים

בדין משנתנו ששפיכת מי רגליים לצד הכותל אסורה, משמע מדברי התוס' שההיזק הוא משום הלחות של מי הרגליים וכמו בכל מים, ועל כן בכל שפיכת מים צריך באמת להרחיק שלושה טפחים ולא דוקא במי רגליים. וההוכחה היא, שהרי הקשו התוס' מדוע שנו דין מי רגליים הרי כבר נשנה דין אמת המים, ותירצו, שיש חידוש במי רגלים משום שהם כלים מיד ואינם מצויים בקביעות כאמת המים. משמע מדבריהם, שלאחר שהתבאר במשנה שאף שכלים מיד אסור לשופכם לצד הכותל, כן הוא הדין בכל מים שאסור לשופכם לצד הכותל.

וכן נראה במהר"ם על התוס' שכתבו דלא סגי לכתוב רק מי רגלים במתני', משום דס"ד דמי רגלים מזיקין טפי משאר מים, ונראה דלפי האמת אין חילוק בין מי רגלים לשאר מים, אמנם בעליות דרבינו יונה מבואר דבשופכין רק במי רגלים אסור, אבל שאר מים אין לאסור אלא אם יש שם מים בדרך של קביעות.

גמ': אבל בכותל אבנים וכו' וכמה טפח

שיעור שאר הרחקות בכותל אבנים, ושיעור הרחקת שופכין של מי רגליים בכותל אבנים

בענין הרחקה מכותל אבנים בבא להשתין בצד הכותל, בגמ' מבואר ששיעור ההרחקה הוא טפח ולא יותר, בשונה מכותל לבנים ששם השיעור הוא שלושה טפחים. וכתבו בעליות דרבינו יונה וברשב"א שכל זה דוקא במי רגליים, אבל בשאר ההרחקות השנויות המשנה, גם בכותל אבנים נצרכת הרחקה של שלושה טפחים, וכן מבואר גם ביד רמה.

ולענין הרחקת שופכין של מי רגלים, כתב היד רמה, שאף בזה די בהרחקת טפח מכותל אבנים אף שבשופכין

יש כמות גדולה יותר מאשר במשתין. אולם בעליות דרבינו יונה מבואר, ששיעור טפח נאמר רק במשתין בצד הכותל, אבל בשופכין של מי רגלים לא די בשיעור טפח אלא נצרכת הרחקת שלושה טפחים אפילו מכותל אבנים.

גמ': רקיק אינו ממעט בחלון

שיעור החלון שרקיק וכדו' אינם ממעטים בו, דוקא חלון ד' על ד' או אף חלון של פותח טפח

בביאור שיעור החלון האמור כאן, שרקיק וכל דבר שאינו מבטלו אינו ממעט בשיעורו, מבואר ברש"י ותוס' ועוד ראשונים, שמדובר בחלון של פותח טפח שמביא את הטומאה, שכל מה שאינו מבטלו שם אינו ממעט בשיעור הטפח ועל כן הוא מביא את הטומאה.

אכן הראב"ד (הל' טומאת מת פט"ו ה"ג) כתב, שכל הדין שאינו ממעט זהו רק בחלון של ארבעה על ארבעה, אבל בחלון שאין בו אלא פותח טפח כל דבר שאינו מקבל טומאה ממעט בשיעורו, שאם אם יש שם שבר שאינו מבטלו שם, עדיין מועיל הוא למעט את החור שלא תעבור הטומאה שם.

גמ': וכל דבר שהוא מקבל טומאה אינו חוצץ בפני

הטומאה

דבר הראוי לקבל טומאה אחרת אך אינו ראוי לקבל טומאת מת, האם חוצץ

בטעם הדין שכל דבר המקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה, כתב הר"י מיגאש, שבדבר המקבל טומאה, מכיון שבו עצמו נכנסת טומאת המת הרי הוא כמו כלים שנטמאו בבית, שאינם יכולים לחצוץ בפני הטומאה.

אלא שבתוס' להלן (כ, א ד"ה ועובד כוכבים) משמע שלא כדבריו, שכתבו, שאילו נכרי היה נטמא בטומאת זיבה לא היה חוצץ בפני הטומאה, אף שנכרי אינו נטמא בטומאת מת, הרי מבואר שכל דבר הראוי לקבל טומאה אינו חוצץ ואף שאינו נטמא בטומאת מת.

ואכן במשנה באהלות (פי"ג משנה ו) מבואר להדיא, ששתי וערב המנוגעים אינם ממעטים בחלון, ואף שאינם ראויים להיטמא בטומאת מת אלא רק טומת נגעים תיתכן בהם. אמנם יש לחלק, ששם מדובר בדבר שהוא טמא בעצמו, ויתכן לומר שכל דבר טמא אינו חוצץ, אבל דבר שאינו טמא אלא רק ראוי לקבל טומאה, לענין זה כתב הר"י מיגאש שהטעם שאינו חוצץ הוא רק משום שהוא נטמא, וכיון שהוא עצמו נטמא ממילא אינו חוצץ. [ועיין בשיעורי הגר"ש רוזובסקי (סי' טו) שהאריך בנידון זה].

תוס' ד"ה ותיפוק

ביאור קושית הגמ' 'ותיפוק ליה דהוה ליה דבר שהוא מקבל טומאה וכו' "

את קושית התוס', שאם יבטל את הרקיק בחלון ממילא לא יקבל טומאה, ואם כן מה הקשתה הגמ', כתב הרמב"ן לדחות, שכוונת הגמ' להקשות, שהרי שמואל שאמר שרקיק אינו ממעט בחלון, בא לחדש לנו שדבר שאינו מבטלו - אינו חוצץ בפני הטומאה. וקשה, שהרי גם אם נאמר שדבר שאינו מבטלו חוצץ בפני הטומאה, עדיין רקיק לא ימעט בחלון משום שהוא דבר הראוי לקבל טומאה, ואם כן לא ניתן ללמוד מדבריו את עיקר החידוש שדבר שאינו מבטלו אינו חוצץ. אבל לעולם גם ברקיק אם מבטלו שם שפיר יחצוץ בפני הטומאה, מאחר שמעתה ואילך אינו מקבל טומאה.

כ, א

תוס' ד"ה היא

מדוע יש הכרח להעמיד את הברייתא דוקא באופן שנתקלקלה החבית

על קושית הגמ' שהחבית עצמה תחצוץ, הקשו התוס', כיצד תחצוץ החבית הרי אינו מבטלה שם. ותירצו, שאגב הגרוגרות שהתליעו גם החבית עצמה התקלקלה ועל כן מבטלה שם.

ועל תירוץ זה הקשה הרמב"ן, שלפי זה לא מובנת קושית הגמ', שהרי אפשר להעמיד באופן שלא נתקלקלה החבית, וממילא הברייתא מיושבת, שהחציצה היא רק משום הגרוגרות ולא משום החבית. ותירץ, שבהכרח צריך להעמיד שנתקלקלה החבית ואינו עתיד ליטול אותה משם, שאם לא כן, הרי כשיטול את החבית ממילא יטול גם את הגרוגרות שבה יחד עמה, ועל כן גם הגרוגרות אינן חוצצות היות ועתיד ליטול אותן, ומשום כך היה פשוט לגמ' שמדובר באופן שהחבית נתקלקלה, וממילא ישאיר שם גם את החבית ולא יטלנה.

תוס' שם

ביטול טפיח בחלון בשבת, ודין ביטול תיבה של ס"ת, והטעם שמועילה לחצוץ

לגבי טענת התוס', שלא יתכן לומר שביטול את הטפיח בשבת משום הדבר אסור משום בונה, כתב הרמב"ן, שנראה מדברי רש"י שם שאין בדבר משום בונה אף אם מבטלו, מכיון שאינו מהדק את הטפיח שם אלא רק מניחו בלבד.

ועל דברי התוס' בהמשך לגבי תיבה שהספר תורה שם, שכתבו גם שם שאין לומר שביטלה שם, מכיון שאסור לבטלה היות והספר תורה מונח בה ויש בזה משום הורדה מקדושתה, כתב הרמב"ן, ששם לא צריך ביטול בכדי שתחצוץ התיבה מכיון שהוא כלי העשוי לנחת, ובכלי העשוי לנחת אין צורך בביטול היות ואין הדרך לטלטל אותו. ובפני שלמה כתב לדחות את דברי התוס', שאף שהספר תורה מונח בה מותר לבטלה, מכיון שאף לאחר שיבטלה שם, עדיין התיבה עומדת להניח בה ספר תורה, ועל כן אין כאן הורדה מקדושתה.

ובעליות דרבינו יונה הביא בשם יש מפרשים, שאם מבטל ליום אחד ודעתו שבאותו יום לא יסירנו משם, גם זה נחשב לביטול ומועיל לחצוץ, ולפי זה אפשר להעמיד הן בטפיח והן בתיבה, שמדובר באופן שביטלו רק לאותו היום. ועיין במה שיובא להלן על תוס' ד"ה אתיא.

החילוק בין סתימת חלון לבין מיעוט בשיעורו, בכלים ובשאר דברים

בענין סתימת חלון על ידי כלי, כתבו התוס' בשם רבינו תם ור"י שכלי חרס שסותם את כל החלון אינו צריך ביטול, הואיל וכל החלון נסתם, וכל מה שמבואר שצריך לבטלו שם, אין זה אלא כאשר הכלי אינו סותם את כל החלון אלא רק ממעט בשיעורו. ובשם ה"ר שמואל כתבו התוס', שאף בכלי עץ שאינו מקבל טומאה הדין כן, שכאשר הכלי סותם את כל החלון אינו צריך ביטול.

וכתב המהרש"א, שמדברי התוס' נראה, שדוקא כלים אינם צריכים ביטול באופן זה, אך בתבן וגרוגרות, אף אם סותמים את כל החלון עדיין צריך לבטלם בכדי שיחצצו בפני הטומאה, וכדבריו מבואר ברמב"ן, ששאר דברים שאינם כלים צריכים ביטול אף באופן שסותמים את כל החלון. מאידך הביא, שבר"ש באהלות מבואר שגם תבן וגרוגרות אינם צריכים ביטול באופן שסותמים את כל החלון, וכן מבואר בעליות דרבינו יונה כן ובעוד ראשונים, [וגם הרמב"ן בסוף דבריו מסיק, שיתכן לומר שגם בסתימת כל החלון על ידי שאר דברים אין צורך בביטול, אלא חוצצים בפני הטומאה אף ללא ביטול].

ובביאור החילוק בין סתימת כל החלון לבין מיעוט בשיעורו, כתב הרמב"ן, שבסתימת כל החלון הגדר הוא שיש חציצה בפני הטומאה, ולחציצה אין צורך בביטול, לעומת זאת כשאינו סותם את כל החלון, הגדר הוא משום מיעוט בשיעור החלון, ולמיעוט נדרש ביטול במקומו. [והטעם שבתבן וגרוגרות נצרך ביטול אף כשסותמים את כל החלון, הוא משום שאוכלין במהותם אינם יכולים לעשות חציצה, אלא רק יכולים למעט בשיעור החלון].

ובביאור חילוקו של הרמב"ן, כתב בחידושי הגר"ח (סי' רפא) לבאר, שכאשר הוא מבטל את הדבר בחלון יש כאן מיעוט בשיעור החלון, וכיון שאין בחלון שיעור אין הטומאה עוברת דרך החלון, שהוא כחלון שאין בו פותח טפח, מאידך כאשר אינו מבטלו, אין כאן מיעוט בשיעור החלון כלל ומשום כך הטומאה עוברת, אלא שכל זה

הוא רק באופן שאינו סותם לגמרי, שיש מקום לטומאה לעבור דרך המקום שאינו סתום, אבל כאשר הדבר סותם את כל החלון, אף שאין כאן מיעוט מכל מקום יש יש כאן חציצה בפני הטומאה, שאין לטומאה מקום לעבור מאחר שיש כאן דבר החוצץ בפניה, ומשום כך אף ללא ביטול מתקיימת כאן חציצה בפני הטומאה, שאין לטומאה מקום לעבור.

והרמב"ם (הל' טומאת מת פט"ו ה"א) חולק על כל הראשונים דלעיל, ולשיטתו צריך ביטול אף כאשר הדבר סותם את כל החלון, ואם לא ביטלו אינו חוצץ בפני הטומאה.

תוס' שם

כשמניח דבר במטרה שלא תעבור הטומאה, האם נצרך ביטול באופן זה

בישוב קושית התוס' מהגמ' בשבת שפקקו את המאור בטפיח, ומהסוגיה במגילה שסתמו את הפתח בתיבת הספר תורה, כתב המאירי, שכל שמניח דבר במטרה שלא תעבור הטומאה, באופן כזה מועיל למעט בחלון אף אם אינו מבטלו שם, וכל מה שנזקקים לביטול הוא רק באופן שהדבר מונח בסתם בחלון לא בשביל שלא תעבור הטומאה.

רש"י ד"ה והשלג

האם מדובר במים המונחים בכלי, ומדוע לא יחצוץ הכלי עצמו

בדין הברייתא במים שאינם ממעטים בחלון, מבואר ברש"י שמדובר במים הנמצאים בתוך כלי. ועל פירושו הקשה בעליות דרבינו יונה, שאם מדובר במים בכלי מדוע הכלי עצמו לא יחצוץ, וכפי שמקשה הגמ' בסמוך לגבי מלח המונח על גבי חרס. וכאן לא ניתן לישב שאין בכלי מספיק שיעור בכדי לחצוץ וכפי שתרצה הגמ' להלן לגבי מלח על גבי חרס, שרק במלח יתכן שהחרס קטן מהשיעור אך המלח גדוש מעליו ויש בו שיעור, אך לגבי מים לא יתכן שיהיה בהם שיעור יותר מגודל הכלי.

שחיטת בהמה על מנת להאכילה לכלבים

בישוב קושית התוס' לגבי אבר ובשר המדולדל, מדוע לא נחוש שישחוט את הבהמה כולה וישליכנה לכלבים, מבואר בר"י מיגאש, שאין דרך לשחוט בהמה כדי לחותכה לתת לכלבים. ועוד תירץ, שאין לשחוט לצורך האכלה לכלבים, שאף בזה יש לאסור משום צער בעלי חיים. אכן בתוס' מבואר, ששחיטה על מנת להאכיל את הבהמה לכלבים אין בכך משום צער בעלי חיים.

תוס' שם

מדוע אין לחוש שיטול את הבהמה עם האבר המדולדל לטייל עמה

על תשובת התוס' שהטעם שלא דיברה הברייתא באופן שכל הבהמה בחלון, הוא משום שבאופן זה הרי יקח את הבהמה מהחלון להשתעשע בה, הקשה בחידושי הב"ח שעדיין נותר קשה, מדוע לא יקח את כל הבהמה עם האבר המדולדל להשתעשע בה, ובהכרח צריך לומר, שהוא משאירה בחלון להשתעשע בה ואינו צריך לקחתה משם, ואם כן חזרה קושיית התוס', מדוע לא נעמיד שהבהמה עצמה מונחת בחלון, אלא שישאירנה שם להשתעשע בה בחלון עצמו.

וכתב, שצריך לומר שהחלון עצמו הוא מקום דחוק ולא ניתן להשתעשע שם עם הבהמה, אבל בסמוך לחלון שפיר אפשר להניחה להשתעשע בה והאבר המדולדל יהיה מונח בחלון.

*תוס' ד"ה אתיא

ביטול ליום אחד, האם מועיל למעט בחלון

בנידון שהובא לעיל [על תוס' ד"ה היא - קטע ב] האם צריך ביטול לעולם או שדי בביטול לאותו היום, מבואר בדברי התוס' כאן, שאין הבן שמונה ממעט בחלון אלא אם בדעתו להשאירו שם לעולם. מאידך בעליות דרבינו יונה ובעוד ראשונים מבואר, שכיון שאסור לטלטל את הבן שמונה בשבת, נמצא שבשבת עצמה הוא מוכרח

ומשום כך כתב, שלא מדובר במים בכלי אלא בחלון שאמת המים עוברת דרכו. ובשיטה מקובצת בשם תוס' הרא"ש כתב, שבאמת נקטה הברייתא מים אגב שאר הדברים המנויים בברייתא כגון השלג והברד וכו', ובשלג וברד וכדומה אכן מדובר שיש שיעור בשלג וברד ולא בכלי עצמו, שהשלג גדוש מעל הכלי.

תוס' ד"ה ועובד כוכבים

דבר המקבל טומאה מדרבנן האם חוצץ בפני הטומאה, וגדר גזירת חכמים שהנכרים הם כזבים

בדין הברייתא שנכרי חוצץ בפני הטומאה היות ואינו מקבל טומאה, מבואר בתוס' שאף שנכרי טמא מדרבנן, כמבואר בשבת (פג, א) שחכמים עשאו כזבים לכל דבריהם, מכל מקום מכיון שמן התורה נכרי אינו טמא הרי הוא חוצץ בפני הטומאה.

וכתב הר"ן, שרק בנכרי שיעקר טומאתו היא מדרבנן, ומדאורייתא אין לו כלל טומאה, יכול לחצוץ בפני הטומאה, אך דבר שיש לו עיקר בדאורייתא אף אם עכשיו הטומאה שייכת בו רק מדרבנן, אינו ראוי לחצוץ בפני הטומאה.

והרשב"א בשבת (צא, א) כתב, שאם פחות משיעור כביצה היה מקבל טומאה מדרבנן, לא היה חוצץ בפני הטומאה. ויש לדון האם דבריו הם כשיטת הר"ן, שאף כאן יתכן לומר שנחשב שיש לו עיקר מן התורה, מכיון שאילו היה בו כשיעור היה מקבל טומאה מן התורה, או שנאמר שכאן אין זה נחשב שיש לו עיקר מן התורה, אלא שהרשב"א נחלק על עיקר חידושם של התוס', ולשיטתו אף דבר המקבל טומאה מדרבנן אינו חוצץ בפני הטומאה.

ובנוגע לעצם הגדרת התוס' את הנכרי כמקבל טומאה מדרבנן, כתב במקדש דוד (סי' מב אות ו), שיתכן לומר שהנכרי נחשב כדבר שאינו מקבל טומאה אפילו מדרבנן, שאף מדרבנן אין הגדר כאן שהנכרי יש בו טומאת זב, אלא רק גזרו שהנוגע בו טמא כמי שנגע בזב, אבל בנכרי עצמו אין בו טומאה כלל אפילו מדרבנן.

תוס' ד"ה כיון דאיכא

להיות שם ואינו יכול להזיזו משם, ואם כן יש כאן ביטול לכל הפחות ליום השבת, וביטול זה די בו בכדי שימעט בחלון בשבת, שאף ביטול ליום אחד מועיל.

כ, ב

תוס' ד"ה דלית

האם נצרך שיעור גודל לדבר הממעט בחלון

את דברי הגמ' שהחרס עצמו אינו ממעט משום שאין בו שיעור, ביארו התוס', שאין הכוונה שנצרך שיעור למיעוט בחלון אלא הכוונה שהחרס אין בו די למעט את החלון משיעור טפח, וכן מבואר בראשונים כאן. אמנם רש"י כתב, שכיון שאין בו שיעור הוא 'כמאן דליתא'. ונראה מדבריו שנצרך שיעור כלשהו בדבר הממעט בחלון בכדי שתהיה לו חשיבות למעט. וכבר תמה על דבריו הרמב"ן, מדוע נצרך שיעור לענין זה, וכמו שכתבו התוס' שאין טעם שיהיה נצרך שיעור לדבר הממעט בחלון.

גמ' אלא משום קלא

היזק הריחיים למסקנה, משום הרעדה או משום קול

במסקנת הגמ' כאן לענין ריחיים מצאנו שתי גירסאות בראשונים. התוס' לעיל (יח, א) גרסו כאן 'אלא משום קלא', ובהתאם לכך כתבו, שלמסקנת הגמ' ההיזק בריחיים הוא משום שקול הטחינה מזיק לכותל, ואין ההיזק משום שהם מרעידים את הכותל. ומה שנקטה הגמ' לעיל שם שההיזק משום הרעדה אין זה אלא לפי ההוה אמינא כאן.

מאידך הרמב"ן כאן גרס 'התם משום קלא', כלומר, שלעולם ההיזק בריחיים הוא משום הרעדת הקרקע, אלא שבריחיים של חמור, ההרעדה אינה מחמת תנועת הריחיים אלא מחמת קול הריחיים, ומשום כך אמרה הגמ' לעיל (שם) שההיזק בריחיים הוא משום הרעדת הכותל, שאף למסקנא ההיזק בריחיים הוא אכן משום הרעדת הכותל.

מתני': ואם היזק משלם מה שהיזק

האם דין זה הוא בכל הרחקות הנזיקין או רק בנזקים האמורים במשנתנו

בדין משנתנו שאף אם הרחיק כשיעור, מכל מקום אם היזק משלם, כתב בשו"ת הרא"ש (כלל קח סי' י), שדין זה שאם היזק משלם מה שהיזק, הוא כלל בכל הנזקים שנשנו במשניות עד כאן, שאף אם הרחיק כשיעור שאמרו חכמים, הדין שצריך לשלם מה שהיזק. והביא שכן מבואר בעיטור.

אמנם המאירי הביא בשם מקצת המפרשים, שדין זה אינו אלא בנזקים השנויים במשנתנו כגון תנור וכדומה, שבהם ההיזק ניכר ונראה לעין, ואין לו רשות להיזק בדבר שהוא רואה להדיא שגרם ממנו נזק אף שהרחיק כשיעור, אבל בנזקים האמורים במשניות שלפני כן, אם הרחיק כשיעור פטור הואיל ואין ניכר ההיזק בהם, וממילא אין כאן פשיעה במה שהיזק, וכל שעושה ברשותו וגם אין כאן פשיעה - פטור. ובנתיבות המשפט (סי' קנה ס"ק יז) כתב, שכן גם שיטת השו"ע, שרק בהיזקים השנויים כאן במשנה צריך לשלם אך לא בשאר נזקים.

גמ': אפילו קוטרא דשרגא וכו'

שתי גירסאות בגמ' האם הנזק הוא מעשן הנר או מחום הנר

לפי גירסא שלפנינו 'אפילו קוטרא דשרגא נמי קשיא ליה' מבואר, שהנידון הוא לענין היזק היין מחמת העשן הבא מן הנר, וכן מבואר ברש"י. אולם התוס' לעיל (שם) הקשו על רש"י, שהרי בגמ' מבואר שביין של זמנם התירו מפני שמשביחו, ואילו מדובר בהיזק עשן, הרי הדין הוא שיין מעושן פסול לנסכים, ומבואר אם כן שהעשן מזיק ליין. ומשום כך פירשו שההבל כלומר חום הנר מזיק ליין ולא העשן, שהעשן אינו עולה למעלה. ועל פי זה כתבו, שהגירסא הנכונה בגמ' היא 'אפילו שרגא נמי קשיא ליה' ללא המילה קוטרא.

הרמ"א שם כתב בשם יש אומרים לפסוק כשיטת הרשב"א.

מתני': מקול הנכנסין ומקול היוצאין

שתי דרכים בטעם החילוק בין נכנסין ויוצאין לבין קול הפטיש

בביאור החילוק בין קול הנכנסים והיוצאים שיכול למחות בו, לבין קול הפטיש והריחיים שאינו יכול למחות בו, כתב ביד רמה בגמ', שקול הנכנסים והיוצאים אינו נזק שברשותו שלו, אלא הוא נזק הנובע מדבר הנמצא בחצר המשותפת שהיא רשות של שניהם, לעומת זאת קול הפטיש והריחיים הוא נזק הנובע מדבר הנמצא ברשותו. וכתב, שמטעם זה מבואר בגמ' שאינו יכול לעכב על חבירו שבחצר אחרת, שבאופן זה הרי הנזק אינו מגיע ממקום שיש לשני רשות בו.

אולם הרשב"א כתב, שמשום קול אינו יכול למנוע מהשני להשתמש בין לענין נכנסים ויוצאים בין לענין הפטיש, ומה שנאמר במשנה קול הנכנסים הוא לאו דוקא, אלא עיקר הטעם שיכול למחות בו הוא מפני שהוא מרבה את הדרך מחמת הנכנסים והיוצאים.

כא, א

תוס' ד"ה בבבביר

שיטות הראשונים במשנת 'בן חמש שנים למקרא'

על דברי הגמ' שאין לקבל תלמיד פחות מגיל שש, הקשו התוס', שהרי במשנה באבות (פ"ה משנה כא) מבואר, שבן חמש שנים למקרא. ותירצו, ששם מדובר בתינוק בריא לגמרי הראוי להתחיל את לימודו כבר מגיל חמש. והריטב"א כתב לישב, ששם מדובר על לימוד האב עמו, שיתחיל ללמוד עם בנו מקרא מגיל חמש, אבל להביאו למלמד תינוקות אין זה אלא מגיל שש.

רש"י ד"ה ואספי

שני פירושים בדימוי לימוד התינוקות לשור

והרמב"ן לעיל כתב לישב את שיטת רש"י, שלפי רש"י הטעם שייך מעושה שפסול לנסכים אינו משום שהוא מתקלקל, אלא משום שנשתנה מטבעו הראשון, ואף שנשתנה לשבח, מכל מקום פסול לנסכים הואיל ויש בו שינוי מטבעו.

*מתני': חנות שבחצר וכו'

בפתיחת חנות לכתחילה בחצר, האם יכולים למחות בו מחמת קול הפטיש

בדין חנות שבחצר, במשנתנו מבואר שהשכנים זכותם למחות בו שאינם יכולים לישון מחמת קול הנכנסים והיוצאים, ועל כן צריך הלה לעשות מלאכתו ולמכור בשוק, אבל אין להם זכות למחות בו שאינם יכולים לישון מקול הפטיש שעושה בו כלים למכור. ונחלקו הראשונים האם דין זה שאינו יכול למחות בו משום קול הפטיש, הוא רק כשהחזיק כבר בחנות או שאף לכתחילה יכול לפתוח חנות בביתו שבחצר.

שיטת הרמב"ם (הל' שכנים פ"ו הי"ב) היא, שאינו יכול לפתוח חנות לכתחילה בחצר, וכאן אינם יכולים למחות רק מפני שכבר החזיק, וכדבריו מבואר גם ביד רמה בגמ' (אות נה), שמלכתחילה יכולים השכנים לעכב עליו שלא יפתח חנות כלל.

מאידך, מדברי הרשב"א מבואר שלא כן, שהרשב"א הקשה מדוע נאמר במשנה 'חנות שבחצר', ולא נאמר בלשון הוראה, 'לא יפתח אדם חנות בחצר'. ותירץ, שבאה המשנה לחדש, שאף אם פתח בהיתר שמתחילה נתנו לו רשות לפתוח ומחלו על נזקם, מכל מקום לאחר מכן יכולים לעכב עליו, שזכותם לטעון שהיו סבורים שהם יכולין לסבול נזק זה, ועכשיו רואים שאינם יכולים לסבול זאת, [וסברא זו מתבארת בגמ' להלן (כג, א)].

הרי מבואר בדברי הרשב"א, שעצם דין המשנה נכון גם באופן שבא לפתוח לכתחילה, ומוכח שהרשב"א סובר שיש לאדם רשות לפתוח חנות בחצר למרות שמרעיש בקול הפטיש, שכל שהוא עושה בתוך שלו ואין שם נכנסים ויוצאים, אין להם זכות למחות בו שלא יפתח. ובשו"ע (סי' קנו סעי' א) פסק כשיטת הרמב"ם, מאידך

מבני המקום, ובאופן זה יכול בן המבוי לעכב על כל בני המבוי, ויתבאר להלן בהרחבה בע"ב].

גמ': בסופר מתא

לפירוש ר"ח, האם גם בסופר סת"ם יכול לעכב עליו

התוס' מביאים בשם ר"ח שהכוונה לסופר הממונה לכתוב את שטרות העיר. וביד רמה מבואר שדוקא על סופר כזה יכול לעכב, אבל על סופר סת"ם הכותב ספרי תורה אינו יכול לעכב, ומדמה זאת למלמד תינוקות. [ושם (אות נה) כתב, שכאן גם לענין תפילה בציבור אינם יכולים לעכב]. מאידך ברמב"ן מבואר, שאף על סופר סת"ם הכותב ספרי תורה יכול לעכב.

רש"י ד"ה בסופר

לפירוש רש"י, הטעם שיכול לעכב אף שיש להתיר משום מצוה

בביאור סופר מתא האמור כאן כתב רש"י, שהכוונה למלמד כל תינוקות העיר, ויכול לעכב הואיל ויש שם קול גדול מחמת ריבוי התלמידים. ועל פירושו הקשה הרמב"ן, שכיון שטעם ההיתר בכל מלמד תינוקות הוא משום מצוה ותקנה, מדוע יש לאסור בסופר מתא, הרי שם כל שכן שיש מצוה גדולה ותקנה. ותירץ, שכיון שהמלמד שונה ליותר מחמישים תינוקות אין זו מצוה מן המובחר, שהרי לכתחילה היה ראוי להושיב שני מלמדים בנפרד על כל עשרים וחמשה כמבואר בגמ'. וכן כתב הר"ן, שכיון שהוים יותר מעשרים וחמשה תלמידים אצל מלמד אחד, אין זו מצוה מן המובחר.

תוס' ד"ה סך

כשיש בעיר פחות מעשרים וחמשה, האם יש חיוב להעמיד מלמד

בביאור הדימוי בגמ' לשור, כתב רש"י שהכוונה שילמדהו תורה על כרחו, כמו בשור שנותנים עלו על צווארו על כרחו. פירוש נוסף כתב היד רמה, שילמדהו הרבה כדרך שמאכילים שור גדול, ולא כתינוקות קטנים שמלמדים אותם מעט כדרך שמאכילים עגלים קטנים שמלעיטים אותן מעט מעט.

*גמ': אחד מבני חצר שביקש לעשות רופא וכו'

האם בן מבוי יכול גם למחות על בני המבוי או רק בן אותה חצר

בגמ' לפנינו הגירסא 'אחד מבני חצר וכו', אמנם לפני התוס' היתה הגירסא 'אחד מבני מבוי'. וכתבו התוס' שלא יתכן לגרוס 'אחד מבני מבוי' משום שעל בן מבוי מחצר אחרת אינו יכול לעכב, אלא יש לגרוס 'אחד מבני חצר', וכן מבואר בעוד ראשונים.

אולם ברמב"ם (הל' שכנים פ"ו הי"א) מבואר שגרס 'אחד מבני מבוי', ולשיטתו יכול גם בן מבוי לעכב על כל בני המבוי, וכתב שמדובר במבוי שאינו מפולש, שכיון שהטעם שיכול למחות בפתיחת בעל אומנות הוא מפני שמרבה את הדרך, טעם זה שייך רק במבוי שאינו מפולש.

ובישוב קושית התוס' על גירסת 'אחד מבני מבוי', שאם כן קשה על אב"י שמתיר בחצר אחרת, לפי שיטת הרמב"ם שהובאה לעיל אין התחלה לקושיה, שלשיטת הרמב"ם המשנה עוסקת בחנות שפתח והחזיק בה, ולגבי זה מתיר אב"י בחצר אחרת, שכן חצר אחרת אינו יכול למחות בו באופן שפתח והחזיק בזכותו. אבל כאשר בא לפתוח מתחילה, באמת גם על בן חצר אחרת יכול בן המבוי לעכב.

[והיד רמה גרס כגירסת הרמב"ם 'אחד מבני מבוי', אלא שמבאר את החילוק בין דברי אב"י לדין הבריייתא באופן אחר, שאב"י מדבר באופן שאחד מבני החצר רוצה בעצמו להיות רופא או אומן, ובאופן כזה יכול לעכב רק בן אותה חצר אך לא בן המבוי, לעומת זאת הבריייתא עוסקת בבן מבוי הבא להשכיר לרופא או אומן שאינו

שבפחות מעשרים וחמשה אין חיוב להעמיד מלמד כלל].

אמנם הרמב"ם (הל' ת"ת פ"ב ה"ה) וכן הריטב"א כאן כתבו, שמעשרים וחמשה ומעלה כבר צריך להעמיד ריש דוכנא, וכוונת רבא היא, שמעשרים וחמשה עד ארבעים מעמידים ריש דוכנא, ומארבעים עד חמישים - צריך להעמיד שני מלמדים, וביותר מחמישים לא די אף בשני מלמדים, אלא יצטרכו להעמיד עם אחד המלמדים ריש דוכנא. שכל שיש יותר מעשרים וחמשה תלמידים צריך להעמיד ריש דוכנא לסייע למלמד.

גמ': דלמא אתי לאתרשולי

חששו של רבא מהתרשלות, כלפי המלמד הראשון או השני

בביאור דברי רבא שאם יעבירו את המלמד הראשון יש לחוש להתרשלות, כתב רש"י שהכוונה שהמלמד השני שבאים להעמידו עכשיו יבוא להתרשל, שיתפאר בליבו שאין כמוהו.

אמנם הר"י מיגאש מבאר שהכוונה למלמד הראשון, שכיון שיעבירו אותו יש לחוש שיפסיק מגירסתו. ומבואר ביד רמה שהטעם שחוששים לכך אף שהוא על חשבון איכות הלימוד של התינוקות, הוא מכיון שגם הראשון מלמד כראוי אלא רק שהשני עדיף ממנו, ומשום כך, אין לנו לסלק את הראשון כל שיש לחוש שכתוצאה מכך יפסיק הלה את גירסתו.

כא, ב

תוס' ד"ה וסופר

הטעם שלפי רש"י בסופר הכותב ס"ת שטעה, נחשב להפסד שאינו חוזר

בגמ' מבואר ש'סופר מתא' הוא כמותרה ועומד משום שהוא הפסד שאינו חוזר. ומבאר רש"י שהכוונה לסופר הכותב ספרי תורה. ועל כך הקשו התוס', שאין זה הפסד שאינו חוזר שהרי ניתן להגיה את הספר ולתקנו, ולכך פירשו שהכוונה לסופר הכותב שטרות.

בביאור דברי רבא, ששיעור התלמידים להעמדת מלמד הוא עשרים וחמשה, כתבו התוס' שהכוונה היא להורות שבפחות משיעור זה אין בני העיר יכולים לכוף זה את זה לעמיד מלמד בשכר.

אמנם בעליות דרבינו יונה מבואר שלא כדברי התוס', אלא שאף אם יש פחות מעשרים וחמשה תלמידים, חייבים בני העיר להעמיד מלמד, וזו כוונת הגמ' שאין מוליכים תינוק מעיר לעיר ללמוד, כלומר, שאפילו אם אין שם עשרים וחמשה, מכל מקום אין מוליכים אותם למקום אחר שיש שם מלמד, אלא כופים בני העיר זה את זה להעמיד מלמד באותה עיר, ועיין עוד בקטע הבא.

גמ': סך מקרי דרדקי וכו'

מחלוקת הראשונים בביאור דברי רבא

בביאור דברי רבא התבאר בקטע הקודם, ששיטת התוס' שבא רבא ללמדנו, שאם אין שם עשרים וחמשה תלמידים אין חיוב להעמיד שם מלמד, ויכול האחד לומר שיוליך את בנו לעיר הסמוכה, וכן דעת הרא"ש. אמנם ברמב"ן ועוד ראשונים מבואר, שאף אם יש רק שני תלמידים בעיר, כבר יכולים לכפות להעמיד שם מלמד, וכוונת רבא בשיעור עשרים וחמשה הוא להורות שיש להעמיד לכל עשרים וחמשה תלמידים מלמד בפני עצמו.

ובהמשך אמר רבא שאם יש ארבעים תלמידים צריך להעמיד ריש דוכנא, וביאר הרא"ש, שכוונתו שמעשרים וחמשה עד ארבעים אין צריכים להעמיד ריש דוכנא, ועד חמישים די בהעמדת ריש דוכנא, ומחמישים ואילך צריך להעמיד שני מלמדים בנפרד.

[ונראה, שמשום כך הוכרח הרא"ש לפרש שדברי רבא ששיעור התלמידים הוא עשרים וחמשה, הכוונה היא שבפחות משיעור זה אין חיוב כלל להעמיד מלמד, שאילו כדברי הרמב"ן שאף בפחות צריך להעמיד, וכוונת רבא רק ששיעור עשרים וחמשה הוא למלמד אחד, הרי רבא סותר את דבריו, שהרי אמר שאפילו עד ארבעים די במלמד אחד, ואם כן מדוע אמר שהשיעור למלמד אחד הוא עשרים וחמשה, אלא בהכרח שכוונתו

ובישוב דברי רש"י כתבו הרשב"א והר"ן, שמדובר שמצאו אצלו טעויות רבות, ובאופן זה לא ניתן לתקנו, וכפי שמבואר בגמ' במנחות (כט, ב) שיריעה שיש בה חמש טעויות תגנז.

תוס' ד"ה ומקרי דרדקי

שלוש שיטות בביאור הפשיעה האמורה לגבי מלמד תינוקות

בטעם דברי רבא שמלמד תינוקות שפשע נחשב להפסד שאינו חוזר, נחלקו רש"י ותוס'. לשיטת רש"י בבבא מציעא (קט, א), הטעם משום שמה שלימד באופן משובש נקבע בלב התלמידים ואי אפשר לתקנו. ועל דבריו הקשו התוס', שהרי שיטת רבא עצמו לעיל אינה כך, שאמר שהטעות נעלמת מאליה ואינה נקבעת בלב התלמידים, שברבות הזמן ילמדו וידעו שהיתה טעות בידם. ולכך פירשו התוס', שהטעם הוא משום שאותה שעה שלימד באופן משובש אינה חוזרת לעולם.

ובישוב דברי רש"י כתב הרמב"ן כאן ובבבא מציעא (קט, א), שדברי רבא שהטעות נעלמת מאליה, הכוונה למקרה שאין המלמד מדקדק לראות אם התינוקות קוראים כראוי או לא, ובאופן זה אנו מניחים שברבות הזמן התינוק ישמע מחבירו או מרבו את הקריאה המדוקדקת, ומשום כך הטעות תעבור מאליה, לעומת זאת כאן מדובר שהמלמד עצמו מקריא להם שלא בדקדוק, וטעות כזו תשאר אצל התינוק, שלעולם יקרא כפי שהקריא לו רבו, ועל כן הוא הפסד שאינו חוזר. פירוש נוסף בדברי רבא מביא הרמב"ן בשם הרי"ף, שאין הכוונה כאן לטעות בלימוד התינוקות, אלא הכוונה למקרה שהמלמד פושע בתינוקות, כלומר, שהוא מכה אותם יותר מכפי הצורך, או שאינו שם ליבו לראות האם הם לומדים כראוי ונמצא שהם מתבטלים מלימודם.

*גמ': אמר רב הונא האי בר מבואה וכו'

השיטות השונות בגדר דין עיכוב ביורד לאומנותו של חבירו

בגדר זכות בעל הריחים לעכב על חבירו שלא יעמיד ריחים לידו, כתב הריטב"א, שהוא מדין עני המהפך בחררה, שכיון שיכול השני להעמיד את הריחים שלו במקום אחר, יש בזה משום עני המהפך בחררה. ובשיטת רבנן בהמשך שאינו יכול לעכב עליו מלהעמיד ריחים, כתב הריטב"א לבאר, שלשיטתם אין כאן משום עני המהפך בחררה, הואיל ונחשב שיש לו הפסד באם לא יעמיד ריחים, מכיון שאינו דבר המזדמן ומצוי.

ובריטב"א בקידושין (נט, א) מבואר בשיטת רבנן שנפסקה להלכה, שדוקא באותו בן מבוי אנו אומרים שאין בזה משום עני המהפך בחררה, שלגביו הוא כמו שאינו יכול למצוא במקום אחר, אבל על בן מבוי אחר שפיר יכול לעכב, משום שלגבי בן מבוי אחר נחשב כמי שיכול למצוא במקום אחר. ולדברי הריטב"א עולה, שכל הטעם שיכול לעכב בבן מבוי אחר להלכה, אין זה אלא משום דין עני המהפך בחררה.

אולם בתורת חיים כתב, שלא יתכן שזכות העיכוב הוא מדין עני המהפך בחררה, שהרי בעני המהפך בחררה מצאנו רק שנקרא רשע, אבל לא שיכול לעכב עליו, וכאן הרי מבואר שיכול לעכב עליו. וכתב, שכאן שהוא מפסיד את פרנסתו הקבועה יכול לעכב עליו, והוא דין בפני עצמו שבמקום פסיקת חיותו יכול לעכב עליו, ואין זה מדין עני המהפך בחררה. [והריטב"א בקידושין הביא שיטה שיכול העני להוציא מיד זה שלקח ממנו, אמנם הריטב"א שם חולק, וכתב דאע"ג דמקרי רשע, מ"מ אם לקח השני, אינו יכול להוציא מידו].

ובתוס' כאן כתבו לגבי מרחיקין מצודות הדג מן הדג, שאף אם נאמר שלא שייך כאן דין עני המהפך בחררה, מכל מקום אסור משום שאומנותו בכך, וכן כתבו התוס' בקידושין (שם) בתירוץ אחד, וכתבו שזהו גם טעם הדין שאסור לבן המבוי להעמיד ריחים. מבואר מדבריהם כדברי התורת חיים, שהטעם שאסור לרדת לאומנות חבירו, אינו משום דין עני המהפך בחררה,

ובבית יוסף (סי' קנו) כתב, שדין עיכוב ביורד לאומנותו הוא מתקנת חכמים, ותיקנו כן מפני תיקון העולם. ובשו"ת חת"ם סופר (חו"מ סי' עט) כתב, שיתכן לומר שביורד לאומנות חבירו יש איסור תורה, ויוצא בדיינים כמו בגזל דאורייתא. וכתב שדין זה נכלל בכתוב

'ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו', ומפורש בספרי שהכוונה בלשון 'גרו' כאן היא למי שגר עמו, כלומר, הבא לרדת לאומנות חברו, ומסור הדבר לחכמים ועל כן נעשה הדבר כדין תורה וגזל דאורייתא.

גמ': שאני דגים דיהבי סייארא

מחלוקת רש"י והרמב"ן בביאור דברי הגמ'

בביאור דברי הגמ' שדגים 'יהבי סייארא', כתב רש"י שהדגים נוהגים לרוץ למקום שבו הם רואים מזונות, ועל כן הצייד בטוח שילכוד אותם, והיות וכך נחשב כמו שבאו הדגים לידי הצייד וזכה בהם. אמנם הרמב"ן כתב בשם הערוך, שפעמים שהדגים נכנסים כבר למצודתו של האחר, וכיון שרואים מזונות במקום אחר, יוצאים ממצודתו של הראשון, ועל כן יש כאן גזל גמור מאחר שכבר זכה בהם הראשון על ידי מצודתו.

תוס' ד"ה מרחיקין

ביאור דברי התוס' שדימו את דין עני המהפך בחררה לדין ירידה לאומנותו

מפשטות דברי התוס' נראה, שטעם דין הרחקת מצודת הדג הוא מדין עני המהפך בחררה, ומשום כך הוכיחו מכאן שאף בדבר של הפקר שייך דין עני המהפך בחררה. ויש להקשות, שאם כן כיצד סברה הגמ' להוכיח מדין זה את דינו של רב הונא שמעכב על בן המבוי, הרי שם הוא מדין יורד לאומנות חברו ולא מדין עני המהפך בחררה. [אכן לעיל התבאר, ששיטת הריטב"א שכל האיסור לרדת לאומנות חברו הוא גופא מדין עני המהפך בחררה, אמנם בתוס' לא נראה כן וכמו שהובא לעיל שם].

ובישוב דברי התוס' כתב בשיעורי הגר"ד פוברסקי, שבאמת אין כוונת התוס' שדין ההרחקה הוא משום עני המהפך בחררה, אלא ודאי שהוא משום יורד לאומנות חברו, אלא שבתחילה נקטו התוס', שאילו נאמר שדין עני המהפך בחררה אינו שייך בדבר של הפקר, כמו כן הדין של יורד לאומנות חברו אינו שייך בדבר של הפקר, שכיון שלא יוכל למצוא במקום אחר אין לאסור

משום יורד לאומנות חברו, ומשום כך כתב בתחילה שבכרח שבמקרה של מצודת הדג יש בו דין עני המהפך בחררה למרות שהוא הפקר, שהרי יכול למצוא כן במקום אחר. ולאחר מכן הסיקו התוס', שבאמת חלוק דין יורד לאומנות חברו מדין עני המהפך בחררה, ודין ירידה לאומנות שייך גם בדבר שלא יוכל למצוא במקום אחר שלא כמו דין עני המהפך בחררה.

גמ': דתניא כופין בני מבואות זה את זה שלא להושיב ביניהן וכו'

האם הנידון בברייתא הוא בדיני ירידה לאומנות או בדיני שכנים

בביאור הברייתא, שבני המבואות יכולים לכפות זה את זה שלא להושיב ביניהם בעלי אומנויות ממקום אחר, כתב רש"י שמדובר באופן שיש כבר במבוי אחד שהוא בן אותה אומנות, ורק באופן זה זכותם לכפות שלא להביא בן אותה אומנות לכאן מדין יורד לאומנותו, ונחלקו חכמים ור"ש בן גמליאל האם יכול לכפות גם את שכינו בן אותו מבוי הבא לעסוק באותה אומנות, ומדין ירידה לחייו.

אולם בר"י מיגאש וביד רמה מבואר, שהנידון בברייתא אינו לגבי ירידה לחייו, אלא מדובר שאין כאן בעל אומנות זו במבוי, והטעם שמעכבים הוא מפני שהוא מרבה עליהם את העוברים שיבואו לאותו אומן. וכתבו לפי זה, שמה שנאמר בשיטת חכמים שאת שכינו בן אותו מבוי אינו יכול לכפות, הכוונה שכל זכותם של בני המבוי לכפות מחמת ריבוי העוברים, היא רק שלא להשכיר לאדם אחר שיעשה את אומנותו כאן במבוי, אבל אינם יכולים למנוע מבן אותו מבוי שהוא עצמו לא יהיה אומן, אף שעל ידי כן מרבה את העוברים במבוי. ור"ש בן גמליאל החולק על חכמים סובר, שאף את בן אותו מבוי יכולים לכפותו למנוע ממנו שלא יהיה אומן במבוי.

דרך נוספת בביאור הברייתא כתב הר"י מיגאש, שיש כאן שני נידונים נפרדים. הדין הראשון שיכולים לכפות שלא להושיב ביניהם בעלי אומנות, מדבר באופן שאין

ור"ש בן גמליאל סובר, שיכולים למונעו אף שעושה בתוך שלו, וממילא הוא הדין לענין הטענה של פסיקת חיותו, לשיטת חכמים, מכיון שבן המבוי עושה בתוך שלו, אין הלה יכול למונעו מכוח טענת פסיקת חיותו, ולר"ש בן גמליאל, אף שעושה בתוך שלו יכול הלה למונעו בטענה הוא גורם לפסיקת חיותו.

גמ': אבר מבואה אחרינא מהו וכו'

ביאור הספק בגמ', ודינו של בן עיר אחרת המשלם מס בעיר זו לפי זה

בביאור ספיקו של רב הונא בריה דרב יהושע, האם יכול לעכב על בן מבוי אחר, כתבו רש"י ותוס', שהספק הוא ככוונת הברייתא שלשכינו אינו כופהו, האם הכונה דוקא לבן אותו מבוי אבל בן מבוי אחר אינו נחשב לשכינו, או שאף בן מבוי אחר הוא בכלל שכינו שאינו כופהו, ולפי הצד שאף בן מבוי אחר נכלל בהגדרת שכינו, בהכרח שדין הרישא שבני המבוי כופים שלא להושיב, הכוונה שלא להושיב בן עיר אחרת.

ועל פירושם הקשה הרמב"ן, שעל בן עיר אחרת הרי יכול לעכב עליו שלא יעשה אומנות בכל העיר ולא רק באותו המבוי, ומדוע כתוב בברייתא שכופים דוקא שלא להושיב ביניהם. וכתב לישב, שמדובר באופן שאינו בן העיר אך הוא משלם מס גולגולת בעיר זו, שמבואר בגמ' שבמקרה כזה יש לו זכות להיות אומן באותה העיר, ובאה הברייתא ללמדנו, שעדיין יכול לכפות עליו שלא יעשה אומן באותו המבוי שיש בו אומן אחר, וזה מקור דברי התוס' (ד"ה ואי) שכתב, שאף אם שייך במס הגולגולת עדיין יכול למונע ממנו שלא יכנס למבוי שיש שם אומן, שבברייתא בהכרח מבואר שיכול למונעו שלא להושיב אומן במבוי.

מאידיך ברמב"ם (הל' שכנים פ"ו ה"ח) מבואר, שאם שייך במס הגולגולת בעיר, אינו יכול למונע ממנו שלא יעשה אומן אפילו באותו מבוי שיש שם אומן אחר. [אלא שלפי שיטת הרמב"ם מלכתחילה אין להקשות מדין הברייתא שיכול למונע שלא יעשה אומן באותו מבוי, שהרי כפי שנתבאר לעיל, הרמב"ם מפרש את הברייתא כפירושו של הר"י מיגאש, שהנידון בברייתא הוא לגבי מניעה

כאן בעל אותה אומנות, ועוסק בזכותם לכפות מחמת ריבוי העוברים. ואילו מחלוקתם של חכמים ור"ש בן גמליאל, מדברת באופן שיש כאן בן מבוי בעל אותה אומנות, ועוסקת בדין ירידה לאומנות חברו, האם יכול לכפות את שכינו שלא לעסוק באותה אומנות. [כלומר, הר"י מיגאש מפרש את המחלוקת כפי פירוש רש"י אך לא את החלק הראשון בברייתא].

ולפי זה עולה, שבדין הראשון בברייתא מצד רבוי העוברים, יכול לכפות אף את שכינו שלא לעסוק באומנות ולא רק שלא ישכירו לבן מבוי אחר, שהרי בדין זה לא חילקה הברייתא בין בני המבוי לאנשים אחרים, וכן נראה מדברי הרמב"ם (הל' שכנים פ"ו ה"ח והי"א), שיכולים בני המבוי לעכב אף את בן המבוי עצמו שלא יעשה אומנות משום ריבוי העוברים.

והתוס' לעיל בע"א (ד"ה וגרדי) הקשו, שאם יכול למונע את בן המבוי שלא יעשה אומנות משום ריבוי העוברים, מדוע מבואר בגמ' בדברי רב הונא שדוקא משום טענת פסיקת חיותו יכול למונעו, הרי יכול למונעו אף ללא טענה זו מכח זה שמרבה רגל הרבים במבוי. וכתבו שדחוק לחלק, שבאופן שכבר יש שם אומן אחד ויש ריבוי עוברים, אין זכות למונע מחמת ריבוי העוברים, שהרי כבר יש כאן רבוי עוברים מחמת האומן הראשון. אכן מדברי הרמב"ם (שם ה"ח) נראה, שבאמת מחלק בכך, שכאשר יש שם כבר אומן אחד שעוסק באומנות זו, אינם יכולים למונע את האחר מלעסוק באותה אומנות בטענת ריבוי העוברים.

ולפי פירושם הראשון של הר"י מיגאש והיד רמה, שכל הנדון בברייתא הוא לגבי עיכוב משום ריבוי העוברים, יש להקשות, שאם כן כיצד הביאה הגמ' את הברייתא הזאת לגבי הנדון של רב הונא האם יכול למונעו מאומנות במבוי משום פסיקת חיותו.

אכן כבר עמדו על כך הר"י מיגאש והיד רמה בעצמם, וביארו שהגמ' משווה את הנידונים, משום שיסוד שניהם תלוי בשאלה האם יכולים למונע מבן המבוי לעשות בתוך שלו. שטעמם של חכמים שאינו יכול למונע מבן אותו מבוי מחמת ריבוי העוברים, הוא משום שהלה יכול לטעון שהוא עושה בשלו, ואין זכות למונע ממנו לעשות בתוך שלו למרות שהדבר מפריע לשכניו,

משום רגל הרבים, ואין זה נוגע למניעה מכח דין פסיקת חיותו הנדון כאן].

והרמב"ן עצמו כתב לבאר, שהספק הוא האם רשאי בן מבוי אחר לעסוק באומנותו בפתח המבוי שיש בו כבר אומן העוסק באותה אומנות, שאף שבתוך המבוי מבואר כברייתא שיכול למנוע ממנו, נסתפק רב הונא בריה דרב יהושע, האם נכלל בזה גם זכות למנוע ממנו שלא יפתח בפתח המבוי או במקום הסמוך למבוי, שהדבר גורם שממילא יבואו בני אותו המבוי אצלו, היות לחנותו סמוכה ממש לאותו מבוי.

גמ': ומודה רב הונא במקרי דרדקי דלא מצי מעכב

האם להלכה שלא כרב הונא יש נפק"מ בין מלמדי תינוקות לשאר בעלי אומנויות

להלכה שנפסק שלא כדעת רב הונא, ואין בן המבוי יכול לעכב, לכאורה אין הבדל בין שאר אומנויות למלמדי תינוקות. אמנם בעליות דרבינו יונה כתב, שאף להלכה יש נפקא מינה בזה, שגם לחולקים על רב הונא ישנם מקרים שיכול לעכב וכגון בבן מבוי אחר, או לכל הפחות בבן עיר אחרת, ולענין זה יש הבדל בין מלמדי תינוקות לשאר אומנויות, שבמלמדי תינוקות אינו יכול לעכב עליו בכל האופנים, והטעם שנקטה הגמ' דוקא שרב הונא מודה, הכוונה רק לרבנותא, שאפילו רב הונא המחמיר בטענת פסיקת חיות, מודה במלמדי תינוקות שאין יכולים לעכב עליהם.

אמנם בתוס' (ד"ה כופין) הביאו את שיטת ה"ר שמשון בן אברהם, שדינם של חכמים שיכול למנוע שלא להושיב בן אומנות, הוא גם במלמד תינוקות, ורק בנידון מחלוקתם של חכמים ור"ש בן גמליאל לגבי כפיית שכינו, נאמר שבמלמדי תינוקות אינו יכול לכפות, ולפי זה הגמ' נקטה את רב הונא בדוקא, שלהלכה שלא כדבריו אכן אין נפקא מינה בין מלמדי תינוקות לשאר אומנויות.

כב, א

גמ': ואי צורבא מרבנן הוא אפילו לאקבועי נמי

אלו ענייני מסחר הותרו לתלמיד חכם בלבד

בדין תלמיד חכם שהותר לו לקבוע בעיר אחרת, כתב בעליות דרבינו יונה שהיתר זה הוא רק לגבי רוכלות שהותרה אצל כל אדם לכל הפחות להסתובב ולמכור את מרכולתו, ועל זה נאמר, שאם הרוכל הוא תלמיד חכם, הותר לו לקבוע את סחורתו ולמכור בכדי שלא יתבטל מלימודו. אבל באופנים שאסור כלל למכור ולסחור, וכגון בבן עיר אחרת שאינו רשאי להיות אומן בעיר אחרת, דבר זה אסור גם לתלמיד חכם.

גמ': שרא להו וכו' לאקבועי דלא כהלכתא

גדר ההיתר בתלמיד חכם, והטעם

בביאור כוונת הגמ', שהתיר רבא לרב יאשיה ורב עובדיה לקבוע סחורתם 'דלא כהלכתא', כתב רש"י שהתיר להם לפנים משורת הדין, וזו כוונת הגמ' שהיתר זה היה 'דלא כהלכתא' כלומר, לפנים משורת הדין. ובבית יוסף (סי' קנו) הקשה, כיצד יכול היה רבא להתיר להם ולהפסיד את אנשי העיר שלא בהסכמתם. ותירץ, שכיון שדין זה שיכולים בני העיר לעכב על אומן אחר הוא מתקנת חכמים בעלמא מפני תיקון העולם, בתלמיד חכם רצו חכמים להתיר ולעשות לו לפנים משורת הדין ולא להחמיר עליו כמו בכל אדם. וביד רמה כתב, שהכוונה 'דלא כהלכתא' איננה שלא היה על פי שורת הדין, אלא הכוונה שלא כפי ההלכה בשאר אנשים שאסור להם לקבוע סחורתם.

גמ': מעלמא אתו ולעלמא ליזבנו

האם ההיתר ביום השוק הוא אף למכור לאנשי אותה העיר

בדינו של רבינא, שמותר אף לסוחרים מעיר אחרת למכור ביום השוק, משום שנקבצים לשם אנשים מכל הערים מסביב, משמע בתוס', שהיתר זה של יום השוק מוגבל רק למכירה לבני עיר אחרת אך לא לבני אותה העיר. שהתוס' כתבו שיש ללמוד מסוגייתנו, שמותר לבני עיר אחרת להלוות ברבית לנכרים ביום השוק,

והקשו התוס', שלפי שיטת רבא לעיל שהבא לסמוך בור בסמוך לחצר חבירו צריך להרחיק את חצי ההרחקה, דהיינו שלושה טפחים, אף שהשני עדיין לא חפר בור, מדוע גם כאן הראשון לא היה מחויב מעיקרא כשבא לבנות כותל, להרחיק שתי אמות בכדי שלא ימנע הליכה מהשני כאשר יבוא לבנות כותל. ותירצו, שכיון שאין היזק בבניית הכותל עצמו אלא רק נגרם מכך מניעת הליכת אנשים, בדבר כזה אין לאסור אלא אם כבר יש כותל, אבל אינו צריך להרחיק כל עוד השני אינו בונה כותל.

ולפי דבריהם מתבאר, שכל שיש לאדם כותל סמוך למיצר חבירו, הלה מחויב להרחיק ארבע אמות מן הכותל בכדי שלא ימנע את ההליכה. אמנם בעליות דרבינו יונה הקשה על דבריהם, שכיון שמקום ההליכה הוא בתוך חצר חבירו, מדוע משתעבדת לו חצרו של השני שתהיה לו זכות בחצר זו לארבע אמות פנויים לתועלת חיזוק הכותל שלו. ובחידושי רבי אריה ליב (סי' צו אות ד) כתב לבאר בשיטת התוס', שדין זה הוא מתקנת חכמים, שכיון שכותל צריך ארבע אמות להליכה, וכל כותל הנבנה זקוק להליכה זו, תקנו חכמים שתהיה לכל בעל כותל זכות בארבע אמות הסמוכות לתועלת חיזוק הכותל.

ורבינו יונה כתב בשם ה"ר שלמה בן אברהם, שבסתם ודאי שאין זכות לתבוע ארבע אמות פנויות בחצר חבירו, אלא שבמשנתנו מדובר בלוקח מן המלך, שמן הסתם בכלל זכותו נכללים גם ארבע אמות בצד הכותל לחיזוק הכותל, ומשום כך צריך השני שלקח אחריו מן המלך להרחיק ארבע אמות, שכבר נשתעבדו אותן ארבע אמות לראשון. והר"ן כתב, שמדובר בקרקע של הפקר, ועל כן כאשר שבנה שם כותל בסמוך לקרקע הפקר, זכה בארבע אמות הסמוכות לכותל שתהיינה משועבדות לו להליכת אנשים.

ורבינו יונה עצמו כתב, שמדובר כאן שהחזיק בעל הכותל שלוש שנים בסמיכת הכותל, וטוען שזכה ממנו שיהיו אותן ארבע אמות משועבדות לו, ובדומה לדין החלונות הפתוחות לחצר חבירו, שמבואר במשנתנו שצריך להרחיק, ואף שם מדובר שהחזיק שלוש שנים

ודוקא לאנשים הבאים ממקומות אחרים לשוק, אבל לאנשי אותה העיר אסור להלוות. וכתב הבית יוסף שנראה מדבריהם שכמו כן לגבי סחורה, שמותר למכור סחורה רק לאנשים הבאים ממקומות אחרים אבל לא לבני העיר.

אמנם כתב שמדברי הבנמוקי יוסף נראה שלא כדבריהם, אלא שביום השוק התירו למכור גם לבני אותה העיר. שכתב על הגמ' שהטעם שמותר הוא משום שנחשב כאילו לא מכרו לבני העיר הזאת, שהרי כל אנשי הערים סביב מצויים ביום השוק, משמע, שההיתר הוא אף לבני אותה העיר. וכן מדויק מדברי הרמב"ם (הל' שכנים פ"ו ה"י) שכתב בסתם שמותר למכור ביום השוק, ולא חילק בין אנשי עיר אחרת לבין אנשי אותה העיר.

תוס' ד"ה פיל

באיזה מקרה הסתפק רב אדא בפיל שבלע כפיפה מצרית

התוס' הקשו, שספק זה בפיל שבלע כפיפה מצרית כבר נפשט בגמ' במנחות (סט, א), שהכפיפה נשאת בטומאתה. ועיין במה שתרצו. ובמאירי כתב לחלק, ששם מדובר בכפיפה שנטמאה מכבר, ולגבי זה הוכרע שלא פקעה מידי טומאתה, אולם כאן מדובר בכפיפה שעדיין לא נטמאה, ובזה שאלו רב אדא בר אהבה האם היא עדיין ברת קבלת טומאה.

*מתני': לא יסמוך לו כותל אחר אא"כ הרחיק

ממנו ארבע אמות

באלו אופנים דיברה המשנה שיש לבעל הכותל זכות בארבע אמות הסמוכות לכותלו

בטעם הרחקת הכותל ארבע אמות מכותל חבירו, מבואר בגמ' שהוא משום 'דוושא', כלומר, שההליכה בצידי הכותל מחזקת את הקרקע שביניהם ובכך מתחזק הכותל, ואילו יבנה שם כותל הרי ימנע את הילוך האנשים שם.

בחלוננו, שאילולי החזקה, אין לו זכות לחייב את חבריו בהרחקה מחמת פתיחת חלוננו לחצר חבריו.

מתני': החלונות בין מלמעלן וכו' ארבע אמות

הטעם שלבעל החלונות יש זכות לעכב את השני מלבנות בחצרו שלו

בדין החלונות, שמבואר במשנתנו שצריך השני הבא לבנות כותל להרחיק ארבע אמות מהם, מבאר רש"י שמדובר דווקא באופן שהחזיק הלה שלוש שנים בחלון, שאם לא כן אין לו זכות למנוע מחבריו שלא יבנה כנגדו, וכן מבואר בעליות דרבינו יונה וכמו שהתבאר לעיל [בקטע הקודם].

מאידך בתוס' לעיל (ז, א ד"ה א"ל) נראה, שאף ללא חזקת שלוש שנים יש לכל אחד זכות לכך שהשני לא יאפיל עליו לגמרי עד כדי שלא יהיה המקום ראוי להשתמש בו. ולעיל הובא בשם הקובץ שיעורים שתמה בדבריהם, מאיזה טעם יכול למנוע מהשני שלא יאפיל עליו לגמרי, הרי השני בונה בתוך שלו, ובדומה לזה הבאנו לעיל [בקטע הקודם] את קושית רבינו יונה על דברי התוס' לענין דוושא, שאין כל סיבה שתהיה לבעל הכותל זכות למנוע את השני מלבנות בחצירו בכדי שתהיה לו הליכת רבים לחיזוק כותלו.

תוס' ד"ה וקמא

מדוע לפי אביי צריך השני להרחיק אף שהראשון סמך שלא כהוגן

על דין המשנה לגבי סמיכת כותלו לכותל שבנה חבריו בסמוך לחצירו, הקשו התוס', שלפי שיטת רבא לעיל שהבא לסמוך בור בסמוך לחצר חבריו צריך להרחיק את חצי ההרחקה, דהיינו שלושה טפחים, אף שהשני עדיין לא חפר בור, מדוע גם כאן הראשון לא היה מחויב מעיקרא כשבא לבנות כותל, להרחיק שתי אמות בכדי שלא ימנע הליכה מהשני כאשר יבוא לבנות כותל.

ועל קושייתם הקשה רעק"א, מדוע הקשו רק לרבא ולא הקשו אף לאביי, שאמנם סמיכת הראשון היתה בהיתר

לפי אביי, אבל עם זאת מדוע מוטל על השני להרחיק, הרי התבאר בדברי התוס' לעיל (יח, ב), שלפי אביי כל ששניהם מזיקים האחד לחבריו וקדם אחד וסמך, מכיון שעשה במקצת שלא כהוגן אין על השני חובה להרחיק, ואם כן קשה גם לשיטת אביי מדוע כאן צריך השני להרחיק למרות שהראשון סמך עשה במקצת שלא כהוגן.

ועוד הקשה רעק"א, שלכאורה תירוץ התוס' שהראשון מותר לו לסמוך משום שאין כאן היזק אלא רק מניעת דוושא, אינו מישב קושיה זו, שעדיין קשה, שאף שסמך בהיתר מדוע השני צריך להרחיק הרי הראשון עשה במקצת שלא כהוגן.

ובישוב קושיותיו כתב הפני שלמה, שכאן יש לשני חובה להרחיק אף שהראשון עשה שלא כהוגן, היות ויש כאן נזק ישיר בגירי דיליה. שהרי בתוס' לעיל שם מבואר, שהטעם שבבור הדין שונה משאר נזיקין, וצריך השני צריך להרחיק אף שהראשון עשה מקצת שלא כהוגן, הוא משום ששם מזיקו בכל מרא ומרא באופן ישיר, ומשום כך אין להתיר לשני להזיקו בידיים אף שהראשון עשה מקצת שלא כהוגן. ולפי זה גם בנידון שלפנינו, מכיון שההיזק כאן הוא בגירי דיליה וכמבואר בתוס' בע"ה (ד"ה לימא), אין להשני היתר להזיקו בגירי דיליה אף שהראשון עשה שלא כהוגן, ומשום כך צריך השני להרחיק.

כב, ב

תוס' ד"ה אלא

הטעם שנקטה המשנה דוקא באופן שהיה כותל ונפל

בישוב קושית התוס', שלפי רבא מדוע נקטה המשנה דוקא באופן שהיה כותל ונפל, כתב הרא"ש, שנקטה המשנה כותל שנפל לרבותא, שאף שבזמן שהיה הכותל קיים במשך ימים רבים, היה המקום צר בין שני הכתלים, והעוברים שם דשו בסמיכות לכתלים ונתחזק הכותל הרבה, אפילו שכך, עדיין צריך להרחיק את הכותל שבונה לאחר שנפל הראשון.

גמ': אלא אמר רבא הכי קתני מי שהיה כותלו וכו'

שיטות הראשונים בגירסת דברי רבא וביאור דבריו

בגירסת דברי רבא לפנינו מדובר בכותל שנפל ובא כעת לבנות כותל חדש תחתיו, וכפי שכתבו התוס'. אכן הרמב"ן מביא בשם רב האי גאון, שלא גרס בדברי רבא שנפל הכותל, ומבאר את דברי רבא, שמתחילה סברה הגמ' שהכותל של הראשון הסמוך לחצר חבירו נפל, ובאה המשנה לומר שכעת אסור לו לסמוך שוב. ומקשה הגמ' כיצד סמך הראשון מלכתחילה, שהרי אם מדובר שנתן לו רשות, היה מותר לו לסמוך גם עכשיו מחמת אותה רשות שנתן לו בתחילה. ותירץ רבא, שמדובר שהכותל הראשון עדיין קיים ואותו הוא סמך ברשות לכותל חבירו, ומחדשת המשנה, שאם רוצה עכשיו לבנות כותל נוסף מאחורי הכותל הקיים, צריך להרחיק אותו מהכותל הקיים ארבע אמות, מכיון שההילוך מאחורי הכותל שסמך לכותלו של חבירו, גם מועיל לכותלו של חבירו, ואין לו זכות למנוע את ההילוך שמאחורי הכותל שכבר סמך.

וכגירסת רב האי גאון גרס גם הר"י מיגאש, אלא שביאר את דבריו באופן אחר. שמדובר שהכותל הראשון שעשה רחוק ארבע אמות מכותלו של חבירו, ובאה המשנה לחדש, שאם בא לעשות כותל נוסף מאחורי הכותל הקיים, צריך הוא להרחיק גם אותו ארבע אמות מהכותל הקיים, משום שעד שמונה אמות מועילה ההליכה לכותל של חבירו, אלא שבכותל הראשון שסומך די בהרחקת ארבע אמות, מכיון שכעת אינו מונע הילוך בכל שמונה האמות הסמוכות לכותל חבירו, שיש מקום ללכת גם בין כותלו לבין כותל חבירו וגם מאחורי כותלו.

גמ': ותני עלה מלמעלן וכו'

האם הגירסא 'ותני עלה' או 'ותנא', והנפק"מ בפירוש הברייתא

לפי הגירסא שלפנינו - 'ותני עלה', הברייתא באה לפרש את דין המשנה בחלונות מדוע צריך להרחיק מלמעלן ומלמטן ומכנגדן. אמנם ברי"ף הגירסא 'תנא מלמעלן וכו' ולא גרס 'ותני עלה', כלומר, שהברייתא לא באה לפרש את דין המשנה, וכן מבואר ברי"י (ד"ה וכמה), שכתב שהתנא בברייתא לא נתן שיעור בהרחקה, ואילו הברייתא באה רק לפרש את דין המשנה, נמצא שגם בברייתא השיעור הוא ארבע אמות, וכן כתב הרמב"ן בדברי רש"י.

וכתב הרמב"ן, שבאמת דין הברייתא שמלמעלה ירחיק בכדי שלא יציץ, אין זה בדוקא שיעור ארבע אמות, ולפעמים יזדקק ליותר מהגבהת ארבע, וכגון באופן שהכותל רחוק מחלונו של חבירו, שבמקרה כזה אף אם יגביה ארבע אמות עדיין יוכל להציץ בחלונו של חבירו, ועל כן יזדקק להגביה יותר מארבע.

אמנם בחידושי הר"ן גרס כפי הגירסא שלפנינו 'ותני עלה', וכן בעליות דרבינו יונה כתב, שהברייתא באה לפרש את דין המשנה.

רש"י ד"ה והלא מציץ

ביאור קושית הגמ' שבכותל סמוך יכול להציץ

בביאור קושית הגמ' כתב רש"י שכיון שהכותל סמוך יכול להציץ אף אם מגביהו, ועל דבריו הקשה הריטב"א, שאדרבה, ככל שהכותל סמוך יותר קשה יותר להציץ, ובוודאי די בהגבהת ארבע אמות שלא יוכל לראות.

וכתב לפרש, שהגמ' מקשה, שכיון שהכותל סמוך, על כן אף אם יגביה פחות מארבע אמות כבר לא יוכל לראות, ובהכרח אם כן, שהשיעור בברייתא אינו ארבע אמות, וכיון שלא התפרש השיעור, מקשה הגמ' שהוא יכול להציץ, וכתב שלפי מהלך זה יש לישב קצת את פירוש רש"י.

ובשם ה"ר פנחס כתב לבאר את קושית הגמ', שכיון שהכותל בנוי מן הצד, נמצא שארכו מגיע למרחק גדול מחלונו של חבירו, ועל כן מקשה הגמ', שבסוף הכותל במקום המרוחק מהחלון שם לא די בהגבהת ארבע אמות, שעדיין יכול הוא להציץ, שככל שהכותל מרוחק

יותר יכול לראות יותר אף אם הוא גבוה, וכפי שהובא לעיל בשם הרמב"ן.

תוס' ד"ה כדי

באיזה אופן יש לבעל המזחילה זכות זקיפת סולם, והטעם

בברייתא מבואר, שיש לבעל המזחילה ארבע אמות בחצר חבירו לזקיפת הסולם. וכתבו התוס' שמדובר שבעל החצר מכר ונתן לו זכות לזקוף סולם בחצירו. מאידך הרמב"ם (הל' שכנים פ"ט ה"ח) כתב, שכל שהחזיק במזחילה יש לו גם ארבע אמות בחצר חבירו לזקוף סולם, שלא כדברי התוס'.

והרשב"א כתב גם כשיטת התוס', אמנם יש תוספת בדבריו, ששם כתב שנראה כשיטת הרמב"ם, וביאר שהחזקתו במזחילה מהווה חזקה גם לענין מה שצריך לתיקונה, שאם לא יתקן נמצא שאינו יכול להשתמש במזחילה, ומשום כך נחשב שהחזיק גם בזכות זקיפת סולם.

*גמ': לימא מתני' דלא כרבי יוסי

שיטות הראשונים בגדר גירי דיליה לרבי יוסי, והנפק"מ להרחקות במשניות דלעיל

בגדר גירי דיליה שמודה בו רבי יוסי מצאנו מחלוקת בראשונים. שיטת רש"י שבהרחקות השנויות במשניות לעיל, ישנן הרבה הרחקות שאינן בשיטת רבי יוסי, ואינם גירי דיליה, וכוונת הגמ' רק לשאול האם גם משנתנו אינה הולכת בשיטת רבי יוסי. מאידך שיטת התוס' בשם הר"ח וכן מבואר ברי"ף, שכל ההרחקות השנויות לעיל עד משנתנו הן גם בשיטת רבי יוסי, שכולן נחשבות לגירי דיליה, ולא נחלק רבי יוסי אלא באילן במשנה להלן (כה, ב) שהיזק השורשים אינו נחשב לגירי דיליה.

ובביאור גדר גירי דיליה לפי שיטת הרי"ף והתוס', כתב הרמב"ן, שדוקא באילן שהיזק בא על ידי השורשים שאינם עכשיו בעולם, נחשב שאין זה נזק בגירי דיליה,

אבל כל דבר המזיק הוא בעצמו ואין כאן דבר המתחדש לאחר מכן שהוא המזיק, נחשב בכלל גירי דיליה. ואף שבבבא מציעא (ק"ז, א) מבואר, ששפיכת מים באופן שאינם זורמים מיד, אלא עומדים במקום אחד וממשיכים לאחר מכן והולכים לרשות חבירו, גם זה אינו נחשב גירי דיליה, הטעם שם הוא משום שהמים אינם מזיקים במקום שהניחם אלא הם הולכים, וכל שאינם הולכים מיד, לא חשיב גירי דיליה, אבל כל שהיזק בא על ידי הדבר שהניח שם והוא מזיק במקום הנחתו, נחשב כנזק בגירי דיליה.

ולפי זה כתב הרמב"ן, שכל מה ששנינו לעיל שצריך להרחיק שלושה טפחים מחמת מים, אין ההיזק משום המים שהולכים ונמשכים שלושה טפחים, שהרי אין זה גירי דיליה, מאחר ומתחילה המים עומדים במקום ששפכם, אלא ההיזק הוא מחמת המים במקום שפיכתם, שהלחות מתפשטת מהם עד שלושה טפחים. וכתב שכן צריך לומר גם לגבי זרעים, שאין ההיזק רק משום השורשים המתפשטים, שאם כן אין זה נזק בגירי דיליה, אלא ההיזק הוא משום שהזרעים עצמם יונקים את לחות הקרקע ומחלידים אותה, אף ללא ההשרשה.

[ובי"ד רמה כתב בדרך אחרת. שבאמת נזקי המים והזרעים אינם בגדר גירי דיליה, אלא שמכל מקום מודה בהם רבי יוסי, משום ששלושת הטפחים הסמוכים לכותל משעובדים לכותל, וממילא השני שבנה הכותל זכה בשלושת הטפחים הסמוכים לו, לענין שלא יניח חבירו באותו מקום דבר המזיק לכותל].

ולגבי המשנה הקודמת שצריך להרחיק ארבע אמות משום הילוך הרבים, כתבו התוס' והרמב"ן שאף זה נחשב לגירי דיליה, שמיד הוא מונע רגל הרבים משם מחמת בניית הכותל. והרשב"א כתב, שלפי המבואר לעיל, שההרחקה משום דוושא היא דוקא באופן שנשתעבד לו על ידי שקנה מהמלך, או שהחזיק וטוען שזכה בשעבוד קרקעו של חבירו להילוך הרבים, אין צורך לחדש שנחשב לגירי דיליה, מכיון שחיוב ההרחקה אינו משום דין מזיק כלל, אלא משום זכותו הממונית בקרקעו של חבירו, שהלה נוטל ממנו את זכותו בקרקע לדוושא, וממילא נידון זה אינו שייך כלל למחלוקת רבי יוסי וחכמים.

גמ': והא גרמא הוא

האם הקושיה היא רק לרבי יוסי או אף לרבנן

על הרחקת הסולם מחשש לקפיצת הנמייה, הקשתה הגמ' שהרי הוא נזק רק בגרמא. ובביאור הקושיה כתב הר"י מיגאש, שהקושיה היא אף לרבנן, מדוע צריך להרחיק הרי אין זה אלא גרמא, ואין זה כמו הנוטע אילן, ששורשי האילן שנטע מזיקים לאחר זמן ונחשב כמעשה ישיר שלו.

אמנם ברבינו גרשום נראה, שקושית הגמ' היא רק לרבי יוסי, וכן בגמ' בהמשך שהקשה אביי לרב יוסף 'והא גרמא הוא', כתב בעליות דרבינו יונה שקושית הגמ' היא רק לרבי יוסי, שלשיטתו שצריך דוקא נזק בגירי דיליה, סברה הגמ' בהו"א, שרק בגירי דיליה הבא על ידי מעשה גמור יש לחייבו להרחיק.

רש"י ד"ה גרמא בניזקין אסור

שיטת רש"י בדין גרמי וגרמא, והשיטות החולקות עליו

את דברי הגמ' שגרמא בניזקין אסור, מבאר רש"י, שאיסור זה הוא אף לשיטות שאינן מחייבות בדין גרמי, שכל דינם הוא רק לענין שפטור מלשלם, אבל איסור לגרום יש לכל הדעות ומשום כך מחויב להרחיק.

והרמב"ן עמד על כך, שמדברי רש"י מבואר שאין חילוק בין גרמא לגרמי, אלא הכל דין אחד, ומי שדן דין דגרמי מחייב בתשלומים גם בגרמא, ומי שפטר בגרמא - פטר גם בגרמי, וכן כתב הש"ך (סי' שפו ס"ק ד) בשיטת רש"י. והביא ראיה ברורה לכך מדברי רש"י בבבא קמא (נה, ב). שעל דברי הגמ' שם שארבעה דברים העושה אותם פטור מדיני אדם, כתב רש"י, 'קסבר גרמא בניזקין פטור', הרי מבואר שיש שיטות אחרות שחייב גם בארבעה דברים אלו שהובאו שם, ואף ששם מדובר בגרמא בעלמא, ובהכרח שמי שמחייב בדין גרמי מחייב גם בגרמא לשיטת רש"י. [ועיין שם שהביא שהיש"ש חולק על הבנה זו, ולשיטתו אף רש"י סובר שיש חילוק בין גרמא לגרמי].

אמנם שיטת התוס' והרמב"ן ושאר הראשונים היא, שיש חילוק בין גרמא לגרמי וכפי שהאריכו התוס' כאן לחלק ביניהם, ולכל הדעות גרמא פטור, ורק בנזק בגרמי נחלקו התנאים האם חייב או פטור.

תוס' ד"ה זאת

גדרי גרמא וגרמי וההבדלים ביניהם

בביאור גדרי גרמא וגרמי וההבדל ביניהם, כתבו התוס' בשם ר"י שני חילוקים. האחד, שגרמי נחשב כל שעושה הוא עצמו היזק למזון חברו. והשני, שגרמי נחשב כל שבשעת מעשהו בא ההיזק ולא לאחר זמן. והרא"ש כתב גם כדברי ר"י, ובחילוק הראשון שעושה הוא עצמו ההיזק, מוסיף הרא"ש תנאי נוסף, שצריך שיהיה 'ברי הזיקא' - שיהיה ברור שיבוא ההיזק.

ולגבי קושית התוס' מדוע טיהר את הטמא ובעל הבית עירבן עם פירותיו חייב משום דין גרמי, הרי באופן זה אין המטהר עצמו עושה את ההיזק, וכמו כן לא בא ההיזק מיד בשעת מעשה אלא לאחר זמן כשעירב בעל הבית את הפירות עם פירותיו, כתב היש"ש בבבא קמא (פ"ט ס' כו) לישב על פי דברי הרא"ש שם, שבאמת אינו חייב בטיהר את הטמא, אלא באופן שהדין ציווה על בעל הבית לערבן עם פירותיו, ושפיר נחשיב כמו שהוא הזיק בעצמו וגם בא ההיזק מיד בשעת ציוויו, שכיון שהבעל הבית עירב על פי צויו של הדיין שטיהר, יש להחשיב זאת כמו שעירב המטהר עצמו את הפירות.

כג, א

גמ': אפיקו לי קורקור מהכא

האם הנזק הבא על ידי העורבים נחשב כגירי דיליה, והטעם

במעשהו של רב יוסף שפסק להרחיק את האומנים, מחמת הנזק הנגרם על ידי העורבים מחמתם, כתב בעליות דרבינו יונה שהטעם שנחשב נזק זה לגירי דיליה, הוא משום שהאומנים היו מבריחים את העורבים משם, ומחמת הברחתם היו העורבים עולים על

הדקלים, ונמצא שיש כאן נזק מידי הבא על ידי מעשיהם, ומשום כך נחשב כגירי דיליה.

אמנם בתוס' להלן (כו, א ד"ה אבל) מבואר, שבאופן שמניח דבר הגורם לעופות שיבואו, נחשב לגירי דיליה אף אם אינו מבריא את העופות, וכמו כן בתוס' שם (ד"ה זיקא) נראה, שמבארים את הגמ' כאן שאין מדובר שהוא מסלק בידיים את העורבים, ובכל זאת מבואר בדבריהם שנחשב לגירי דיליה.

ובביאור מדוע נחשב כאן לגירי דיליה למרות שאין זה נזק מידי, אף שבנמייה אמרו שרק אם מגיעה מיד נחשב לגירי דיליה, כתב בחזו"א בבבא בתרא (סי' י"ס"ק א), שבנמייה אין הסולם גורם לנמייה שתבוא, אלא רק נותן אפשרות לנמייה להגיע לשובך, ועל כן אין זה נחשב גירי דיליה אלא אם היא מגיעה מיד, לעומת זאת בעורבים, הדם הוא שגורם לעורבים לבוא, ומשום כך גם אם אינם באים ומזיקים מיד עדיין נחשב לגירי דיליה.

מאידך, בפסקי הרי"ד מבואר, שאין נזק העורבים נחשב לגירי דיליה, ובביאור מדוע חייבם רב יוסף בהרחקה, בתחילה כתב, שכל מה שמתיר רבי יוסי בנזק שאינו בגירי דיליה, הוא דוקא אם עושה כן ברשותו, אבל כאן שעשו האומנים כן ברשות הרבים ולא ברשותם, צריכים להרחיק אף שלא בגירי דיליה. [אמנם התוס' כתבו, שהיו האומנים עושים את מלאכתם בקרקע שלהם]. ובסוף דבריו כתב, שרב יוסף סובר שהלכה כרבנן שחוב ההרחקה הוא גם בנזק שאינו בגירי דיליה.

גמ': והא אחזיק להו

האם חזקת תשמישין צריכה טענה, וביאור טענת חזקה כאן לפי זה

מקושת הגמ' שהאומנים החזיקו במלאכתם שם, הוכיח הריב"ם בתוס', שחזקת תשמישין ונזיקין אינה צריכה טענה, שכאן מן הסתם לא באו בטענה שמכר להם רב יוסף זכות שימוש זו. והתוס' עצמם נחלקו על דבריו, ולשיטתם חזקת תשמישין צריכה טענה. ובהגהות הב"ח (אות ט) הוסיף בדברי התוס', שהם דוחים את ראית הריב"ם מכאן, ומעמידים שמדובר כאן שטענו האומנים שרב יוסף מכר להם זכות זו.

ובעליות דרבינו יונה כתב לדחות את ראית הריב"ם באופן אחר, ששאלת אביי 'והא אחזיקו להו', הכוונה, שאביי אמר לרב יוסף שאינו יכול לסלקם משום שיכולים לטעון שאתה נתת להם רשות, ויהיו נאמנים על כך מכח החזקה. והריטב"א והר"ן כתבו לדחות באופן נוסף, שמדובר כאן ביורשים ועל כן טוענים להם ב"ד שמא מכר להם.

[ובעיקרי השיטות האם חזקת תשמישים צריכה טענה ושיעור החזקה הנצרך בהם, עיין במה שהבאנו לעיל (ו), א) בסוגיית אחזיק להורדי בהרחבה].

*גמ': הא אמר רב נחמן וכו' אין חזקה לנזקין

הטעם שאין חזקה לנזקין, והאם מועילה מחילה בנזקין, בקנין ושלא בקנין

בגדר הדין שאין חזקה לנזקין בנזקי קוטרא ובית הכסא, מבואר בתוס' בשם רבינו תם, שהוא משום שאין קנין מועיל בזה, שאף אם יעידו עדים שקנו מידו שיוכל להשתמש אין הקנין חל משום שהוא קנין בטעות, שהיה סבור שיכול לסבול נזק זה וכעת רואה שאינו יכול לסבול. והתוס' נחלקו על דבריו, שמשמע בגמ' שרק חזקה אין בנזקין אך ראייה יש, כלומר, שאם יוכיח בעדים שקנה מידו מועיל הקנין וזוכה בשימוש זה.

ובטעם הדבר שאין חזקה לנזקין לשיטת התוס' שקנין מועיל, מבואר בעליות דרבינו יונה וברא"ש, שכיון שאין דרך למחול על נזקין, סבור הניזק שאינו צריך למחות, שכל אחד יודע שלא נתרצה על זה וממילא אין ראייה ממה שלא מיחה בו.

[וברמב"ן מבואר, שאף לשיטת רבינו תם רק מחילה אינה מועילה ואפילו בקנין, אבל אם מוכר לו בדמים שימוש זה שפיר מועילה המכירה וזכה בשימוש זה. והביא שיש הסוברים שאף מכירה אינה מועילה, ויכול לטעון שיש כאן מכירה בטעות].

ולענין אופן המחילה המועיל בנזקין אלו של קוטרא ובית הכסא, כתב הרמב"ן, שכל שמחל לו בפירוש די בכך ואינו יכול לסלקו, ואין צריך קנין על הדבר. אמנם ברמב"ם (הל' שכנים פי"א ה"ד) מבואר, שמחילה

שיתבאר להלן בסמוך, ועם זאת מבואר שבנזקין אלו לא מועילה החזקה].

גמ' שם*

הטעם שמועילים מחילה או קנין לנזקין ואינו כמו קרע כסותי שחייב לשלם

בשיטות הסוברות שמחילה וקנין מועילים בנזקין, ואם מחל לו רשאי להשתמש שם, הקשה בקצות החושן (סי' קנה ס"ק טז) בשם אהיו, כיצד מועילים מחילה או קנין שלא יצטרך להרחיק, הרי החיוב לסלק את נזקו הוא משום דין מזיק, וממילא הדבר נידון כמו האומר קרע את כסותי, שהדין הוא שיכול לחזור בו ואין המחילה מועילה בו. ובשלמא בחזקת תשמישין שהוא משתמש בשל חברו, שם יכול לזכות בזכות השימוש בקרקעו של חברו, אבל כאן שהוא רק דין של הרחקת ההיזק, מדוע מועילים לענין זה מחילה או אפילו קנין.

וכתב לבאר, שאין הכוונה שהזכות להזיק נובעת מעצם הקנין או המחילה, אלא גדר הדברים הוא, שכיון שנותן לו רשות להיות כאן במחילה או בקנין, נמצא שהוא מחזיק עכשיו בהיתר וברשות השני במזיק זה, וכל שהוא מחזיק ברשות, הדין הוא שאינו צריך לסלק את המזיק, אלא אדרבה, על הניזק להרחיק עצמו. [ואפילו לשיטות שהובאו לעיל שגם בסמך בהיתר צריך אחר כך להרחיק לכשיבוא הניזק, מכל מקום כאן שסומך ברשות השני, הכל מודים שאינו צריך להרחיק, אלא על הניזק להרחיק את עצמו באופן זה].

דרך נוספת בגדר המחילה והקנין לענין נזקין, כתב בחידושי הגרש"ש (סי' א אות ג), שהקנין להניח כאן דבר המזיק, הוא בעצם קנין על הזכות להזיק את חברו בחצירו, וכיון שכן, הרי זה כמו שחצר חברו קנויה לו לענין השתמשות בדבר המזיק, וממילא נמצא שהוא כמזיק בתוך שלו, ולכך אין כאן דין הרחקה, שהרי כל דין ההרחקה הוא רק כשדבר המזיק נכנס לתוך רשות חברו, אבל כל שהרשות היא גם של המזיק, יש לו זכות להשתמש שם בדבר המזיק וממילא הניזק צריך להרחיק עצמו.

מועילה רק אם קנו מידו על כך, אבל ללא קנין יכול לחזור בו ממחילתו.

ובביאור שיטת הרמב"ם כתב החזו"א, שאמנם מחילה מצד עצמה מועילה לכך שיכול להחזיק בנזיקין, שהרי בשאר נזיקין מבואר ברמב"ם שדי בכך שראה ושתק בכדי שלא יוכל לסלקו, אך בנזקים אלו של קוטרא ובית הכסא, אנו אומרים שאף אם מוחל, אין דעתו שלא יוכל לחזור בו לעולם, אלא כוונתו רק לתת לו רשות כעת באופן זמני, אולם כשקנו מידו הרי יש כאן מחילה לעולם על היזק זה. וכתב, שלפי זה אם יאמר לו בפירוש שהוא מוחל לו לעולם, תועיל מחילתו אף ללא קנין. אמנם לאחר מכן כתב, שיתכן אף אם יאמר שמוחל לו לעולם לא תועיל מחילתו, משום שלגבי זה אפשר לומר כסברת רבינו תם, שיכול לומר שהיה סבור שהוא יכול לסבול ועכשיו רואה שאינו כן, אכן כשעושה קנין, שם בוודאי גמר בדעתו לגמרי למחול ואין כאן טענת טעות. [ובטור (סי' קנה) גם כתב כדברי הרמב"ם, שדוקא אם קנו מידו אינו יכול לחזור בו. ובבנתיות המשפט (שם ס"ק כ) כתב שם, שדין זה שצריך קנין, אינו רק בהיזק של קוטרא ובית הכסא אלא בכל חזקת נזיקין מועילה המחילה רק אם קנו מידו, וכל ההבדל בין קוטרא ובית הכסא לשאר נזקין הוא רק לגבי דין חזקה, שבשאר הרחקת נזיקין מועילה חזקה, ובקוטרא ובית הכסא אינה מועילה, אבל לגבי אופני הזכייה והקנין בהם אין הבדל, אלא כל הנזקין שווים בדבר ולעולם בכלום צריך קנין. אמנם בשיטת הרמב"ם לא ניתן לומר כן, שהרי כתב להדיא שבשאר נזקין זוכה בהם אף אם רק ראה ושתק].

[והרמב"ן מביא שיטה הסוברת שבחזקת נזיקין אין צורך בשלוש שנים, אלא כל שרואה ושותק נחשב לחזקה וכמו שהובא לעיל (ו, א). וסוברת שיטה זו, שכל מה שמבואר בגמ' כאן שאין חזקה לנזיקין, זה דוקא בנוגע לחזקה בעלמא שראה ושתק, שחזקה זו אינה מועילה בנזקין אלו של קוטרא ובית הכסא, אבל חזקת שלוש שנים מועילה אף בנזקין אלו. והקשה הרמב"ן על שיטתם, שהרי בגמ' בהמשך מבואר שאף חזקה של שובך שמחזיק הלוקח איננה מועילה בנזקים אלו, ושם הרי בהכרח מדובר על חזקת של שלוש שנים וכמו

[ויש לדון שסברא זו שייכת רק באופן שקנו מידו להחזיק בשימוש זה, אבל אם אנו אומרים שגם מחילה בעלמא מועילה ואפילו אם ראה ושתק, במחילה כזו אין סברא לומר שנתן לו יותר מאשר רשות להניח שם את המזיק, אבל לא כלול במחילה שתהיה לו זכות בחצירו להחשב כחצר של שניהם לענין השתמשות בדבר המזיק, וצ"ע].

תוס' ד"ה בקוטרא

גדר קוטרא ובית הכסא האמורים כאן

בגדר קוטרא ובית הכסא האמורים כאן שאין בהם חזקה, כתבו התוס' שמדובר דוקא בקוטרא של כבשן שהוא גדול ומזיק ביותר, וכן מדובר דוקא בבית הכסא שלהם שהיה גלוי והיה מסריח ביותר.

ובנמוקי יוסף כתב בתחילה כדברי התוס', שדוקא בקוטרא של כבשן ובבית הכסא מגולה אין חזקה, אולם בסוף דבריו כתב, שעיקר החילוק בין כאן לשאר הרחקות נזקין הוא, האם ההיזק הוא דבר תדיר או לא, וכל שהוא תדיר הדין הוא שאין לו חזקה, וכן מבואר ביד רמה.

מתני': מרחיקין את השוכך מן העיר חמישים אמה

וכו'

האם חיוב ההרחקה הוא אף לרבי יוסי, והאם חייב על נזקן אם אכלו

בדין הרחקת שוכך מן העיר, כתבו הר"ן והנמוקי יוסף לעיל (כב, ב), שדין זה הוא גם לרבי יוסי, ואף שאין כאן נזק בגירי דיליה צריך להרחיק מדין ממונו המזיק, שהרי יש כאן נזק של שן, שהיונים באות ואוכלות את זרעוני הגינות, ואף שאין היונים בבעלותו אלא מפני דרכי שלום, מכל מקום לענין הרחקת נזיקין עשאוהו חכמים כשלו וחייבו אותו להרחיקן. ומבואר בדבריהם, שאם לא ירחיק ויזיקו היונים יהיה חייב כשם שחייב על כל היזק של שן.

אולם בקצות החושן (סי' קנה ס"ק ט) הביא את דברי הרמב"ן במלחמות לעיל (יח, ב), שכתב שאין לחייב בתשלום הנזק ביונים האוכלות מתורת שן, היות שאינן שלו אלא מפני דרכי שלום.

וכתב הקצות החושן, שמבואר מדברי הרמב"ן שדין ההרחקה השנוי כאן אינו משום מזיק של שן ונחלק על הר"ן והנמוקי יוסף. ומכל מקום מבואר בדברי הרמב"ן, שאף הוא סובר שגם רבי יוסי מודה בדין משנתנו שחייב להרחיק את היונים, וכן מבואר ברשב"א להלן (כו, א). ובטעם הדבר כתב הרשב"א, שהוא משום שנחשב כנזק בגירי דיליה, ולא פירש מדוע נחשב כגירי דיליה.

[ובקצות החושן שם כתב, שבעל השוכך נחשב כמעמיד את היונים על התבואה, ובגמ' בבבא קמא (נו, ב) מבואר שהמעמיד בהמה על קמת חבירו חייב אף אם הבהמה איננה שלו].

גמ': זאת אומרת טוענין ללוקח

הטעם שכאן נזקקים לטענין אף לשיטות שחזקת נזיקין אינה צריכה טענה

מדברי רב פפא, שהדין של לקח בית רובע הרי הוא בחזקתו הוא משום שטענין ללוקח, הוכיח בעליות דרבינו יונה שחזקת נזקין צריכה טענה. שהרי כאן מבואר שכלל טענין לא היה בחזקת הלוקח, וכמו כן מבואר גם לגבי המחזיק עצמו, שאם אינו טוען אין אנחנו מעמידים בחזקתו, ומוכח מזה שחזקת נזיקין צריכה טענה, וללא טענה אין חזקתו מועילה. והקשה מסוגייתנו על השיטות שבחזקת נזיקין אין צריך טענה אלא די בכך שראה ושתק.

וכתב לדחות, שאף לשיטות שאין צריך טענה, עדיין צריך המחזיק צריך לטעון בוודאות שלא מחה המערער, אבל הלוקח הרי אינו יודע אם מחה המערער, ועל כך טוענים לו ששתק ולא מחה, ולעולם אין צריך טענה גמורה בחזקת נזקין].

וברמב"ן כתב לדחות, שחזקה של שוכך של יונים שונה מכל נזקין אחרים, ודוקא בזה לא די בכך שראה ושתק,

משום שהיונים נכנסים לתוך חצרו של חבירו ונוטלים ממנו ממון ממש, שאוכלות את תבואתו וזרעוני גינתו. אופן נוסף בביאור מדוע נצרכת טענה כאן, כתב היד רמה, שכל הדין ששתיקה מועילה לזכות בהעמדת המזיק, הוא דוקא באופן שיש עדים שהניזק ראה ושתק, אבל חזקה אינה מועילה אלא בטענה גמורה, ואפילו חזקת שלוש שנים איננה מועילה ללא טענה, ובמשנה כאן מכיון שאין עדים שהניזק ראה ושתק, אין חזקת הלוקח מועילה אלא בטענה, ומשום כך צריך להגיע כאן לטענין ללוקח, שטוענים לו שהמוכר קנה את הזכות להחזיק שם שובך.

ממון המוטל בספק במקום דררא דממונא, שלכל הדעות חולקים כל שאין האחד מוחזק.

*גמ': רוב וקרוב הולכין אחר הרוב

מקור הדין שרוב עדיף מקרוב

במקור דינו של רבי חנינא שרוב עדיף מקרוב, כתב הריטב"א שאפשר שקיבל דין זה במסורת מרביתו, שרוב עדיף מקרוב. ובפני יהושע בביצה (י, ב) כתב, שדין זה הוא מסברא. שדין רוב מצאנו בכמה מקומות בתורה, אבל דין קרוב לא מצאנו אלא בעגלה ערופה.

תוס' ד"ה רוב

ישוב התוס' רי"ד לקושית התוס' מתשע חנויות

בדינו של רב חנינא שרוב עדיף מקרוב הקשו התוס', שדין זה מפורש כבר בברייתא ומה חידש רבי חנינא, שבכתובות (טו, א) הביאו את הברייתא לגבי חתיכה שנמצאה בין תשע חנויות המוכרות בשר שחוטה ואחת המוכרת בשר נבילה, שהולכים בזה אחר הרוב. משמע, שאף אם החתיכה נמצאה קרוב לחנות המוכרת נבילה הרי היא מותרת. ועיין במה שתירצו. ובישוב קושייתם כתב התוס' רי"ד, שכל מה שמבואר בדין תשע חנויות שהולכים אחר הרוב, זהו דוקא כאשר יש רוב מקומות כנגד מקום אחד, שישנן תשע חנויות כנגד חנות אחת, אבל כאשר יש רק שתי חנויות שבאחת יש רוב בשר, ברוב כזה היה מקום לומר שהולכים אחר הקרוב, ובא רבי חנינא לחדש שאף ברוב כזה הדין שרוב עדיף מקרוב.

*גמ': ואע"ג דאיכא אחריתי דנפישא מינה -

בדליכא

במקרה שישנה עיר גדולה מן העיר הקרובה, האם מביאה עגלה ערופה

מפשטות דברי הגמ' משמע, שבאופן שיש עיר גדולה יותר מן העיר הקרובה, על בני העיר הגדולה להביא

גמ': אי נמי אחולי בני רשות הרבים גביה

האם מועילה מחילה בבני רשות הרבים, ואופן המחילה המועיל בהם

בביאור אופן המחילה המועיל בבני רשות הרבים, כתבו התוס' שמדובר באופן שנתנו לו שבעת טובי העיר רשות במעמד אנשי העיר, וכמו שמבואר במגילה (כו, א), שהרשות בידם למחול בשם כל בני העיר. אמנם ביד רמה לא הזכיר אלא את הטענה הראשונה בגמ' שיתכן שהוא כנס לתוך שלו, ונראה שלא גרס בגמ' את הטענה השניה שיתכן שמחלו בני רשות הרבים, וכן בריטב"א מבואר שלא שייכת מחילה לגבי בני רשות הרבים, וכל מה שמועילה חזקה כנגד בני רשות הרבים, הוא רק משום שאנו אומרים שהלה כנס לתוך שלו, וכן מבואר במאירי. [והביא ששיטת חכמי צרפת שאף בבני רשות הרבים שייך מחילה, וכוונתו לדברי התוס' שמוחלים שבעת טובי העיר במעמד אנשי העיר].

כג, ב

מתני': מחצה על מחצה שניהם יחלוקו

טעם דין יחלוקו במחצה על מחצה

בטעם דין המשנה שאם מונח מחצה על מחצה יחלוקו, כתב הנתניבות המשפט (סי' עו ס"ק ד) שהוא משום שיש כאן דררא דממונא לכל אחד מהם, ועל כן דינו כבכל

עגלה ערופה, משום שרוב עדיף מקרוב, וכן כתב הרמב"ם (הל' רוצח פ"ט ה"ו), שבמקרה כזה על בני העיר הגדולה להביא עגלה ערופה. אולם בתוס' רי"ד מחדש, שבאופן כזה אף אחת אינה מביאה, שדין עגלה ערופה נאמר רק כאשר יש לנו לתלות בעיר מחמת קירבתה, וכמו שנאמר 'והיה העיר הקרובה אל החלל וגו'', אבל באופן שיש לנו לתלות שהרוצח הגיע מעיר כלשהי מכוח דין רוב, לא מצאנו באופן כזה דין הבאת עגלה ערופה.

*גמ': וליזיל בתר רובא דעלמא

האם מצרפים מספר ערים יחדיו לרוב כנגד העיר הקרובה, והטעם

בביאור מהלך הגמ', כתב הריטב"א שכאשר תירצה הגמ' 'בדליכא', הכוונה שבכל הערים הסמוכות יחדיו גם אין יותר מאנשי העיר הקרובה, שאילו היה בהם יותר מהעיר הקרובה, אין לנו ללכת אחר העיר הקרובה, ועל זה מקשה הגמ', שעדיין יש את רוב העולם שהם יותר מאנשי העיר הקרובה, וממילא לעולם לא יתכן שתביא העיר הקרובה עגלה ערופה.

אולם התוס' רי"ד כתב, שאין לצרף אנשים מכמה ערים לכלל רוב אחד, שבשלמא בתשע חנויות המוכרות בשר שחוטה ואחת בשר נבילה, מכיון שכל החנויות המוכרות בשר שחוטה דינם שווה לענין זה שהבשר הנמכר בהם מותר, משום כך מצטרפות כל תשע החנויות לכלל רוב אחד, לעומת זאת לגבי עגלה ערופה, כיון שהדין הוא שעיר אחת מביאה עגלה ערופה, אין לנו לצרף את כל הערים לכלל רוב אחד, שהרי כל עיר ועיר היא בפני עצמה לענין דין הבאת עגלה ערופה, וכל עיר מכריעה שממנה תבוא העגלה ערופה, וממילא לא ניתן לצרפן. ולפיכך כתב, שכל שאין עיר אחת שיש בה יותר אנשים מאנשי העיר הקרובה, הדין יהיה שתביא העיר הקרובה.

ולפי דבריו ביאר התוס' רי"ד את קושית הגמ' 'וליזיל בתר רובא דעלמא', שהכוונה שנחוש שמא יש עיר כלשהי

בעולם שיש בה יותר אנשים מאנשי העיר הקרובה, וממילא נכריע מדין רוב שהרוצח הגיע מהעיר ההיא. אמנם בעיקר חידושו של התוס' רי"ד הקשה באפיקי ים (סי' כו אות ו), שהתוס' רי"ד נסתר מניה וביה מדבריו שהובאו לעיל. שלעיל [בקטע הקודם] הרי התבאר, ששיטת התוס' רי"ד שאף באופן שיש עיר אחת שיש בה יותר אנשים מהעיר הקרובה, הדין הוא שאין היא מביאה עגלה ערופה, שכל דין עגלה ערופה שייך רק כאשר יש אפשרות להכריע משום קורבה. ואם כן, מדוע נקט כאן שאין הערים מצטרפות משום שכל עיר מכריעה לומר שיביאו את העגלה ערופה ממנה, הרי לגבי הבאת עגלה ערופה כל הערים שאינן קרובות אין דינן להביא, וכל הנידון הוא רק לצרפן לרוב כנגד העיר הקרובה, ולענין זה באמת כולן שוות, שכולן גורמות יחדיו שלא יביאו מהעיר הקרובה, ואם כן מדוע לא יצטרפו להכריע כנגד העיר הקרובה. ועיין שם במה שכתב לישיב בזה.

גמ': ביושבת בין הערים

ביאור שיטת הרמב"ם שאף עיר שאינה בין הערים מביאה עגלה ערופה

ממסקנת הגמ' נראה, שדין הבאת עגלה ערופה אינו יכול להתקיים אלא בעיר היושבת בין ההרים, שבכל אופן אחר עלינו ללכת אחרי רוב העולם, וממילא לא תביא העיר הקרובה.

אמנם הרמב"ם (הל' רוצח פ"ט ה"ו) לא הזכיר בהלכה את התנאי שהעיר צריכה להיות בין ההרים, ומשמע שבכל עיר שאין אחרת גדולה ממנה, קיים דין הבאת עגלה ערופה. ובכסף משנה שם תמה על הרמב"ם מדוע השמיט תנאי זה, עיין שם.

ובישוב שיטת הרמב"ם כתב האור שמח (שם), שהרמב"ם מבאר את קושית הגמ' בדרכו של הריטב"א שהובא לעיל. שהריטב"א שמבאר את קושיית הגמ' 'וליזיל בתר רובא דעלמא', שהכוונה היא, שכיון שיש את רוב העולם, לעולם לא יהיה מקרה שיביאו עגלה ערופה, שהרי תמיד נלך אחר רוב העולם.

על קושית הגמ' מהסיפא, כתב רש"י, שהגמ' יכולה היתה להקשות על שיטת רבי חנינה, שאף אם אין שובך גדול ממנו, עדיין מדוע לא נלך אחר רוב העולם. ויש לפרש קושיה זו בשני אופנים:

האופן הראשון, שאף שאין כאן שובך אחד שיש בו יותר מהשובך הקרוב, מכל מקום נלך אחר כל השובכים הרחוקים יחדיו, ובהם יש יותר מאשר בשובך הזה.

ובדין זה שיש כמה שובכים שהם שוים בגודלם והאחד קרוב יותר, נחלקו הריטב"א והתוס' רי"ד. לדעת הריטב"א מכיון שבכל שאר השובכים יחד יש יותר ממה שיש בשובך הקרוב, הדין נותן שלא נלך אחר השובך הקרוב. אמנם בתוס' רי"ד מבואר, שאי אפשר לצרף את שאר השבכים לכלל רוב אחד, מכיון שכל שובך מורה על דין אחר, שהרי לכל שובך יש בעלים אחר, וממילא באופן כזה יש לנו ללכת אחר השובך הקרוב, היות ואין אנו מצרפים את שאר השובכים לכלל רוב אחד. וכבר נתבאר לעיל שכמו כן נחלקו לענין דין עגלה ערופה, האם מצרפים כמה ערים יחדיו רוב אחד או לא, והתוס' רי"ד הולך לשיטתו בזה.

[אמנם כל סברתו שייכת רק באופן ששאר השובכים הם של ישראל, אבל אם כל שאר השובכים הם של נכרים, הרי שיש לכולם דין אחד יחדיו - שהגוזל נשאר אצל המוצא, ואם כן אף לשיטת התוס' רי"ד ניתן לצרף את שאר השובכים יחדיו לדין רוב וממילא נכריע שהגוזל של מוצאו].

ועל קושיה זו תירצו התוס' והרשב"א, שאפשר להעמיד באופן שאין עוד שובכים בתוך מרחק שלשים ריס, שהרי מבואר בגמ' בע"א שהיונים אינן עפות יותר ממרחק שלוששים ריס. [ובתוס' רי"ד דחה תירוץ זה, שכיון שבסיפא דובר בנמצא הגוזל בין שני שובכים, נראה מזה, שברישא מדובר גם באופן שיש הרבה שובכים באזור].

האופן השני בביאור הקושיה, שאף שאין שובך גדול יותר, מכל מקום מדוע לא נלך אחר עוברי הדרכים שהם רוב העולם. ועל כך כתב רש"י שהיתה הגמ' יכולה להקשות כן אלא שהעדיפה לפרוך מהסיפא עצמה. והתוס' תירצו על קושיה זו, שכל שיש לתלות שהגיע הגוזל משובך שנמצא במקום, אין לנו לתלות שמא נפל

ולפי זה יש לישיב, שעיקר קושית הגמ' היא, שכיון שרוב עדיף מקרוב כיצד אמרה התורה שנלך אחר העיר הקרובה, הרי דין זה לא יכול להתקיים, שלעולם יש להכריע שהרוצח בא מרוב העולם ולא מהעיר הקרובה. ועל זה מתרצת הגמ' שיש אפשרות שתהיה הכרעה על פי קרוב, והיינו בעיר היושבת בין הערים. ומעתה כיון שמצאנו אופן שבו יוכרע הדבר על פי קרובה, מעתה נאמר, שלעולם צריך להביא עגלה ערופה אף בעיר שאינה יושבת בין הערים, שכיון שאי אפשר להביא אלא מהעיר הקרובה שהרי רוב העולם אינו יכול להביא, אנו אומרים שדין התורה הוא שתביא העיר הקרובה, ורק במקרה שיש עיר אחרת הגדולה יותר מהעיר הקרובה, שם לא נלך אחר העיר הקרובה, משום שנכריע שהעיר הגדולה יותר תביא, אולם כל עוד דין ההליכה אחר הרוב יגרום לנו שלא יביאו כלל עגלה ערופה, באופן זה אמרה התורה שתביא העיר הקרובה את העגלה.

גמ': אי הכי אימא סיפא וכו'

שתי גירסאות בקושית הגמ', וביאורן

בביאור מדוע הקושיה מתעוררת רק לפי תירוץ הגמ' שאין שובך גדול מהשובך הקרוב, כתבו התוס', שאם יש שובך גדול מהשובך הקרוב, אפשר להעמיד באופן שהשובך הגדול הוא של נכרים או של הפקר, ומשום כך הגוזל שייך למוצא.

אכן ביד רמה הביא גירסא אחרת, והיא 'אי הכי לרבי זירא דאמר קרוב עדיף אימא סיפא וכו'', כלומר שלרבי זירא החלוק על רבי חנינה וסובר שקרוב עדיף, מקשה הגמ', מדוע בסיפא בנמצא מחוץ לחמישים אמה הרי הוא של מוצאו ואין אנו הולכים אחר השובך הקרוב. ומבאר, שאין הכונה שרק לרבי זירא יש להקשות מהסיפא, אלא שאף לשיטת רבי זירא יש להקשות, וכן מבואר בר"י מיגאש.

גמ' שם

מדוע ברישא אין הולכים אחר רוב שובכי העולם ואחר עוברי דרכים

מעוברי דרכים, משום שבני אדם נזהרים שלא יפלו מהם היונים. והרמב"ן כתב לפרש בסוף דבריו, שקושיה זו גופא הקשתה הגמ' בסוף העמוד שנלך אחר רוב העולם. וכוונת הגמ' שם להקשות כן אף על הרישא, מדוע לא נתלה שנפל מעוברי דרכים שהם רוב העולם. ועל זה מתרצת הגמ', שמדובר בשביל של כרמים שאין שם הולכי דרכים, ומשום כך יש לנו לתלות שהגיע הגוזל מהשובך הנמצא במקום שם.

תוס' ד"ה מצאו

ישוב קושית התוס' מדין מחצה על מחצה במשנתנו

את קושייתם שאם מדובר שבשובך אחד יש יותר מהשני, מדוע בסיפא הדין הוא שמחצה על מחצה יחלוקו, מישב בעליות דרבינו יונה, שהכוונה במחצה על מחצה היא, שיש מחצה על מחצה הן במרחק בין שני השובכים והן בכמות היונים בשני השובכים, אבל לעיל במשנה לא מדובר באופן שהכמות שווה בשני השובכים.

גמ': וליזיל בתר רובא דעלמא

שלוש דרכים בביאור קושית הגמ' ותירוצה

בביאור קושית הגמ' על הסיפא בנמצא בין שני שובכים, מדוע הולכים אחר הקרוב והרי צריך ללכת אחר רוב העולם, מבואר ברש"י ובתוס', שהקושיה היא לאור זה שבסיפא לא הוזכר חילוק בין אם נמצא בתוך חמישים אמה או לא, ועל כן מכיון שמדובר באינו מדדה, מדוע לא נלך אחר רוב העולם. ומתרצת הגמ', שאף בסיפא מדובר במדדה ולכן אין ללכת אחר רוב העולם, אלא שנמצא הגוזל בשביל של כרמים, ובאופן זה הוא מדדה אף יותר מחמישים אמה, ומשום כך אף ביותר מחמישים אמה הרי הוא של בעל השובך. אמנם בשאר ראשונים מבואר, שאין לחלק בין שביל של כרמים לשאר מקומות לגבי מדדה, ולעולם אינו מדדה יותר מחמישים אמה. וביד רמה וברמב"ן מבארים את קושית הגמ', שהשאלה היא גם בתוך חמישים אמה, מדוע לא נלך אחר עוברי

הדרכים שהם רוב העולם. [ולעיל התבאר, שהרמב"ן מפרש שקושיה זו היא ביחס לכל המשנה ולא רק על הסיפא]. והגמ' מתרצת, שמדובר בשביל של כרמים ואין עוברי דרכים מצויים שם, ומשום כך אין לתלות בהם. [ומבואר מדברי היד רמה, שלא גרס את המשך הגמ' כפי שמופיע בגירסא שלפנינו 'אם איתא דמעלמא אתי וכו'"].

ובעליות דרבינו יונה מפרש אף הוא שמדובר שנמצא בתוך חמישים אמה, אלא שמקשה הגמ' שנלך אחר שאר השובכים הנמצאים בתוך חמישים אמה, מכיון שנראה מלשון המשנה שמדובר גם באופן שיש עוד שובכים בתוך חמישים אמה חוץ משני שובכים אלו. ועל זה תירצה הגמ', דמיירי בשביל של כרמים, ורק שני שובכין אלו הם נמצאים בדרך של השביל, ומשום כך אף שיש שם עוד שובכין בתוך חמישים אמה, אבל כיון שאינם בדרך של השביל, ממילא אין הניפול יכול לבוא משם, ואין לנו לתלות אלא בשני שובכין אלו.

כד, א

גמ': וש"מ רובא דאורייתא

ביאור לימודו של רבא לענין רוב, והטעם שנחשב כאן לרובא דליתא קמן

בביאור דברי רבא שיש ללמוד מדברי רבי חייא שרוב הוא דאורייתא, כתבו התוס', שהכוונה שבא ללמוד מדבריו שאף רוב דליתא קמן הוא מדאורייתא, ובעליות דרבינו יונה כתב לבאר, שהכוונה לדין רוב וקרוב, שבא ללמוד מדברי רבי חייא, שדין הליכה אחר הרוב גם כנגד קרוב הוא דין דאורייתא.

ולגבי המבואר מדברי התוס' שהרוב כאן הוא רוב דליתא קמן, תמה בזה החת"ם סופר, מדוע רוב זה מוגדר כרוב דליתא קמן, הרי רוב דליתא קמן, הגדרתו שאין הרוב לפנינו אלא שאנו יודעים שכך הוא הרוב בענין זה, אולם כאן הרי הרוב הוא לפנינו, שהטעם שתולים במקור הוא משום שיש שם יותר דמים מאשר בעליה, ואם כן יש לדונן כרוב דאיתא קמן, ומה בכך שאין אנו רואים את הדמים לפנינו ממש.

וכתב לבאר, שבאמת גם בענין הדמים, אין זה מוכרח בוודאות שיהיה במקור יותר דמים מאשר בעליה, אלא שכך הוא על פי רוב בדרך הטבע, וככל רובא דליתא קמן וכגון רוב נשים יולדות לט' וכדומה.

גמ': אבל עינבי מצנעי

בדבר הנמצא במקומו ממש, האם הולכים אחריו אף כנגד רוב

בנידון זה לגבי ענבים המוצנעים בכרם ערלה, כתבו היד רמה והרא"ש, שלהלכה שקיי"ל כרבי חנינא אין כל נפקא מינה בזה, שאף שמוצנעים ענבים באותו כרם שגדלו שם, מכל מקום כנגד זה יש את רוב הענבים הבאים מעלמא, ורוב עדיף מקרוב.

אולם הרמב"ן כתב, שכאן גם רבי חנינא מודה שיש לנו ללכת אחר הכרם שנמצאו שם, משום שכאן נמצאו וכאן היו, שכיון שיש לנו לתלות במקום שהענבים נמצאים בו, עדיף מצב זה מאשר קורבה בעלמא, ששם אינו במקומו ממש אלא רק קרוב למקומו.

ועל דברי הרמב"ן הקשה הפני שלמה, שהרי בתחילה רצתה הגמ' לומר שהטעם שהתיר רבינא את היין הנמצא בכרם, הוא משום שסובר כרבי חנינא שברוב וקרוב הולכים אחר הרוב, ולפי דברי הרמב"ן, הרי אף לשיטת רבי חנינא יש לאסור את היין, שהרי נמצא במקומו ממש. ותירץ, שלגבי יין אין זה מוגדר כמקומו, שהרי בהכרח הוציאו את הענבים מהכרם בכדי לעשותן יין, ואם כן כבר לא נחשב שנמצא במקומו.

תוס' ד"ה לימא

לחולקים על רבי חנינא, האם קרוב עדיף מרוב או שהוא בגדר ספק שקול

בתוס' מבואר, שלפי השיטות החולקות על רבי חנינא וסוברות שקרוב עדיף, נחשב לודאי ועל כן בענבים דינם כוודאי ערלה.

ועל דבריהם הקשה הרש"ש, שמדברי התוס' לעיל (ד"ה דתני) מבואר שלדעת החולקים על רבי חנינא, רוב

וקרוב שווים ועל כן הוא רק בגדר ספק שקול, שכתבו שם, שאילולי רב חייא שאמר ששורפים עליו את התרומה, היה מקום לומר ש'ספיקו טמא' הכוונה שטמא רק מספק, ובהכרח משום שרוב וקרוב שווים הם, הרי מבואר שלחולקים על רבי חנינא רוב וקרוב הם בגדר ספק שקול, ואין הולכים בוודאות אחר הקרוב.

ובעיקר דברי התוס', שלולי דינו של רבי חנינא היה מקום לומר שקרוב עדיף מרוב בוודאות, מבואר בפני יהושע בביצה (י, ב), שהטעם בזה הוא, משום שמסברא ודאי שרוב עדיף מקרוב, אלא שדעת הסוברים שקרוב עדיף, הוא משום שלמדו כן מעגלה ערופה, שלשיטתם הכתוב לגבי עגלה ערופה שהעיר הקרובה מביאה, מדבר בכל ענין ואף באופן שיש עיר שיש בה יותר אנשים, וממילא מזה יהיה מוכרח שקרוב ודאי עדיף מרוב ואין זה רק ספק שקול, שהרי בעגלה ערופה הולכים לגמרי אחר הקרוב.

כד, ב

מתני': מרחיקין את האילן מן העיר וכו'

האם דין הרחקת אילן נוהג רק בארץ ישראל או אף בחוץ לארץ

בטעם דין המשנה המחייב להרחיק אילן מן העיר, כתב רש"י בגמ' (ד"ה לא), שדין זה הוא משום תפארת ארץ ישראל. וכתב הרמב"ן שמדבריו יש ללמוד שדין זה נוהג רק בארץ ישראל. וכתב שכן יש להוכיח מקושית הגמ' על המשנה, שדין זה אינו נצרך שהרי בכל מקרה אין עושים מגרש שדה, ואילו דין המשנה נוהג אף בחוץ לארץ, אין מקום לקושיה, שהרי הדין שאין עושים מגרש שדה נוהג רק בארץ ישראל.

מאידיך ביד רמה מבואר, שדין המשנה נוהג אף בחוץ לארץ, וכתב שבאמת מזה מוכח שאף הדין שאין עושים מגרש שדה נוהג גם בערים שבחוץ לארץ.

והרמב"ם (הל' שכנים פ"י ה"א) לא הזכיר שדין המשנה הוא דוקא בארץ ישראל. אמנם המגיד משנה שם הביא את דברי הראשונים שנוהג הדין רק בארץ ישראל.

שיש שותפים רבים לתשלום זה, אלא כוונתו שכל מי שיש לו שייכות וזכות בעיר, מוטל עליו לתת את הדמים, ונקט לשון יחיד משום שבמשנה נכתב 'נותן' בלשון יחיד.

גמ' רב אשי אמר מה טעם קאמר וכו'

לשיטת רב אשי, האם צריך הרחקה בגורן שאינו קבוע, והטעם

בשיטת רב אשי שהרישא והסיפא שניהם אותו שיעור הרחקה, כתבו הריטב"א והר"ן שרב אשי חולק על אביי, ולשיטתו כל המשנה עוסקת רק בגורן קבוע, ובגורן שאינו קבוע אינו צריך להרחיק כלל, שאין אדם מחויב להרחיק בגרמא של נזיקין אלא באופן שהוא היזק קבוע, אבל בגרמא שאינה קבועה אינו צריך להרחיק. וביד רמה בתחילת דבריו כתב כדבריהם, שכתב שהלכה כרב אשי, ונראה מזה שיש מחלוקת להלכה בין אביי לרב אשי. אמנם בסוף דבריו כתב, שמסתבר שמודה רב אשי שצריך להרחיק אף בגורן שאינו קבוע בכדי שלא יזיק, אלא ששיעור זה פחות הרבה משיעור חמישים אמה. וכן מבואר במאירי, שאף בגורן שאינו קבוע צריך להרחיק בכדי שלא יזיק.

גמ': מה טעם קאמר מאי טעמא וכו' בכדי שלא

יזיק

מדוע דוקא כאן פירש התנא את טעם ההרחקה

בדברי רב אשי שהתנא בא לתת טעם בהרחקת גורן קבוע, הקשה הרשב"א, מדוע דוקא כאן מפרש התנא את הטעם שצריך להרחיק, ולעיל לגבי הרחקת שובך לא הוזכר טעם ההרחקה.

ותירץ, שבמשנה לעיל לגבי הרחקת האילן הטעם הוא משום נוי העיר, ועל כן בא התנא ללמדינו, שכאן אין הטעם משום נוי העיר אלא משום דין מזיק. וכתב שיש נפקא מינה בזה, שאם הטעם משום נוי העיר אינו נוהג אלא בארץ ישראל וכמו שהתבאר לעיל, וכמו כן אם רצו בני העיר למחול - אין מחילתם מועילה, אבל כאן

ובביאור שיטת הרמב"ם כתב בחת"ם סופר, שמסתימת הרמב"ם משמע שסובר שהדין נוהג גם בחוץ לארץ, ובישוב קושית הרמב"ן, שאם כן אין מקום להקשות מהדין שאין עושים מגרש שדה הנוהג רק בארץ ישראל, כתב החת"ם סופר, שקושית הגמ' היא, שהיה להתנא לומר שבארץ ישראל צריך להרחיק אלף אמה, ומסתימת התנא נראה שאף בארץ ישראל אינו זקוק להרחיק אלא כ"ה אמה.

מתני' שם

גדר דין ההרחקה במשנה, משום נוי העיר או משום מזיק

בדין חיוב הרחקת אילן מן העיר המבואר במשנתנו, כתב הר"ן לעיל (כב, ב), שדין זה הוא אף לרבי יוסי, שיסודו משום נוי העיר ולא מטעם הרחקת נזיקין, ואפילו אם נטע גרעין ונעשה אילן חייב לקוץ משום נוי העיר, וכן כתב הריטב"א שהמשנה כאן היא כדברי הכל ואינה משום הרחקת נזיקין אלא משום נוי העיר. אמנם בגמ' יוסף שם כתב, שהטעם הוא משום נוי העיר ובמקומו מזיק. ויש לדון בהבנת דבריו, האם כוונתו שדין ההרחקה במהותו הוא מטעם הרחקת נזיקין, אלא שהנזק הוא מחמת שפוגם בנוי העיר, ואם כן במקומו הוא מזיק ומשום כך אף לרבי יוסי צריך להרחיק. או שכוונתו לשני טעמים נפרדים מדוע גם לרבי יוסי מרחיק, האחד, שההרחקה היא משום נוי העיר, והשני, שאף אם הוא מדין מזיק צריך להרחיק הואיל ובמקומו הוא מזיק].

רש"י ד"ה ונותן

ההוכחה שאין כוונת רש"י שהעיר שייכת לאדם אחד

על דברי רש"י שמי שהעיר שלו הוא נותן את הדמים, כתב התוס' יום טוב, שאין כוונת רש"י שהעיר שייכת לאדם אחד והוא נותן את הדמים, שהרי מבואר בגמ' שבמשנה אנו אומרים שהוא 'קדירא דבי שותפי', דהיינו

שהטעם משום מזיק, דין זה נוהג גם בחוץ לארץ, וכן מועילה מחילת בני העיר שלא יצטרך להרחיק.

כה, א

מתני': אין עושין בורסקי אלא למזרח העיר

הטעם שמוותר להעמיד בורסקי במזרח העיר

בטעם דין המשנה שברוח מזרחית מותר להעמיד בורסקי, כתב רש"י שהוא משום שבדרך כלל רוח מזרחית מנשבת בנחת, ועל כן אינה מוליכה את הריח לעיר.

אמנם התוס' כתבו, שהוא משום שרוח מערבית שהיא קשה מרחיקה את הריח מהעיר. ובסוף העמוד (ד"ה רוח) כתבו, שבמשנתנו מבואר שרוח מזרחית נוחה מכל הרוחות. וכתב המהרש"א שדבריהם שם הם בשיטת רש"י במשנה.

ובעיקר הטעם שלא פירשו התוס' כרש"י, כתב המהר"ם לבאר, שהיה קשה להם על פירוש, שאם כן מדוע לא יעשה לרוח צפונית שאף היא רוח נוחה, וכמו שכתב רש"י בגמ' שרוח צפונית היא רכה ומתוקה.

מתני': ומרחיקין את המשרה וכו' ואת הכרישין

וכו'

שיעור ההרחקה הנצרך כאן, לשיטת רבנן ולשיטת רבי יוסי

בגמ' לעיל (יח, ב) מבואר, שדין זה של הרחקת משרה וכרישין וכו', אינו אלא בשיטת רבנן הסוברים שעל המזיק להרחיק את עצמו גם שלא בגירי דיליה, אבל לשיטת רבי יוסי שרק בגירי דיליה צריך להרחיק, במשרה וכרישין וכו' אינו צריך להרחיק. ומה שמבואר במשנה שרבי יוסי מתיר בחרדל, ומשמע מזה שבמשרה וכרישין הוא מודה לרבנן, אין זה אלא לדבריהם של רבנן, שאף לשיטתם צריכים להודות לו בחרדל ודבורים שאין צריך להרחיק.

ולענין שיעור ההרחקה הנצרך, לא התפרש במשנה שיעורה. וברמב"ן עמד בזה, ובסוף דבריו כתב שבכולם

צריך להרחיק חמישים אמה, וההרחקה בסיפא היא כשיעור ההרחקה ברישא, שבא התנא לומר שכשם שמרחיקים נבלות ובורסקי חמישים אמה, כמו כן מרחיקים משרה וכרישין וחרדל חמישים אמה.

וברי"ף מבואר, שאף לרבי יוסי שאינו צריך להרחיק, אין הכונה שאינו צריך להרחיק כלל, אלא שאינו צריך להרחיק כשיעור ההרחקה לפי רבנן, שהרי מודה רבי יוסי שבגירי דיליה צריך להרחיק, וגם במשרה וירק יש היזק של גירי דיליה כאשר הם סמוכים לגמרי. וכתב הרשב"א שנראה שכוונת הרי"ף שצריך להרחיק שלושה טפחים, וכמו כל השנויים במשנה לעיל (יז, א) שיש היזק משום מים שצריך להרחיק שלושה טפחים. והרמב"ם (הל' שכנים פ"י ה"ה) כתב שצריך להרחיק שלושה טפחים או יותר מעט. ומבואר ברמב"ם שאף בכרישין וחרדל צריך להרחיק שלושה טפחים. אמנם הטור כתב שלא נראה כן בגמ', אלא רק במשרה בלבד צריך להרחיק משום שדומה לבור של מים, אבל בכרישין וחרדל אינו צריך להרחיק כלל הואיל ואין כאן שום היזק של גירי דיליה.

תוס' ד"ה וצבא

ביאור הוכחת הגמ' מהשתחוויית צבא השמים לפי תוס'

על דברי התוס', שאין להוכיח שהשכינה במערב ממה שהארון והכפורת היו מונחים בצד מערב, משום שאף ששכינה בכל מקום לבסוף אי אפשר להניח אלא בצד אחד, הקשה המהרש"א, שאם כן כיצד מוכיחים בגמ' ששכינה במערב מהכתוב 'וצבא השמים לך משתחווים', הרי ניתן לדחות באותה דחייה, שהשכינה באמת בכל מקום ולכל מקום שהיו משתחווים היה לצד שכינה, אלא שאי אפשר אלא לצד אחד.

ובישוב קושייתו כתב בפורת יוסף, שבגמ' בסנהדרין (צא, ב) הקשה אנטונינוס לרבי מדוע החמה לא שוקעת במזרח, שהיה לה לחזור למקום שממנה יוצאת עיין שם. ולפי זה מיושב, שבהכרח הטעם שאינה חוזרת למזרח כפי שראוי היה שיהיה, הוא משום שהשכינה

במערב והיא משתחוה למערב, אבל אילו שכנה בכל מקום היה לה לחזור למזרח.

תוס' שם

מיקום הארון בקודש הקדשים, באמצעו או בצד מזרח

בדברי הריצב"א בתוס', שהארון היה עומד במזרח קודש הקדשים, כתב בתוס' יום טוב לבאר, שמקור דבריהם הוא ממה שמבואר במנחות (צח, ב) שבדי הארון היו בולטים בפרוכת הרי שהיו קרובים לפרוכת, כלומר, במזרח קודש הקדשים.

אמנם התוס' במנחות שם חולקים על התוס' כאן, וסוברים שהארון היה באמצע קודש הקדשים, וכמו שאמרו להלן (צט, א), שארון שעשה משה יש לו רווח עשר אמות לכל רוח ורוח. והקשו התוס', שאם כן כיצד היו הבדים היו בולטים בפרוכת. ותירצו, שהדבר היה בדרך נס. אכן לפי התוס' כאן מיושבת קושייתם.

ולענין עצם הוכחת התוס' שהארון היה באמצע מדברי הגמ' להלן, הנה הרשב"ם להלן (צט, א) מבאר שמה שנאמר שהיה לו עשר אמות לכל רוח, הכוונה לימינו ולשמאלו ולא לכל ארבעת הרוחות, ומיושבת שיטת התוס' כאן].

כה, ב

גמ': דמצדד אצדודי

שני פירושים בביאור 'מצדד אצדודי'

בביאור 'מצדד אצדודי' האמור כאן לענין כיוון התפילה, כתב רש"י שמטה עצמו לצד דרום. ובבית יוסף (סי' צד) הביא את דברי רש"י, והביא פירוש נוסף מדברי הסמ"ג (עשין יט), שאדרבה, עיקר עמידתו היא לדרום, אלא שמטה עצמו מעט לצד ארץ ישראל, וכן מבואר ברמ"א (שם סעי' ב). אכן במשנה ברורה (שם ס"ק יב) כתב, שהמנהג הרווח הוא כרש"י וכן נכון לעשות שלא ישנה את עמידתו משאר הציבור.

מתני': רבי יוסי אומר וכו' שזה חופר בתוך שלו

וכו'

לשיטת רבי יוסי, האם חייב לשלם על היזק השורשים לבור, והטעם

מדינו של רבי יוסי שמותר לו לאדם לסמוך אילן לבור היות ועושה בתוך שלו, הוכיח הרמב"ן בסוף קונטרס דינא דגרמי, שבהכרח סובר רבי יוסי, שלאחר מכן כאשר יזיקו השורשים לבורו של חברו, לא יצטרך לשלם לו על ההיזק, שאילו היה צריך לשלם, כיצד הותר לו מתחילה לסמוך, הרי כל מזיק אין לו היתר להזיק על דעת לשלם.

והקשה על כך, מדוע אינו חייב לשלם וממילא להרחיק משום ממונו המזיק, והרי זה כמי שאינו שומר על שורו והולך ומזיק שחייב לשלם. וכתב לישב, שכיון שאין האילן עצמו מזיק אלא השרשים, והשורשים הרי הם גדלים לאחר מכן, אין לחייבו באופן זה מדין ממונו המזיק למרות שהשורשים הם ממונו, ומצד שהאילן ממונו אין לחייבו, מאחר שאין כוחו של האילן מוליך את השרשים, אלא הם דבר בפני עצמו המתחדש מן האילן. טעם נוסף כתב הרמב"ן שם, שכיון שאין השרשים ניכרים, משום כך אין לחייב עליהם.

[ובדברי יחזקאל (סי' מט אות ה) כתב בטעמו הראשון של הרמב"ן, שהטעם שאינו מתחייב על השורשים בעצמם משום ממונו, הוא משום שקודם שנתחדשו עדיין אינם בעולם, ולאחר שנתחדשו מיד בא ההיזק שלהם, וממילא נמצא שאין על מה לחייבו].

מאידיך ביד רמה (אות קה) כתב, שאף רבי יוסי שמתיר לסמוך, מכל מקום מודה הוא שאם הזיק צריך לשלם, שכיון שהשרשים באים מגוף ממונו, אין זה גרוע מאש שחייב על נזקיה. ומדמה את דברי רבי יוסי למה שמבואר לעיל (כ, ב) לגבי תנור, שאף שמותר לו להעמיד באופן שהוא מרחיק כשיעור ההרחקה, למרות זאת אם הזיק חייב לשלם מה שהזיק, וכמו כן כאן לשיטת רבי יוסי יתחייב לשלם מה שהזיק.

[והרמב"ן כתב שאין לדמות זאת לאש, ששם עיקר האש שבאחריותו היא המזיקה, לעומת את כאן השורשים המזיקים הם דבר המתחדש].

רש"י ד"ה ונותן דמים

הטעם שצריך לתת דמים, משום שאין הנזק מיידית או משום הפסד מרובה

על דברי רש"י שהסיבה שנותן דמים היא משום שההיזק לזמן גדול ונטע ברשות, מציין רעק"א בגליון הש"ס לדברי התוס' לעיל (יח, ב), ששם כתבו שהטעם שנותן דמים, הוא מכיון שהאילן עשוי לעמוד ימים רבים ויש כאן הפסד מרובה, חששו חכמים להפסד מרובה ועל כן חייבו בנתינת דמים.

והרמב"ן לעיל (שם) מביא, שבירושלמי מבואר, שהטעם הוא משום ישוב העולם באילנות. והקשה על שיטת רש"י, שלדבריו מה מקשה הגמ' לעיל (כד, ב), מדוע בנזק האילן לבור במשנתנו הדין שנותן דמים, ואילו לעיל לגבי אילן הסמוך לעיר אינו נותן דמים, הרי לפי שיטת רש"י החילוק ברור, שכאן לגבי בור ההיזק מתחיל רק לאחר זמן גדול, אבל באילן הסמוך לעיר מיד יש חסרון בנוי העיר, ומשום כך אינו נותן דמים.

*תוס' ד"ה עני

הטעם שחייבם רב אשי להרחיק למרות שסמכו בהיתר

בטעם שכאן חייב רב אשי להרחיק את עוצרי השומשמיין למרות שסמכו בהיתר, אף שבשאר ההרחקות כגון חנות ותנור וכו' אינו צריך להרחיק, כתבו התוס', שכאן כיון שאין שימוש זה קבוע צריכים להרחיק אפילו שסמכו בהיתר.

ובהגהות אשרי מוסיף, שכאן חייבוהו להרחיק היות ואין טורח בסילוקו כל כך. ונראה מדבריו שהטעם שהקלו רק בדבר קבוע הוא משום שיש טורח לסלקו, ועל כן כאשר סמך בהיתר שוב לא חייבוהו להרחיקו, לעומת זאת דבר שאינו קבוע שאין טורח לסלקו לא הקלו בו,

ולכן אף אם סמך בהיתר צריך להרחיק לכשיגיע הדבר הניזוק.

וביד רמה לעיל (יח, ב אות לא) כתב, שכאן לא מועילה סמיכתו בהיתר, משום שאין כאן אלא מעשה בעלמא של דריכת השומשמיין, והדריכה היא דבר המתחדש בכל פעם, וממילא אין כאן סמיכה בהיתר כלל, ואין זה דומה לרפת בקר ששם מותר לו להכניס גם בקר חדש לרפת, ששם החזיק במקום עצמו שיהיה בו רפת בקר, ומשום כך גם אם הוציא את הבקר משם והביא לאחר מכן בקר אחר, אין זה דבר חדש, היות והמקום עצמו הוא מקום המיועד לרפת כל הזמן אף כשאין שם בקר, מאידך כאן, כאשר אינם דורכים את השומשומיין אין כאן שום דבר מהדבר המזיק.

[וכתב שכמו כן במחזיק בחלון שבעליה, אם נפלה העליה, אינו יכול לבנות עכשיו עליה חדשה עם חלון, שאין כאן שום דבר מהדבר המזיק ועל כן ברגע שנפלה העליה - בטלה חזקתו].

*תוס' שם

ביאור שיטת ההג"ה בתוס' שכאן מרחיק משום סברת 'כל מרא ומרא'

התוס' כתבו בהג"ה לחלק בין סמיכה בהיתר של שאר מזיקים לבין כאן, וכתבו שכאן זו סמיכה באיסור משום שכל מכה ומכה מרפה את הקרקע הסמוכה וכמו בבור. ובהגהות אשרי כתב, שכאן הנזק הוא כמו בבור שכל מרא ומרא מרפה את הקרקע, אך לא הזכיר בדבריו שבאיסור סמך.

ובנתיבות המשפט (סי' קנה ס"ק יא ובסוף ס"ק יג) נראה, שעיקר החילוק הוא שהכא הוא כמזיק בידים, ובזה אין היתר אפילו אם סמך בהיתר, אמנם מלשון התוס' נראה, שזו סיבה שמתחילה לא הותר לעשות מלאכה זו בסמוך, מכיון שהדבר גורם להרפות את הקרקע. אכן בביאור הגר"א (סי' קנד ס"ק עד) נראה, שאף בדברי התוס' מבאר, שכוונתם כדברי הנתיבות המשפט, שכאשר הוא מזיק בידים, לא מועיל מה שבהיתר סמך.

ובבית יוסף (סי' קנה) כתב לפי דברי הרמב"ם והרא"ש שיבאו להלן, שהיזק זה של נדנוד הקרקע דומה להיזק של קוטרא ובית הכסא, ונתבאר בגמ' לעיל (כג, א) שאין בהם חזקה כיון שהוא היזק גדול, ומטעם זה גם לא מועילה לו סמיכתו בהיתר, שבהיזק גדול כזה לא מועילה סמיכה בהיתר אלא צריך להרחיק בכל מקרה.

*תוס' שם

לשיטת הר"י מיגאש בסמיכה בהיתר אין התחלה לקושית התוס'

לעיל (יח, ב) הובאה שיטתו של הר"י מיגאש, שאף שלמסקנה מותר לסמוך דבר המזיק כשאין שם את הדבר הניזוק, מכל מקום אין ההיתר אלא עד בוא הניזוק, אבל משעה שהגיע הדבר הניזוק, מוטל על המזיק לסלק את הדבר המזיק, ורק בדירה הדין שאינו צריך להרחיק מכוח סברת 'דירה שאני' כמבואר בגמ' שם בע"א. ולפי דבריו אין התחלה לקושית התוס', שכל ההיתר בכל ההרחקות אינו אלא עד הגעת הניזוק. [ורעק"א כתב לומר שזו גם שיטת הרא"ש כאן].

גמ': הוה הנך עצורי בשיבבותיה וכו'

מדוע אין לעוצרי השומשמיין חזקה בהיזק ההכאות

בביאור מדוע מה שהיו עוצרים שומשמיין כל אותו הזמן לא מגדיר שיש להם חזקה בשימוש זה, כתב הרא"ש, שהוא משום שהחזיקו קודם שבנה את האפדנא, ואם כן באותו הזמן פאפי יונאה לא יכול היה למחות בהם, וכל שאינו יכול למחות - אין כאן חזקה.

אמנם בעליות דרבינו יונה כתב, שפאפי יכול היה למחות שלא ידוקו שומשמי בכדי שלא יחזיקו בדבר, וכשיטתו לעיל (יז, ב) שיכול לעכב שלא יסמוך מזיק אף אם אין עכשיו דבר הניזוק, בכדי שלא יוכל לטעון שהוחזק בשימוש זה.

ועל כן כתב, שאכן אם החזיקו שלוש שנים קודם שבנה פאפי את האפדנא, מועילה חזקתם ונתנאי שיש עמה

טענה שנתן או מכר להם את הזכות לעשות תשמיש זה, אמנם, כל זה קודם שבנה את האפדנא, אבל אם החזיקו שלוש שנים לאחר שבנה את האפדנא, אין כאן חזקה כלל, משום שהדבר דומה להיזק של קוטרא ובית הכסא שמבואר לעיל (כג, א) שאין בהם חזקה, וכן מבואר ברמב"ם (הל' שכנים פי"א ה"ד), שהיזק זה של נדנוד הקרקע דומה לקוטרא ובית הכסא, ורק החזקה שקודם בניית האפדנא מועילה, משום שבאמת בדעתו היה שלא לבנות האפדנא, ועל כן גמר בדעתו ומכר להם.

כו, א

*גמ': הכא זיקא הוא דקא ממטי לה

שיטות הראשונים בחילוק בין היזק הרקתא לכל אבנו סכינו ומשאו שחייב משום אש

על דינו של רבינא, שלא אמר רבי יוסי שצריך להרחיק בגירי דיליה אלא כשהמזיק הולך מכוחו, אבל כאשר המזיק הולך מכוח הרוח אינו צריך להרחיק, הקשו התוס' מדוע שונה הדבר מאבנו סכינו משאו שהניחם בראש גגו, שאם נפלו ברוח מצויה חייב מטעם אש, והרי גם שם הרוח היא שמוליכה את אבנו סכינו ומשאו מראש הגג, ובדבריהם לא נתבאר כל כך מה תירצו על קושיה זו.

והמהרש"א כתב לבאר לפי דבריהם, שבאבנו סכינו ומשאו הוא מניח אותם בכונה על ראש הגג, ומשום כך נחשב שנעשה האש על ידי האדם לבדו, לעומת זאת כאן שאין כונתו להניח שם את הנעורת, אלא כל כונתו להפרידו מהכותנה, באופן כזה אינו מוגדר כמי שעשה את האש לבדו אלא נחשב הרוח היא שהוליכה את הדבר.

והרמב"ן בסוף קונטרס דינא דגרמי כתב לחלק, שבאבנו סכינו ומשאו מניחם במקום שראוי שילכו ויזיקו על ידי רוח מצויה, אבל ברקתא אילולי הרוח הרקתא תיפול על הארץ ושוב לא תהיה ראויה להזיק אף על ידי רוח, ונמצא אם כן, שמצד מעשיו אין כאן הנחה במקום הראוי להזיק, ורק שקודם שנופלת הרקתא לארץ באה הרוח

והוליכה אותה, ועל כן אין זה נחשב שיש כאן עשיית אש מצד האדם.

ובעליות דרבינו יונה ועוד ראשונים כתבו לחלק, שבאבנו סכינו ומשאו כשנופלים מראש הגג על ידי רוח מצויה, הנזק עצמו נגרם מכובד הדבר, ונמצא שהדבר עצמו מזיק, והרוח תפקידה רק להוליך את הדבר המזיק, ומשום כך דומה לאש, שגם שם האש עצמה מזיקה והרוח רק מוליכה את האש, לעומת זאת ברקתא, היא מצד עצמה אינה ראויה להזיק כלל, וכל כח ההזק שבה הוא רק משום הרוח שהיא מכה את הרקתא על פני העוברים שם, ונמצא שגם עצם הנזק נעשה רק על ידי הרוח, ובזה אין לחייב משום אש.

[ובאבן האזל (הל' נזקי ממון פי"ד ה"ז) מעיר, שאם כן מה מקשה הגמ' כאן מדוע שונה מגץ, הרי בגץ הוא עצמו מזיק והרוח רק מוליכה את הגץ. אמנם בשיטה מקובצת בבבא קמא (ס, א) בשם הרא"ה מבואר שאף בגץ בניגוד לאש אינו מזיק אלא מכח הרוח בלבד].

ובשיטה מקובצת בשם הראב"ד כתב לחלק, שהנחת אבנו סכינו ומשאו בראש הגג נחשבת הנחה במקום פשיעה, אבל כשמפריד את הרקתא מהכותנה, אין זה נחשב שהוא מניח את הרקתא במקום פשיעה, שאף שאינו מקום שמור, מכל מקום לא נחשב כמקום פשיעה, וכיון שהוא עושה בתוך שלו סובר רבינא שאין לחייב באופן כזה.

וביד רמה ובתוס' רי"ד מבואר, שרבינא סובר שכיון שעושה בתוך שלו יש להתיר אפילו שיש כאן מזיק גמור של אש, וכתבו שאף באבנו סכינו ומשאו מותר באופן זה שעושה בתוך שלו. וביד רמה כתב, ששיטת רבינא היא, שכל חיוב אש, אינו אלא אם עושה אש ברשות הרבים, או אף אם עושה בתוך שלו אבל היא הולכת ומזיקה בעצמה ללא סיוע הרוח, אבל כל שיש סיוע של רוח אין לחייב אם הוא עושה בתוך שלו.

וכתב היד רמה, שלמסקנה שמבואר שכל שניחא לו שילך מרשותו חייב אף אם עושה ברשותו וכמו שהוכיחה הגמ' מגץ, מעתה יש לחייב באש גם כשעושה ברשותו, שכל שניחא לו שיצא מרשותו חייב אף אם הולך על ידי רוח מצויה. ובתוס' רי"ד מחלק, שכל שחבירו יכול להישמר ולהיזהר שלא ינזק מן האש, בזה

יש לו היתר לעשות בתוך שלו אף שהולך ומזיק ברשות אחר, אבל באופן שאין חבירו יכול להישמר ולהיזהר, בזה אין לו היתר לעשות בתוך שלו. ולפי זה כתב, שהטעם שבאבנו סכינו ומשאו שהניחם בראש גגו חייב, הוא משום שאין ההולכים ברשות הרבים יכולים להישמר ולהיזהר ממה שמניח בראש גגו, אבל ברקתא בידם ליזהר שלא ינזקו ומשום כך פטור.

[ובהגהות אשרי כתב בשם רבינו תם, שבסוגייתנו מדובר בהלכו ברוח שאינה מצויה, אמנם התוס' כתבו להוכיח שלא יתכן לומר כן].

תוס' ד"ה זיקא

החילוק בין רקתא שהתיר רבינא לבין גורן שחייב להרחיק

בישוב קושית התוס' לשיטת רבינא, מדוע שונה דין רקתא מדין הגורן צריך להרחיקו, כתב הריטב"א לישב על פי דבריו שהובאו לעיל (כד, ב), שרב אשי סובר שכל מה שצריך להרחיק זהו רק גורן קבוע, אבל גורן שאינו קבוע אינו צריך להרחיק, ואף כאן הסיבה שהתיר רבינא לנפץ כותנה היא משום שדבר זה הוא תשמיש שאינו קבוע.

תוס' שם

ביאור החילוק לפי רבינא בין נמייה לנזק הרקתא

התוס' הקשו, מדוע שונה דין הרקתא מדין הנמייה שצריך להרחיק את הסולם מחמתה, הרי גם שם היא הולכת בכוחות עצמה. ותירצו ששם משום שמיד בהנחתו היא קופצת וכמו שמבואר בגמ' שם.

ועל תירוצם יש להקשות, שהרי גם כאן מיד הרוח מוליכה את הרקתא, ומדוע מה שיש שם נמייה מהווה סיבה להחמיר יותר מברוח. ובשיטה מקובצת בשם תוס' שאנץ כתבו, ששם פעמים שהנמייה נמצאת על הסולם עצמו שהוא מוליך, ונמצא שהוא מקרב את הנמייה בידים.

וביד רמה נראה, שבאמת לשיטת רבינא המשנה של הרקת הסולם אינה אלא לפי לרבנן ולא לפי רבי יוסי.

לדעת מר בר רב אשי, האם יש ללמוד משבת אף לענין חיוב תשלומים או רק לענין הרחקה

בביאור דעת רבינא שאינו מדמה לזורה ורוח מסייעתו, כתבו התוס', שלכל הדעות לענין תשלומים ודאי אין ללמוד חיוב ממון מדיני שבת, וכמו שאמר רב אשי להדיא בבבא קמא (ס, א), שבשבת יש סברא מיוחדת לחייב גם בגרמא משום מלאכת מחשבת, ורבינא סבור שחילוק זה נכון גם לגבי חיוב הרחקה, ואילו מר בר רב אשי סבור, שלענין הרחקה ניתן ללמוד מדיני שבת.

וברי"ף מבואר גם כשיטת התוס' שאף מר בר אשי מודה שלא ניתן ללמוד חיוב ממון מאיסורי שבת, אלא שסובר שאפשר ללמוד שאם לגבי שבת נחשב מעשה שלו לחייב עליו, לגבי ממון יחשב לכל הפחות כגרמא, ויהיה אסור לעשות כן אף שאם עשה לא יתחייב בתשלומים.

אמנם ביד רמה ובשיטה מקובצת בשם הראב"ד [וכן בעליות דרבינו יונה בתירוץ אחד] מבואר שלא כדבריהם, שלפי מר בר אשי לומדים לגמרי מאיסור שבת ולשיטתו יש לחייבו גם בתשלומים. ומה שאמר רב אשי בבבא קמא (שם) לגבי ליבה וליבתו הרוח, שאי אפשר ללמוד משבת, זהו משום ששם מדובר על יצירת האש, שעצם יצירת האש נעשית על ידי לבויו וליבויו הרוח יחדיו, ולענין זה אנו אומרים, שכל שלא עשה הוא את האש לבד אינו נחשב בגדר 'המבעיר את הבעירה', ומשום כך אינו מתחייב בשמירת האש הזאת. אבל בנידון שלנו, שהדבר המזיק עומד על ידי האדם ללא סיוע הרוח, ורק ההיזק הוא שנעשה רק בצירוף הרוח, לענין זה שפיר לומדים משבת שאף שרוח מסייעתו מכל מקום יש לחייב את האדם גם על זה.

[אמנם בביאור החילוק, שלענין יצירת המזיק אין ללמוד מאיסורי שבת, ולענין ההיזק עצמו ניתן ללמוד מאיסורי שבת, בזה יש חילוק בין מה שמבואר ביד רמה למה שמבואר בעליות דרבינו יונה].

מחלוקת התוס' ורבינו יונה האם העופות

מזיקים גם לשדה לבן או רק לגפנים

התוס' הניחו בקושייתם על רש"י, שבשדה לבן צריך להרחיק יותר מארבע אמות, והוכיחו כן מהמבואר בגמ' שבין אילנות לגפנים צריך להרחיק יותר מארבע אמות משום העופות, שכשם שהעופות מזיקים לגפנים כמו כן הם מזיקים לזרעים.

אמנם בעליות דרבינו יונה נראה, שדוקא לגפנים העופות מזיקים אבל לשדות לא, שכתב שכשהעופות יושבים על האילנות, מתוך שהם גבוהים הם רואים את הגפנים הסמוכים לשם, והם הולכים ויושבים על הגפנים. ומוסיף רבינו יונה, שמה שנקטה הגמ' אילנות ולא נקטה שדה, הוא משום שאגב שנקטו גפנים נקטו אילנות. הרי מבואר מדבריו שדין שדה של זרעים הוא כדין אילנות ולא כדין גפנים, [וכן מבואר גם בהמשך דבריו].

גמ': ה"מ אילן לאילן וכו'

שיעור ההרחקה כששניהם באים לנטוע אילנות יחדיו

בדין הרחקת אילן מאילן, מבואר בר"י מיגאש שכאשר האחד סמך בהיתר, צריך השני להרחיק את כל הארבע אמות [בארץ ישראל], אבל כאשר שניהם באים לסמוך יחד, בזה כל אחד מהם מרחיק שתי אמות, שכיון שכל אחד ירחיק שתי אמות נמצא שיש ביניהם ארבע אמות, ומעתה אינם מזיקים האחד לשני, וכן מבואר ברמב"ן. אולם בעליות דרבינו יונה כתב, שכל אחד צריך להרחיק ארבע אמות, שיכול האחד לומר שהוא זרע זרעים בתוך אותם ארבע אמות שירחיק, ונמצא שהשני צריך להרחיק את כל הארבע אמות בכדי שלא יזיק לזרעים שיזרע שם. וברייטב"א מבואר עוד טעם, שיכול לומר לו שאפשר שהם יחרשו בזמן אחד, ונמצא שכל אחד מהם יצטרך ארבע אמות למחרשתו במקום זה.

גמ': אבל אילן לגפנים בעי טפי

שיעור ההרחקה בין אילנות לגפנים, בבבל
ובארץ ישראל, והטעם

בשיעור ההרחקה הנצרך בין אילנות לגפנים, כתב הר"י מיגאש בשם הרי"ף, שהשיעור הוא ארבע אמות, וכוונת הגמ' שצריך יותר הרחקה היא, שצריך יותר משתי האמות שצריך להרחיק בין אילן לאילן בבל. [ואף שהעופות עפים הרבה יותר מארבע אמות, כתב הרמב"ן שהביאור הוא, שכאן שההיזק הוא שהוא מפריח אותם מעל האילנות שעשו בהם את קינם, או ששם הוא מקום מזונותיהם, באופן זה אין הדרך אלא שעפים למקום קרוב].

ועל פירושם כתב הרמב"ן, שכל זה יתכן רק לפי הפירוש שהובא לעיל, שכששניהם נוטעים יחדיו חולקים ביניהם את שיעור ההרחקה, אבל לפי הצד שכל אחד צריך להרחיק לבדו את השיעור הרחקה, אם כן נמצא, שלעולם גם בבבל יש בין שניהם ארבע אמות, מכיון שכל אחד צריך להרחיק לבדו שתי אמות.

והקשה הרמב"ן על פירושם, שאם כן מה הקשה לו מהמשנה, הרי במשנה מבואר צריך להרחיק שיעור ארבע אמות, ושיעור זה די בו גם בין אילנות לגפנים. וכתב, שאפשר שעיקר הקושיה היא, שמהמשנה נראה שכל ההרחקה היא רק משום המחרישה אבל לא משום עופות, וכתב שאין זה מחוור.

ובעליות דרבינו יונה כתב, שאין שיעור מסויים להרחקה בין אילנות לגפנים, אלא שיעור ההרחקה הוא כפי ראות עיני הדיין.

תוס' ד"ה אבל בגפנים

שני טעמים בראשונים מדוע נחשב כאן לגירי דיליה, והנפק"מ

בדין הרחקת אילן מגפנים משום העופות, כתבו התוס', שכל זה כשנטע אילנות גבוהים, אבל אם נטע גרעין אינו צריך להרחיק הואיל ואין זה גירי דיליה. אולם ברמב"ן ובעוד ראשונים מבואר, שכאן נחשב לעולם גירי דיליה, משום שפעמים שהוא עולה על האילן ומפריח את העופות משם לכיוון הגפנים של חבריו.

וכבר מבואר בבית יוסף (סי' קנה) שלפי דעת הראשונים, שהטעם שנחשב כאן לגירי דיליה הוא משום שבעל האילן מפריח את העופות, אם כן גם לנטוע גרעין אסור, שהרי לכשיגדל האילן הוא יפריח את העופות, ובדברי התוס' מבואר, שנטיעת האילן מצד עצמה נחשבת כגירי דיליה גם אם לא יפריח לאחר מכן את העופות, ועיין במה שנכתב בזה לעיל (כג, א) בענין אפיקו לי קורקור.

*תוס' ד"ה אנא

במקום שמזיק לחבירו האם מותר לקוץ את הדקל

בתוס' מבואר שאף במקום שמזיק לחבירו אין להתיר לקוץ את הדקל. אמנם הרמב"ן ועוד ראשונים חולקים על תוס', וכתבו שבוודאי באופן שצריך לקוץ משום מזיק אין איסור לקוץ את הדקל. והרמב"ם (הל' מלכים פ"ו ה"ח) כתב גם, שמותר לקוץ אם מזיק בשדה של אחר, שלא אסרה תורה אלא דרך השחתה, ומה שרוב בר רב חנן לא רצה לקוץ, הוא משום שלא היה ברור לו דינו של רב יוסף שבין אילן לגפנים צריך הרחקה יותר מהשיעור.

כו, ב

גמ': כאן בתוך שש עשרה אמה וכו'

האם חילוק זה הוא מדברי רב פפא או מדברי רב הונא בריה דר"י, וביאור החילוק לפי זה

את דברי הגמ' שיש חילוק בין תוך שש עשרה לבין מעבר לשש עשרה, מפרש רש"י, שרב הונא בריה דרב יהושע אמר זאת, שאף שתוך ט"ז אמה אין לו לקוץ משום שרב פפא החזיק, בשרשים חוץ לט"ז אמה אינו יכול לעכב מלקוץ, משום שאין האילן יונק אלא עד ט"ז אמה, וממילא רב פפא אינו נפסד במה שהוא קוצץ.

אמנם הר"י מיגאש מפרש, שרב פפא הוא שאמר זאת, ומדובר שקצץ בתוך ט"ז אמה, והיה יכול לטעון לרב הונא בריה דר"י, שכל מה שמבואר במשנה שמותר לקצוץ זהו רק חוץ לט"ז אמה, אבל בתוך ט"ז אמה אסור

לו לקוץ, שאמנם הרישא של קציצה עד עומק שלושה טפחים, זה מותר גם בתוך ט"ז אמה, אבל הסיפא שיכול לקוץ גם יותר משלושה טפחים זה מותר רק ביותר מט"ז אמה.

והרמב"ן ועוד ראשונים חולקים על זה, שוודאי שגם בתוך ט"ז מותר לו לקוץ, וכשם שברישא שקוצץ עד שלושה טפחים מדובר בתוך ט"ז אמה, כמו כן בסיפא שהיה חופר בור מדובר בה גם בתוך ט"ז אמה.

והטעם שמותר לקוץ אף שעל ידי כך הוא מכחיש את האילן שנטע השני, מבואר בנתיבות המשפט (סי' קנה ס"ק טז), שמה שנכחש כח האילן אינו זה משום שנעשה היזק לאילן, אלא רק שנמנעת ממנו היניקה מהשדה של חבירו, וזה יש לו זכות לבעל השדה להשתמש בשדה כשצריך לדבר, ומאידך אין לבעל האילן זכות יניקה משדה חבירו כאשר חבירו צריך את השדה לעצמו.

תוס' ד"ה עד

ישוב הרמב"ן לקושית התוס' מדינו של רבי יוחנן להלן

בישוב קושית התוס' מהגמ' להלן (ס, ב), שרבי יוחנן אסר להחזיר את כתליו אפילו באופן שישאר רווח לבני רשות הרבים, כתב הרמב"ן, שרב הונא בריה דר"י סובר כשיטת ריש לקיש שם, שבאופן שיש רווח מותר לו להחזיר. [ובמלחמות כתב עוד לחלק בין החזרת כתלים לעשיית בור].

גמ': בעא מיניה יעקב הדיבא וכו' עצים של מי

האם מדובר בתוך או מחוץ לט"ז אמה, וביאור צדדי הספק

לפי הראשונים שהובאו לעיל שמשנתנו עוסקת בקציצה בתוך ט"ז אמה, כאן גם הספק בגמ' הוא על שרשים שבתוך ט"ז אמה. אמנם לפי שיטת הר"י מיגאש שמדובר במשנה מחוץ לט"ז אמה, צריך כאן לפרש, שהספק הוא על השורשים שחוץ לט"ז אמה, וכן מבואר בתוס' רי"ד. ומבאר שהספק הוא, האם הם של בעל

האילן משום שהשורשים מגיעים מחמת האילן, או שכיון שאין בזה יניקת האילן הרי הם של בעל השדה.

גמ': בגידולין הבאין לאחר מכאן עסקינן

מה דין השורשים שהיו קיימים בשעת ההקדשה

ביד רמה (אות קיג) מבואר שאף בשורשים הקיימים בשעת ההקדשה, הדין שלהם תלוי בנדון בגמ' של מי השורשים. שאם השורשים של בעל האילן, אף כאן כשמקדיש את האילן, השורשים קדושים עם האילן, אבל אם השורשים של בעל השדה, גם כאן כשמקדיש את האילן אין השורשים בכלל ההקדש, ויהיה הדין בהם שאין נהנין ואין מועלין.

*גמ': אמר עולא אילן הסמוך למצר וכו' גזלן הוא

האם הכוונה בדברי עולא שהוא גזלן ממש או רק לענין ביכורים, והטעם

בביאור דברי עולא, שהנוטע בתוך ט"ז אמה למצר חבירו הרי הוא גזלן, כתבו התוס' בשם הר"ח, שכוונתו שהוא גזלן כפשוטו, כלומר, שיש בדבר עבירת גזל. ונראה בדבריו, שמבאר שעולא סובר כרבנן שאסור לסמוך אילן לשדה חבירו, ושלא כרבי יוסי שאמר שמותר לסמוך. [וכן הרשב"א לעיל (כה, ב) מביא את לשון הר"ח שדברי עולא הם לא בשיטת רבי יוסי, וכיון שהלכה כרבי יוסי אין מקום לדינו של עולא].

אמנם ברמב"ן בע"א במשנה כתב, שאין לומר שהנידון תלוי במחלוקת רבי יוסי ורבנן, שאף רבי יוסי לא התיר אלא לסמוך גם באופן שנגרם מכך היזק לחבירו, אבל לגזול לא התיר רבי יוסי. והרישב"א כתב, שלפי שיטת הר"ח צריך לומר, שמחלוקתם של רבי יוסי ורבנן היא רק האם מתור לנטוע חוץ לט"ז אמה, אבל בתוך ט"ז אמה אסור משום שהוא גזלן.

ומדברי התוס' עצמם מבואר שלא כדברי הר"ח, אלא שמה שאמר עולא שהוא גזלן, אין כונתו שיש לו איסור לסמוך, אלא רק לענין זה שאינו מביא בכורים, וכן מבואר ברשב"א לעיל (שם) בצד אחד. וברישב"א מבואר,

שמה שאמר עולא שהוא גזלן, הכונה רק שלגבי הבאת ביכורים דינו כגזלן אבל לא שהוא גזלן ממש. והמהר"ם כתב לפרש, שלשון גזלן הולכת כלפי האילן עצמו ולא כלפי בעליו, שהאילן הוא גזלן בזה שיונק משדה של אחר, אבל אין בדבר איסור גזילה.

והטעם שבאמת אין בדבר איסור גזילה, מבואר ברשב"א לעיל (שם), שגם עולא מודה שיש את תקנת יהושע, אלא שסובר שזה אינו מועיל לענין הבאת ביכורים, שכיון שהשדה שממנה יונק האילן אינה שלו, שהרי האילן יונק משדה של אחר, ואין זה נחשב בגדר 'אדמתך'. אמנם בהמשך דבריו מבואר, שאף ללא תקנת יהושע אין לאסור משום גזילה, וכל מה שהוצרך יהושע לתקן הוא רק לענין זה שיהיה אפשר להביא ממנו ביכורים.

תוס' ד"ה גזלן

מדוע נזקק הר"ח לפרש שאינו מביא וקורא משום עבירת גזל

לגבי קושית התוס' על פירוש הר"ח, שאמר שאין

מביאים ביכורים משום שיש בזה איסור גזילה, שלפי דבריו מה מקשה הגמ' בסמוך מהקונה אילן וקרקעו, הרי שם בודאי השאיר את האילן בהיתר, הנה ברמב"ן מבואר, שמה שנזקק הר"ח לומר שהטעם שאין מביאים הוא משום שיש בכך עבירה, הוא משום שהיה קשה לו, שאמנם מן התורה אינו צריך להביא משום שיונק משדה חבירו, אבל מכל מקום מדוע לא יביא מדרבנן, וכמו שמצאנו שהקונה שני אילנות בשל חבירו מביא ואינו קורא, למרות שלא קנה קרקע.

ולפי מהלך זה בדברי הר"ח מיושבת קושית התוס', שהגמ' מקשה על עולא, מדוע בקונה אילן וקרקעו הוא מביא וקורא, שאף שכאן ודאי שאין כאן עבירה, עם זאת עדיין קשה מדוע קורא.

[ובעיקר דברי הרמב"ן מקשה הפני שלמה, שהרי בגמ' להלן (פא, ב) מבואר שהטעם שהקונה שני אילנות מביא ואינו קורא אף שלא קנה קרקע, הוא משום שיש כאן ספק האם קנה קרקע או לא, ומספק מביא ואינו קורא, ולפי זה כאן שבודאי לא קנה קרקע, מובן מדוע משום כך אינו מביא כלל, ועיין במה שכתב לישב].

Dirshu

דרשו ד' ועוזו

קרן עולמית להיוזק
ועידוד לימוד התורה